

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ
กรณีศึกษา : ป่าชุมชนโคกหินลาด และป่าชุมชนโคกใหญ่ ของจังหวัดมหาสารคาม การศึกษาวิจัย
ครั้งนี้ ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยผู้วิจัยได้ออกแบบการ
วิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) เชิงสำรวจ (Survey Research) คุณลักษณะประชากรเกี่ยวกับ
ความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ข้อเสนอแนะในการจัดการป่า เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ
ที่ส่งผลต่อการเกิดปัญหา แนวคิดของป่าชุมชน เพื่อสามารถจัดกิจกรรม หาแนวทางแก้ปัญหาตรงกับ
และบริบทของชุมชน การสำรวจนิเวศของป่าเพื่อเป็นฐานข้อมูลก่อนการจัดเวทีเรียนรู้ สำหรับการ
วิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
2. ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์แทนความหมาย ดังต่อไปนี้

n	แทน	ค่าจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา
\bar{X}	แทน	ค่าเฉลี่ย (Mean)
S.D.	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
t	แทน	สถิติทดสอบที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน (t -Distribution)
F	แทน	สถิติทดสอบที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน (F -Distribution)
df	แทน	ระดับขั้นของความเป็นอิสระ (Degrees of Freedom)
SS	แทน	ผลรวมกำลังสอง (Sum of Squares)
MS	แทน	ค่ากำลังสองเฉลี่ย (Mean Square)

4.2 ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป และนำเสนอผลการ
วิเคราะห์ข้อมูล ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

4.2.1 ตอนที่ 1 ผลการสำรวจสภาพทั่วไป การจัดการและปัญหาการจัดการป่าชุมชน
โคกหินลาดและป่าชุมชนโคกใหญ่

4.2.2 ตอนที่ 2 ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้และสร้างรูปแบบการจัดการป่าต้นแบบ

4.2.2.1 ข้อมูลคุณลักษณะทั่วไปของประชากรที่ศึกษา

4.2.2.2 กระบวนการเรียนรู้ และสร้างรูปแบบการจัดการป่าต้นแบบ

4.2.2.3 ทดลองใช้รูปแบบและประเมินรูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ

4.2.3 ตอนที่ 3 ผลการเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน

4.2.4 ตอนที่ 4 ผลการเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีเพศ ระดับการศึกษา รายได้ และสถานภาพทางสังคมต่างกัน

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ผลการสำรวจสภาพทั่วไป การจัดการและปัญหาการจัดการป่าชุมชนโคกหินลาด และป่าชุมชนโคกใหญ่ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. ข้อมูลด้านกายภาพ

1.1 สภาพภูมิประเทศและพัฒนากาป่า

1.2 สภาพภูมิอากาศ

1.3 สภาพป่าไม้และระบบนิเวศ

1.3.1 เนื้อที่

1.3.2 ชนิดพรรณไม้

1.3.3 ชนิดพันธุ์สัตว์

1.3.4 ความหลากหลายทางชีวภาพ

1.4 ทรัพยากรธรณี

1.5 ทรัพยากรน้ำ

2. ข้อมูลด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง

3. การจัดการป่าชุมชนโคกหินลาดและป่าชุมชนโคกใหญ่

4. ปัญหาการจัดการป่าชุมชนโคกหินลาดและป่าชุมชนโคกใหญ่

ผลการสำรวจสภาพทั่วไป การจัดการและปัญหาการจัดการป่าชุมชนโคกหินลาด จากการจัดกระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน มีผลการศึกษา ดังนี้

ขั้นการรับรู้ (ขั้นเตรียมชุมชน) โดยผู้วิจัยจัดกิจกรรมให้ประชาชนรอบป่าได้เข้ามามีรับรู้บูรณาการแบบองค์รวมกับชุมชน ให้ความรู้แก่ชุมชนในรูปแบบต่างๆ สร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน เกี่ยวกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และนิเวศของป่าชุมชน การจัดการป่าชุมชนและปัญหาจากอดีตถึงปัจจุบัน ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ จัดเวทีเรียนรู้ ระดมปัญหา โดยใช้หลักสิ่งแวดล้อมศึกษา จากแบบสัมภาษณ์คณะกรรมการป่าชุมชน 36 คน และประชาชนรอบป่า จำนวน 144 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาในระยะนี้ 180 คน มีดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลด้านกายภาพ

1.1 สภาพภูมิประเทศและพัฒนาการป่าชุมชน

สภาพภูมิประเทศของป่าชุมชนโคกหินลาด อำเภอเมือง หรือ ป่าโคกไผ่งาม เป็นป่าสงวนแห่งชาติที่อุดมสมบูรณ์มีพื้นที่กว่า 5,000 ไร่ (พ.ศ. 2518) ปัจจุบันเหลือ 2,587 ไร่ (พ.ศ. 2556) ครอบคลุมพื้นที่ 16 หมู่บ้าน 5 ตำบล 2 อำเภอ คือ ตำบลหนองปลิง โคกก่อ บัวค้อ ดอนหวาน อำเภอเมือง และตำบลวังแสง อำเภอแกดำ สภาพเป็นป่าโคก ป่าเต็งรัง มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำที่ผลิตน้ำลงสู่อ่างเก็บน้ำโคกก่อ (ห้วยหินเหิบ) อ่างเก็บน้ำห้วยคางแล้วยังเป็น “คลังอาหาร” ที่ชุมชนรอบผืนป่าได้พึ่งพาอาศัยตั้งแต่บรรพบุรุษ วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงสัมพันธ์กับป่าอย่างแยกไม่ออก เป็นแหล่งอาหารของชุมชนแล้วชาวบ้านยังได้นำของป่าออกขาย เป็นรายได้เลี้ยงครอบครัวอีกด้วย ทำให้คนกับป่าได้พึ่งพากัน จากการศึกษาพัฒนาการของป่าชุมชนโคกหินลาด พบว่ามี 5 ยุค ดังนี้

ช่วงที่ 1 ยุคสร้างหลักปักฐาน (พ.ศ. 2504 – 2518) วิถีการดำรงชีวิตของชุมชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาดอยู่อย่างเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมค่อนข้างสมบูรณ์ ชาวบ้านจากบ้านหนองแวง ตำบลแวงน่าง และบ้านจำนั๊ก ตำบลวังแสง ไม่มีที่ทำกินเดินทางมาพบความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าบริเวณนี้ จึงกลับไปขวนขวายที่นอกรอบพามาตั้งบ้านเรือน อพยพมาตั้งบ้านเรือนจับจองที่ทำกินอย่างเสรี ประกอบกับพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ว่างเปล่าไม่มีใครได้เข้ามาจับจองเป็นเจ้าของ เหมาะแก่การเพาะปลูกการเข้ามาบุกเบิกเป็นที่นา ที่สวน ดินก็เป็นดินดำร่วนซุย หลังจากกลุ่มแรกเข้ามาตั้งถิ่นฐานได้ไม่นานมีผู้อพยพเข้ามาเพิ่มเป็นระยะๆ จนกลายเป็นชุมชนอยู่รอบเขตป่า 11 หมู่บ้าน ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านนั้น บางคนหลังจากฤดูทำนาเสร็จจะจับกลุ่มกันรับจ้างเลื่อยไม้ขายให้กับคนในชุมชน และคนอื่นนอกชุมชน ถ้าไม่สามารถขายไม้ที่เลื่อยได้ทั้งหมด ชาวบ้านจะแบ่งไม้เอามาทำบ้านตนเอง ด้านการใช้ประโยชน์จากที่ดิน แบ่งการใช้ประโยชน์เป็นที่ลุ่มใช้ทำนา พื้นที่เป็นเนินใช้ปลูกผักไว้กินในครอบครัว เช่น พริก มะเขือ หอม กระเทียม และอื่นๆ ชาวบ้านได้เล่าถึงสภาพป่าในช่วงแรกๆ มีต้นไม้ใหญ่จำนวนมาก ชาวบ้านมีความเชื่อในการตัดไม้สร้างบ้านเรือนหากต้นไม้ที่โดนฟ้าผ่าจะไม่เอามาใช้ประโยชน์ใดๆ ในกรณีตัดไม้ต้นเดียวจะทำเป็นเสาบ้านสองเสาไม่ได้ เพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้เจ็บป่วยถึงชีวิตหรือทำให้ครอบครัวแตกแยก การหาอาหารของคนในยุคนั้นจะหาได้จากแหล่งธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นจากป่าหรือแหล่งน้ำที่อยู่ใกล้ชุมชน ชาวบ้านจะหาแค่พอกินไปวันๆ อาหารส่วนใหญ่ที่ได้จากป่า เช่น ผักป่า สัตว์ป่า รวมทั้งปลาที่อยู่ตามห้วย หนอง ต่อมา พ.ศ. 2514 รัฐบาลได้มีการจัดสัมปทานป่าไม้ในเขตพื้นที่ป่าโคกไผ่งามเป็นผลให้ต้นไม้ถูกทำลายอย่างมาก เมื่อต้นไม้ใหญ่ถูกโค่นลง แต่ยังมีกรบุงกรุกของชุมชนทำได้ง่ายขึ้นโดยเฉพาะป่าที่อยู่ติดหัวไร่ปลายนา ระยะนี้ถึงสภาพป่าจะเสื่อมโทรม ในป่าก็ยังสมบูรณ์พอสมควร และยังเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันพื้นที่ป่าลดปริมาณลงเรื่อยๆทุกปี ในผืนป่าบางแห่งชาวบ้านเข้าบุกเบิกปลูกปอ มันสำปะหลัง (นายเก็ง ยศอัน. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555)

ช่วงที่ 2 ยุคป่าถูกทำลาย (พ.ศ. 2518 – 2530) สถานการณ์ความเป็นอยู่ในยุคนี้อธิบายได้ว่าชุมชนเริ่มพบกับความลำบากมากขึ้นทางด้านการหาอาหารและการหาไม้เพื่อทำเป็นที่อยู่อาศัย บางครอบครัวไม่มีที่อยู่อาศัยเนื่องจากอาชีพเลื่อยไม้ขายไม่มีเวลาจับจองที่ดินเป็นของตนเอง บางครอบครัวยังไม่ได้ปลูกบ้านเป็นของตนเองเลย ไม้หมดไปก่อนต้องไปซื้อไม้จากหมู่บ้านอื่นที่มีราคาแพงขึ้นทุกปี ส่วนประเภทสัตว์ป่าถูกล่าเป็นอาหารแทบทุกวัน ยิ่งป่าถูกทำลายสัตว์ป่าบางชนิด

หายไป เช่น บ้าง เก่ง มีการบุกรุกของผู้คนจากหมู่บ้านอื่นเข้ามาหาอาหารจากป่ามากขึ้น เพราะไม่มีขอบเขตจำกัดพื้นที่การใช้ประโยชน์หรือที่ดินทำกินจึงตกเป็นของนายทุนและจัดสรรปฏิรูปเป็นเขตพื้นที่เพื่อการเกษตร มีการตั้งโรงเหล้าของนายเกียรติ นาคะพงษ์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคามสมัยนั้น ที่ต้องการถ่านและฟืนจำนวนมาก ชาวบ้านจึงบุกป่าตัดฟืนขายให้แก่โรงเหล้าทำรายได้ให้กับครอบครัว ประมาณ 24,000 บาทนายหนุ่ย ค่าย ชมพูลง และนายจันดี บุญหลักคำ. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555) ต่อปี พ.ศ. 2522 มีการก่อสร้างถนนเชื่อมอำเภอเมือง ถึงอำเภอบ้านดง ทำให้พื้นที่ป่าชุมชนโคกหินลาดต้องแยกออกจากกันเป็น 2 ฝั่ง ยิ่งทำให้คนบุกรุกป่ามากขึ้นต้นไม้ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ถูกทำลายจำนวนมาก เมื่อมีถนนหนทางสะดวกขึ้น เริ่มมีรถโดยสารวิ่งรับส่งคนไปตลาดในเมืองมหาสารคาม ไปอำเภอ ชาวบ้านทุกหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้ แต่สิ่งที่ตามมาพร้อมความเจริญคือ ค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น ไม่มีเงินก็ไปกู้กส. บางคนกู้เงินข้าวเขียวกับนายทุนก็มี (กู้เงินข้าวเขียว หมายถึง กู้เป็นเงินสด ส่งคืนเป็นข้าวเปลือก 100 บาทต่อข้าวเปลือก 1 กระสอบ) เพื่อมาซื้อรถมอเตอร์ไซด์ ตู้เย็น ทีวี หม้อหุงข้าว ทำให้บางครอบครัวอยู่บ้านไม่ได้เพราะไม่มีเงินใช้หนี้ การทำนาทำไร่ราคาผลผลิตไม่คงที่ ประสบกับการขาดทุนอยู่ประจำต้องทิ้งบ้านเรือนไปหาทำงานก่อสร้างในเมืองและต่างจังหวัด ส่วนเด็กวัยรุ่นพอเรียนจบมัธยมปีที่สามอพยพไปทำงานโรงงานต่างจังหวัดหรือกรุงเทพฯ ปล่อยให้คนเฒ่าคนแก่เฝ้าบ้านเลี้ยงหลาน ดังคนชอบพูดกันว่า “เด็กน้อยเอากัน ผู้เฒ่ามีลูก” ในช่วงนี้นอกจากเกิดภาวะความแห้งแล้งแล้วยังมีความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ คือสู้รบกันระหว่างกองกำลังพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับฝ่ายรัฐบาล (พ.ศ. 2518 -2519) โจรผู้ร้ายชุกชุมมาก มีการลักขโมยวัว ควาย ของชาวบ้านบ่อยครั้ง จากเหตุการณ์ความไม่สงบดังกล่าวทำให้ทางราชการมีนโยบายจัดตั้งหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองขึ้น (หมู่บ้าน อพป.) ในปี พ.ศ. 2525 เพื่อจัดให้มีเวรยามรักษาความปลอดภัยในชุมชนของตนเอง

ช่วงที่ 3 ยุคการพัฒนาจากภายนอก (พ.ศ. 2531 – 2540) จากการที่ชาวบ้านรอบป่าได้ประสบความสำเร็จเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เช่น สภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ถูกทำลายลงจากการสัมปทานจากการบุกรุกของชาวบ้าน ซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนส่วนหนึ่งสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลง เช่น สภาพของดินที่เคยอุดมสมบูรณ์เวลาปลูกพืชต้องใส่ปุ๋ยเคมีมากขึ้น ส่วนน้ำเมื่อก่อนเคยมีแหล่งน้ำซับในผืนป่าอยู่ตลอดปีและเป็นที่ยาของสัตว์ป่าก็เหือดแห้งหมดไป ด้านอาหารในป่าเริ่มหายากขึ้นจนทำให้คนในชุมชนแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นหนี้สินตามมาทั้งในระบบและนอกระบบ เกิดการอพยพแรงงานไปสู่เมืองกรุงและตามจังหวัดใหญ่ๆ จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดโครงการพัฒนาของรัฐหลายโครงการ เริ่มจาก พ.ศ. 2532 เริ่มมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนโครงการส่งเสริมอาชีพ เช่น โครงการทอผ้า จักสาน โครงการจัดตั้งหมู่บ้านป่าไม้ โครงการมียาชาว (ลักษณะของโครงการที่ว่าจะนำไปใช้ในท้องถิ่น ประการแรก จะต้องใช้ในโครงการที่ไ้แรง งาน ประมาณ ร้อยละ 30 เป็นอย่างน้อย ประการที่สอง เพื่อจ้างงานโดยตรง ตรงนี้จะนำไปสู่ โครงการที่ช่วยให้คนที่อยู่ในท้องถิ่นมีส่วนร่วม เช่น ชุดบ่อทำฝาย ทำคลอง ทางฝาย ท้องถิ่นจะเป็นผู้กำหนดตั้งนั้น งานอีกด้านหนึ่งก็เป็นงานสำหรับ คนที่มีการศึกษา ไปทำเก็บข้อมูล เพื่อทำการวิเคราะห์ ทางเศรษฐกิจ หรือทางสังคม ส่วนที่จัดสรรสำหรับที่จะสงเคราะห์เด็กและคนชรา ทำให้คุณภาพชีวิตของคนชราดีขึ้น ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับเด็กนักเรียน ก็จะเพิ่มยอดขึ้นมาให้จากที่เคยมีอยู่เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น) คุณภาพชีวิตของชาวบ้านดีขึ้นในเรื่องการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมมีความเจริญเติบโตพร้อมการพัฒนาส่งผลให้วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน มี

การเข้ามากระตุ้นการผลิตของกลุ่มนายทุนนอกชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การปล่อยเงินกู้ การสนับสนุนปัจจัยการผลิต ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับวิถีการผลิตแบบยังชีพมาเป็นเพื่อการค้ามากขึ้น การปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ การปลูกมันสำปะหลัง ปอ เกิดการขยายพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนขาดความระมัดระวัง ผู้วิจัยสังเกตได้จากการมีพื้นที่ป่าลดลงอย่างต่อเนื่อง ในช่วงฤดูกาลผลิตของชาวบ้านจะรับจ้างทำนา ชุดมัน ตัดปอทิ้งแบบรายวันและเหมาจ่าย โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านไม่มีต้นทุนเพื่อการผลิตแต่ยังมีความจำเป็นต้องหารายได้เสริมและบางครั้งเรือไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หัวหน้าครอบครัวและแม่บ้านต้องไปทำงานรับจ้างเป็นแรมเดือน ปล่อยให้ลูกหลานอยู่กับคนแก่ในหมู่บ้านตามลำพังเปลี่ยนบทบาทการเลี้ยงดูตลอดจนการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าลดน้อยลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ช่วงที่ 4 ยุคต่อต้านอำนาจรัฐ (พ.ศ. 2541 – 2552) กรมป่าไม้ โดยศูนย์เพาะชำกล้าไม้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เข้ามาใช้พื้นที่ป่าชุมชนโคกหินลาดปลูกป่าสาธิตไม้โตเร็ว โดยเกษตรกรป่าธรรมชาติเดิมถูกทำลายไป 500 ไร่ และพื้นที่เตรียมการปลูกอีก 2,000 ไร่ ทำให้เกิดผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพความมั่นคงทางอาหารของชุมชน และภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเก็บหาอาหารจากป่า เช่น เห็ดโคน เห็ดหำพาน เห็ดโคนลดน้อยลง ป่าไม่หมดไป กิ่งก่า อังอ่าง พื้นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์น้อยลง (นายต่วน อะโน, 2555: สัมภาษณ์) การรักษาสมดุของป่าเกิดการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2541 ชาวบ้าน 1,500 คน จาก 20 หมู่บ้าน 5 ตำบล 2 อำเภอ จึงได้รวมกันภายใต้ชื่อ กลุ่มชาวบ้านอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกหินลาด ได้เคลื่อนไหวเรียกร้องให้ยุติโครงการปลูกป่าสาธิตโดยไม่มีเงื่อนไขต่อป่าไม้จังหวัดและผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม ผลคือ การเรียกร้องไม่สำเร็จ พ.ศ. 2542 ชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันอีกครั้งที่เพื่อฟังคำตอบจากทางราชการ ปรากฏว่ารัฐมนตรีกระทรวงเกษตรฯ ได้ลงมาตรวจสอบข้อเท็จจริงและมีคำสั่งยุติโครงการ แต่ก็มีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นแกนนำคนสำคัญ คือ นายทองหล่อ ต้นเสดี ได้ถูกมือปืนลอบสังหาร เหตุการณ์ดังกล่าวได้สร้างความเสียใจแก่ชาวบ้านรอบป่าที่ได้ร่วมกันต่อสู้เรียกร้องร่วมกันมาชาวบ้านจึงรวมกันปกป้องหวงแหนป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งอาหารชุมชนเป็นแหล่งทำเลเลี้ยงสัตว์ แหล่งสมุนไพร หลังจากเรียกร้องให้ยุติโครงการกลุ่มผู้นำชาวบ้าน คณะกรรมการ และชาวบ้านรอบป่าได้เสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ป่า เพื่อเป็นแหล่งพึ่งพิงของทุกคนในชุมชน และเสนอให้ทุกหมู่บ้านรักษาไว้เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน เผ่าระวังไม่ให้ใครลักลอบตัดไม้ ปลูกเสริมในส่วนที่ป่าเสื่อมโทรม และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ โดยเสนอนายเก็ง ยศอัน เป็นประธานกำหนดกติกาในการดูแลรักษาป่า ทำแผนป่ายติติประกาศไว้จนรอบป่า จัดเวรยามลาดตระเวนผลัดเปลี่ยนกันจนไม่มีใครได้บุกรุกหรือตัดไม้อีก พอถึงวันสำคัญก็จัดให้มีกิจกรรมปลูกป่าเสริม จัดทำแนวกันไฟในช่วงฤดูแล้ง (จากการสืบค้นประวัติป่าชุมชนโคกหินลาดจากเวทีเรียนรู้ ครั้งที่ 1)

ช่วงที่ 5 ยุคปรับเปลี่ยนองค์กรป่าชุมชน (พ.ศ. 2552 – 2555 ปัจจุบัน) ยุคนี้การหาอยู่หากินของชุมชนพึ่งพาลาดมากขึ้น ความเสื่อมโทรมของป่าชุมชนทำให้อาหารที่มีอยู่ในธรรมชาติลดน้อยลงอย่างต่อเนื่อง เกิดปัญหาเรื่องความขัดแย้งในการจัดการป่าโดยตลอด เนื่องจากการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกหินลาดทำให้กลุ่มชาวบ้านที่มีที่ทำกินติดเขตป่าไม่พอใจเพราะยังมีความต้องการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกินของตน ทางกลุ่มได้พยายามทำทุกวิถีทางเพื่ออนุรักษ์ป่า โดยการนำแผนป่ายติติตามแนวเขตป่าแต่ก็ถูกทำลาย เผาทิ้ง จนบางครั้งผู้นำกลุ่มได้ถูกข่มขู่อยู่บ่อยครั้ง แต่ได้คิดหาวิธีการใหม่ในการอนุรักษ์ไม่ให้เกิดความขัดแย้งโดยจัดทำโครงการฟื้นฟูภูมิปัญญาและชุมชนท้องถิ่น ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันองค์กรชุมชน (พอช.) ได้รับสนับสนุน

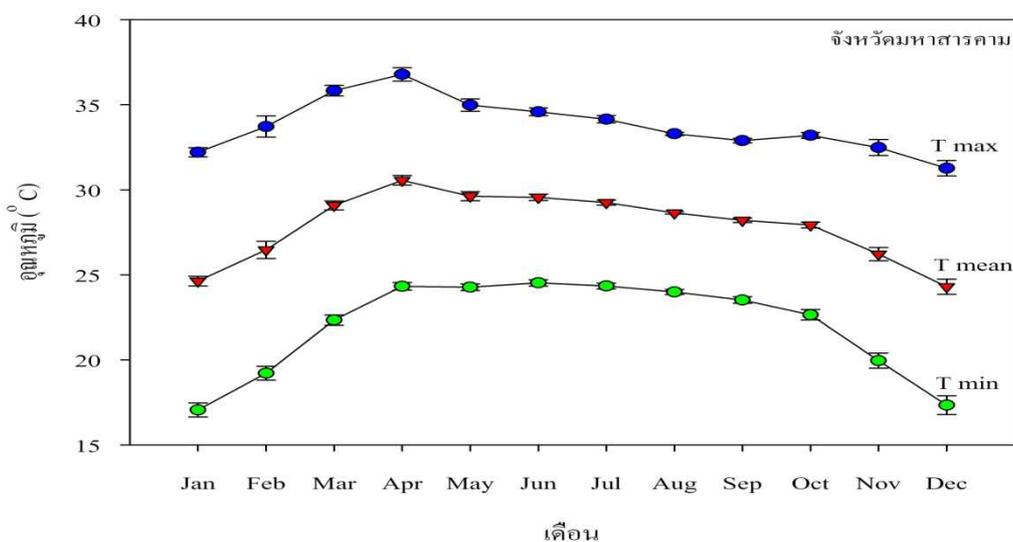
3,000,000 บาท เพื่อส่งเสริมอาชีพ และจัดตั้งกองทุนอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกหินลาด จัดเวทีสร้างจิตสำนึกและสร้างความเข้าใจโดยเชิญผู้นำชุมชนรอบป่า เจ้าหน้าที่ป้องกันรักษาป่าที่อยู่ใกล้กับชุมชน เข้าร่วมเวทีถือโอกาสแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกอบต.ประจำหมู่บ้านร่วมโครงการและขอให้ประชาสัมพันธให้เข้าใจการอนุรักษ์อยู่เป็นระยะๆ

นอกจากการอนุรักษ์ป่าเป็นไปตามข้อตกลงที่กำหนดร่วมกันแล้วทางผู้นำกลุ่มอนุรักษ์ได้พยายามแสวงหาความรู้ใหม่ๆ จากการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่อื่นๆนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนของและป่าชุมชนโคกหินลาด ประสานกับแหล่งงบประมาณจากส่วนต่างๆ เข้ามาเสริมให้เกิดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการขยายเครือข่ายป่าชุมชนไปยังหมู่บ้านและป่าอื่นๆ ในจังหวัด 24 ป่า จนเป็นเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม นอกจากนั้นยังแบ่งพื้นที่ในการดูแลรักษาป่าโดยให้ชุมชนโดยอยู่ใกล้กับพื้นที่ไหนให้ดูแลพื้นที่ป่านั้น อย่างไรก็ตามถึงแม้สถานการณ์ทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป สมาชิกในชุมชนยังมีแนวปฏิบัติที่สามารถเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวความเป็นชุมชนไว้ได้ คือ จารีตประเพณีของชุมชนในแต่ละเดือนตามฮีต12 คอง 14 และพิธีเลี้ยงปู่ตา ทำให้สมาชิกในชุมชนมีโอกาสพบปะกัน ทำให้เกิดการร่วมคิดของผู้นำชุมชน เยาวชน กลุ่มอาชีพและภาคีพัฒนาในพื้นที่ จนเกิดแนวทางหรือแผนงานพื้นฐานทรัพยากรและภูมิปัญญานำไปสู่การลดปัญหาการพึ่งพิงภายนอก เสริมสร้างโครงสร้างทางสังคมให้เข้มแข็ง การต่อยอดภูมิปัญญาไปประกอบอาชีพเพื่อรู้จักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริงบนพื้นฐานของบริบทชุมชนที่ประกอบไปด้วย สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ประเพณี และความเชื่อของคนในชุมชนรอบป่า ในด้านปัญหาของผู้คนที่เคยขัดแย้งลดลงเพราะได้ประจักษ์ต่อความตั้งใจจริงของผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม แล้วว่าไม่ได้ทำประโยชน์ส่วนตนแต่ทุกคนรอบป่าต่างได้รับประโยชน์ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นอาหาร สุนัขไพร ไม้เชื้อเพลิง ไม้ใช้สอย แต่อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตของชาวบ้านรอบป่ายังประสบปัญหาหนี้สิน ผลผลิตทางการเกษตรประสบภัยแล้งรายได้ตกต่ำ ทำให้บางหมู่บ้านลักลอบตัดไม้ในดอนปู่ตาไปขายนอกชุมชน (นายจันดี หลีกพันคำ, 2555: สัมภาษณ์)

1.2 สภาพภูมิอากาศในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม

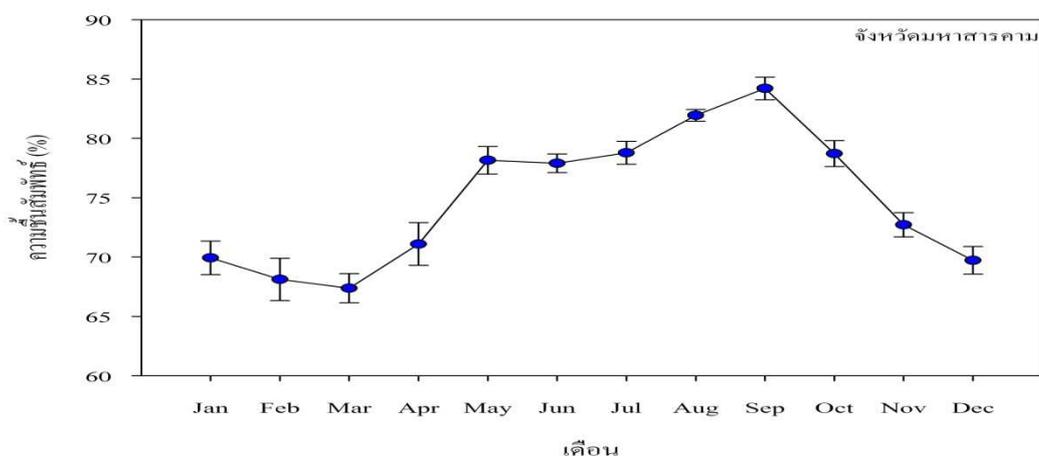
1.2.1 อุณหภูมิ การเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิทั้งปีของจังหวัด

มหาสารคาม (ภาพที่ 2) เห็นได้ว่า มีสภาพอากาศหนาวเย็นช่วงต้นปีอุณหภูมิเฉลี่ยในเดือนมกราคม $24.63 \pm 0.28^{\circ}\text{C}$ อุณหภูมิต่ำสุดลดลงถึง $17.05 \pm 0.41^{\circ}\text{C}$ อุณหภูมิเฉลี่ยเริ่มขยับสูงขึ้นเรื่อยๆ จากเดือนกุมภาพันธ์ $26.46 \pm 0.50^{\circ}\text{C}$ ถึง เดือนเมษายน $30.55 \pm 0.28^{\circ}\text{C}$ ซึ่งเป็นช่วงกลางฤดูร้อน อุณหภูมิในตอนกลางวันร้อนจัดในเดือนมีนาคมและเมษายน โดยอุณหภูมิสูงสุด $35.82 \pm 0.31^{\circ}\text{C}$ และ $36.78 \pm 0.39^{\circ}\text{C}$ ในเดือน มีนาคมและเมษายน ตามลำดับ อุณหภูมิลดลงเล็กน้อยเมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูฝนในเดือน พฤษภาคม จากนั้นลดลงเรื่อยๆ เนื่องจากเข้าสู่ฤดูหนาว อุณหภูมิลดลงถึงต่ำสุดช่วงปลายปี ในเดือนธันวาคมมีอุณหภูมิต่ำสุด $17.34 \pm 0.54^{\circ}\text{C}$ เฉลี่ย $24.30 \pm 0.44^{\circ}\text{C}$ (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2555)



ภาพประกอบ 4.1 กราฟแสดงอุณหภูมิในแต่ละเดือนของจังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย อุณหภูมิสูงสุด (T max) ต่ำสุด (T min) เฉลี่ย (T mean) (ค่าเฉลี่ย 10 ปี, พ.ศ. 2545 - 2555)

1.2.2 ความชื้นสัมพัทธ์ ของจังหวัดมหาสารคาม (ภาพประกอบที่ 3) ในเดือนกุมภาพันธ์ปริมาณความชื้นสัมพัทธ์อยู่ที่ $68.11 \pm 1.78\%$ ปริมาณความชื้นสัมพัทธ์จะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในเดือนพฤษภาคมอยู่ที่ $78.15 \pm 1.16\%$ และปริมาณความชื้นสัมพัทธ์ค่อยๆ เพิ่มขึ้นจนถึงเดือนกันยายน ปริมาณความชื้นสัมพัทธ์สูงสุดในเดือนกันยายนอยู่ที่ $84.20 \pm 0.95\%$ เนื่องจากเข้าสู่ฤดูฝน และปริมาณความชื้นสัมพัทธ์ลดลงช่วงสิ้นสุดฤดูฝนในเดือนตุลาคม ถึงธันวาคม มีปริมาณความชื้นสัมพัทธ์อยู่ที่ $78.70 \pm 1.09\%$ และ $69.71 \pm 1.16\%$ เนื่องจากเป็นช่วงเข้าสู่ฤดูหนาว (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2555)



ภาพประกอบ 4.2 กราฟแสดงความชื้นสัมพัทธ์ (%) (ค่าเฉลี่ย 10 ปี, พ.ศ. 2545-2555)

1.3 สภาพป่าไม้และระบบนิเวศ

1.3.1 เนื้อที่

ที่ตั้งป่าชุมชนโคกหินลาด อาณาเขตห่างจากอำเภอเมืองมหาสารคาม ประมาณ 15 กิโลเมตร บนเส้นทางหลวงหมายเลข 2040 มหาสารคาม - วาปีปทุม มีอาณาเขตติดต่อกับ ตำบลต่าง ๆ ดังนี้ คือ ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลหนองปลิง ทิศใต้ ติดกับ ตำบลดอนหวาน ตำบลบัวค้อ ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลหนองโก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ดังแสดงในแผนที่ GIS รอบป่าชุมชนโคกหินลาด (ดูภาคผนวก ก) การทำแผนที่ ร้างโดยผู้วิจัย คณะกรรมการและประชาชนรอบป่านั้นจะทำให้เข้าใจภูมินิเวศ สภาพทั่วไปรอบป่า และ การทำมาหากินของชุมชนมากขึ้น เมื่อได้ทำงานร่วมกับชุมชนแล้ว จะเห็นได้ว่า ชุมชนได้ข้อมูลที่ดินเอง ต้องการและใช้ในการวางแผนจัดการป่าของชุมชน ประกอบด้วย ที่ตั้งของป่า เครื่องหมายแสดงทิศทาง ตัวแผนที่ แสดงพื้นที่สำคัญ สัญลักษณ์ ชื่อของสิ่งทีระบุ และวันที่จัดทำแผนที่ จากการเดินสำรวจพื้นที่ ป่าชุมชนโคกหินลาด คงเหลือปัจจุบัน 2,587 ไร่ 3 งาน เมื่อ วันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2555 แบ่ง พื้นที่ออกเป็น 6 แปลง ดังนี้

แปลงที่ 1 มีพื้นที่ 80 ไร่	แปลงที่ 2 มีพื้นที่ 1,276 ไร่ 3 งาน
แปลงที่ 3 มีพื้นที่ 74 ไร่ 1 งาน	แปลงที่ 4 มีพื้นที่ 88 ไร่
แปลงที่ 5 มีพื้นที่ 1,045 ไร่	แปลงที่ 6 มีพื้นที่ 26 ไร่ 3 งาน

1.3.2 ชนิดพรรณไม้

พรรณไม้ที่สำรวจพบในป่าชุมชนโคกหินลาด 122 ชนิด เมื่อเดือน เมษายน พ.ศ. 2555 (ดูภาคผนวก ข) มีพรรณพืชที่เป็นสมุนไพร สภาพทั่วไปเป็น ป่าเต็งรัง หรือป่าโคก (Dry Dipterocarp Forest) ซึ่งผ่านการบุกรุกทำลายและเกิดเป็นป่ารุ่นใหม่อื่นๆ มาทดแทน เรียกว่า ป่า ทุติยภูมิ (Secondary Forest) ป่าโปร่ง พันธุ์ไม้ในป่าไม้ส่วนใหญ่มีขนาดไม่โตมากนัก สูงประมาณ 5 -7 เมตร ต้นไม้กระจายตัวค่อนข้างถี่ พันธุ์ไม้เด่นเป็นไม้วงศ์ยาง (*Dipterocarpaceae*) ที่มีการผลัดใบ ในช่วงฤดูแล้ง ได้แก่ ไม้พลวง (*Dipterocarpus tuberculatus* Roxb) ไม้เหียง (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm.ex Miq) ไม้เต็ง (*Shorea obtuse* Wall.ex Blume) ไม้รัง (*Shorea siamensis* Miq.) นอกจากนี้ยังมีพันธุ์ไม้ในวงศ์อื่นๆ ที่เป็นพันธุ์ไม้เด่นในป่า คือ ไม้แดง (*Xylia xylomensis* Taub Var. *Kerrii* Nielsen) ส่วนไม้พื้นที่ล่างประกอบด้วยพันธุ์ไม้ที่มีการปรับตัวให้เข้ากับระบบนิเวศที่แห้ง แล้ง และเกิดไฟป่าเป็นประจำ เช่น ไม้พังก (*Arundinaria pusilla* Vietnamosasa) หญ้าคา (*Imperata cylindrical* Beauv) และกล้วยเต่าหรือก้นครก (*Polyalthia debilis* Finet et Gagnep) (ดูภาคผนวก ข)

1.3.3 ชนิดพันธุ์สัตว์

ชนิดพันธุ์สัตว์ ที่สำรวจพบในป่าชุมชนโคกหินลาด 87 ชนิด เมื่อเดือน เมษายน พ.ศ. 2555 (ดูภาคผนวก ข)

1.3.4 ความหลากหลายทางชีวภาพ

ความหลากหลายทางชีวภาพที่สำรวจพบในป่าชุมชนโคกหินลาด ผลจากการสังเคราะห์ของกลุ่มชาวบ้านด้วยกระบวนการสังเกต การสนทนาระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองกับผู้วิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลได้ข้อสรุปร่วมกันเกี่ยวกับผลกระทบจากการปลูกสวนป่าเศรษฐกิจต่อความหลากหลายทางชีวภาพ และกระทบเชื่อมโยงไปสู่วิถีชีวิตของชุมชน ถึงแม้ว่าบางประเด็นจะยังไม่

หลักฐานทางวิทยาศาสตร์มายืนยันแน่ชัดแต่ข้อสรุปที่ได้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ปรากฏออกมาให้เห็น เป็นรูปธรรมอย่างเด่นชัด เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2555 ผู้วิจัยและคณะกรรมการป่าชุมชนสังเกตเห็น ได้รับความหลากหลายทางชีวภาพ ระบบนิเวศป่าพื้นสภาพ มีแหล่งอาหารที่สมบูรณ์ขึ้น มีพื้นที่ทำ เลี้ยงสัตว์ โดยการหาอาหารจากป่าทั้งนำไปบริโภคในชุมชน การเก็บหา พืชผัก แมลง ไข่มดแดง ออกมาวางขายตลาดริมทางหารายได้เลี้ยงครอบครัว มีทั้งเห็ดต่าง ๆ เช่น เห็ดโค เห็ดระโงก เห็ดโคน เห็ดเผาะ เห็ดถ่าน เห็ดกำปู เห็ดหน้าวัว อื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีพืชผักกินได้ เช่น ผักติ้ว ผักสาบ ผักกระโดน ผักชีข้าง ผักหุ้มไฮ เครือหมาน้อย ย่านาง ผักลิ้นแลน มันชนิดต่าง ๆ สัตว์ป่า เช่น แอ้ กระแต มดแดง ต๊กแตน อึ่งอ่าง นกนานาชนิด กระจอก กิ้งก่า กระจ่าย จิ้งจก แมลงทับ แมงแคง จักจั่น เป็นต้น

ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่เข้ามาหาผลผลิตจากป่า เพื่อนำไปบริโภคในครัวเรือน โดยเฉพาะเห็ดป่า แมลงต่าง ๆ และพืชผักป่า จากการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้านในประเด็นผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพจากการปลูกสร้างสวนป่า ดังนี้ 1) ผลกระทบต่อความหลากหลายของเห็ดป่า ทั้งนี้เนื่องจากเห็ดบางกลุ่ม เช่น วงศ์ Boletaceae เห็ดตับเต่า (*Amanita sp.*) เห็ดระโงก เห็ดโคล เห็ดแดง เห็ดน้ำหมาก และเห็ดถ่าน (*Russula spp.*) เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับพืช จัดเป็นพวกราไมคอร์ไรซาล (Mycorrhizal fungi) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับรากพืชแบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน เมื่อถึงฤดูที่มีอุณหภูมิและความชื้นที่พอเหมาะสมเหล่านี้จะเริ่มสร้างดอกเห็ดที่ใกล้กับพื้นนั้นๆ 2) ผลกระทบต่อแมลง เช่น แมลงกินูน (กินูนหม่น) แมลงแคง แมลงเหล่านี้จะอาศัยและหากินบนยอดอ่อนของพันธุ์ไม้ป่าเต็งรัง เช่น ต้นติ้ว ต้นแดง ต้นรัง มะม่วงป่า ประดู่ ต้นตะคร้อ ผลจากการเตรียมพื้นที่เพื่อปลูกสวนป่าสาธิต ทำลายพันธุ์ไม้ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของแมลงเหล่านี้ ส่วนมดแดงไม่นิยมสร้างรังบนพันธุ์ไม้เศรษฐกิจที่นำมาปลูก 3) ผลกระทบต่อพืชผักป่า ในกระบวนการปลูกสร้างสวนป่าจะมีการกำจัดพืชผักพื้นบ้านที่ขึ้นเองในป่า แล้วปลูกไม้ชนิดใหม่ ทำให้พืชผักพื้นบ้านไม่สามารถเติบโตได้ 4) ผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพร ถึงแม้ว่าการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคจะลดบทบาทลงก็ตาม แต่การถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นหลานในการถ่ายทอดเมื่อป่าถูกทำลายสมุนไพรก็ตายไปด้วย 5) ผลกระทบต่อแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติของชุมชน ในอนาคตอาจขาดแหล่งเรียนรู้ป่าชุมชนโคกหินลาดเพื่อศึกษา วิจัย วิถีชีวิต ความหลากหลายทางธรรมชาติ

1.4 ทรัพยากรธรณี

สภาพดินที่พบในป่าชุมชนโคกหินลาด อำเภอเมือง ชุดดินที่พบมากในบริเวณรอบป่า ได้แก่ ชุดดินร่อยเอ็ด ชุดดินโคราช ชุดดินน้ำพอง ชุดดินอุบล ชุดดินเหล่านี้มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เนื้อค่อนข้างเป็นทรายหรือดินร่วนปนทราย บางแห่งพบลูกรังหรือกรวดปะปนอยู่จัดเป็นดินต้นเงินไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก เสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำในระยะที่ฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน (กรมพัฒนาที่ดิน, 2554) จากการศึกษาของการสำรวจดิน พบปริมาณธาตุอาหารพืช ความเค็ม การระบายน้ำและลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่เพื่อจำแนกความเหมาะสมสำหรับการปลูกข้าว พืชไร่ และทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์

1.5 ทรัพยากรน้ำ

จังหวัดมหาสารคาม มีแหล่งน้ำธรรมชาติทั้งหมด 236 แห่ง แบ่งเป็น แม่น้ำ ห้วย ลำธาร คลอง 191 สาย ซึ่งทั้งหมดใช้ได้ในทุกฤดูแล้ง และมีหนองบึง 45 แห่ง ซึ่งในจำนวนนี้มีสภาพ

ใช้ได้ฤดูแล้ง 24 แห่ง อำเภอที่มีแหล่งน้ำธรรมชาติมากที่สุด คือ อำเภอบ้านดงมีแหล่งน้ำ 40 แห่ง แบ่งเป็นแม่น้ำ ห้วย ลำธาร คลอง 37 สาย และมีหนอง บึง 3 แห่ง ในขณะที่กิ่งอำเภอชื่นชมมีแหล่งน้ำธรรมชาติน้อยที่สุด คือ มีเพียงหนองบึง 3 แห่ง และในจำนวนนี้ไม่สามารถใช้ได้ ฤดูแล้งสามารถพบแหล่งน้ำในบริเวณป่าชุมชน ดังนี้

ทรัพยากรน้ำหรือแหล่งน้ำที่พบในบริเวณป่าชุมชนโคกหินลาด ได้แก่ หนองบัว ตำบลวังแสง อ่างเก็บน้ำโคกก่อ อ่างเก็บน้ำห้วยคะคาง อ่างเก็บน้ำห้วยหินเหิบ

2. ข้อมูลด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด

2.1 ข้อมูลด้านสังคม

ประชาชนรอบป่าชุมชน ได้ปฏิบัติตามความเชื่อ และดำเนินชีวิตตามฮีต 12 คอง 14 วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสานที่ดำรงชีพอยู่ในสังคมเกษตรกรรม บุญเดือนเจ็ดหรือบุญข้าสยะ มีพิธีเลี้ยงผีตาแฮก ปู่ตา คติความเชื่อหลังจากหว่านข้าวกล้าดำนาเสร็จเพื่อความเป็นสิริมงคลให้ข้าวกล้าในนางอกงาม ส่วนความเชื่อที่เกี่ยวกับข้อห้ามในการดูแลรักษาป่าชุมชน บอกลักษณะต้นไม้ที่ไม่ควรนำมาสร้างบ้าน ได้แก่ ต้นไม้ที่อยู่ริมห้วย เชื่อว่า เป็นไม้อวบน้ำไม่แข็งแรงให้ละเว้นการตัดเพราะต้องการให้รากต้นไม้ยึดดินริมตลิ่งไม่ให้พังลงลำห้วย ต้นไม้ล้มเอง เชื่อว่า เป็นต้นไม้ที่มีรากฐานไม่แน่น ผู้ที่สร้างบ้านด้วยไม้ต้นนี้อาจเจ็บไข้จนถึงเสียชีวิต ต้นไม้ที่เป็นโพรง ชาวบ้านเรียกว่า ไม้โกน เชื่อว่า ผู้ที่สร้างบ้านด้วยไม้ต้นนี้อาจทำให้เสียโครงสร้างบ้านไม่แข็งแรง จากสถานการณ์น้ำท่วมกรุงเทพฯ ในปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2554) เกิดปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติ คือ น้ำท่วมกรุงเทพฯ และปริมณฑล มีคนตกงานกลับบ้านจำนวนมาก จากจำนวนคนที่เพิ่มขึ้นย่อมมีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมากขึ้นเป็นเงาตามตัว อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาในปัจจุบันอาจไม่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของชาวบ้านในการรักษาป่ามากนัก ดังนั้น รูปแบบวิธีการและเนื้อหาสาระในการจัดการเรียนรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม มีส่วนสำคัญต่อการรักษาป่าชุมชนให้ยั่งยืน จากการสังเกตและการสอบถามของผู้วิจัย เห็นว่า ประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาดได้ดำเนินวิถีชีวิตตามแนวทางเกษตรแบบพึ่งตนเอง โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการผลิตเพื่อยังชีพ มีการทำนาปีละ 1 ครั้ง อาชีพหลัก คือ ทำนาและรับจ้าง มีอาชีพเสริม คือ เลี้ยงสัตว์ การปลูกผัก ทอผ้า ทอเสื่อ ก่อสร้าง เสริมสวย มีกลุ่มอาชีพในชุมชนซึ่งสามารถส่งผลด้านเศรษฐกิจหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนสวัสดิการป่าชุมชน กลุ่มแม่บ้านทอผ้าและตัดเย็บเสื้อผ้า กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มทำนาอินทรีย์

2.2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

เมื่อพิจารณาผลการจำแนกรายได้ต่อรอบปีการเพาะปลูก (พ.ศ. 2554) ของครัวเรือน โดยยังไม่ได้นำเอามูลค่าของผลผลิตและทรัพยากรจากป่าที่ครัวเรือนนำมาบริโภคและอุปโภคมาคำนวณ พบว่า ชาวบ้านรอบป่าชุมชนโคกหินลาดมีรายได้ส่วนใหญ่ต่อครัวเรือนระหว่าง 70,000 – 90,000 บาทต่อปี รองลงมารายได้ต่อครัวเรือน ระหว่าง 90,000 - 120,000 บาท ที่มาของรายได้หลัก คือ การขายข้าวเปลือก อีกส่วนหนึ่งมาจากค่าแรงการรับจ้าง และแหล่งรายได้ที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่ง คือ เงินที่ส่งกลับมาบ้าน ซึ่งเกิดจากสมาชิกออกจากครัวเรือนไปทำงานนอกพื้นที่ส่งกลับมาให้หรือบางครั้งอาจจะมาโดยตนเองเมื่อกลับมาเยี่ยมบ้านในเทศกาลงานบุญประเพณี

2.3 ข้อมูลด้านการเมือง

การกำหนดพื้นที่ป่า คือ พื้นที่ประชาชนสามารถ “บุกเบิก” ให้เป็นที่ทำกิน จึงไม่สามารถเข้าใช้ประโยชน์ได้แต่จากนโยบายของภาครัฐเองที่สนับสนุนให้ประชาชนบุกเบิกพื้นที่ป่า

จากการสัมปทานป่าไม้แล้วกลายเป็นพื้นที่เสื่อมโทรมเพื่อปลูกพืชไร่ และป้องกันภัยจากคอมมิวนิสต์ ทำให้มีผู้คนอยู่ในพื้นที่ป่าจำนวนมาก รวมถึงการที่ภาครัฐประกาศพื้นที่ป่าชุมชนโคกหินลาด เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดยไม่มีการสำรวจว่ามีผู้คนอยู่ในเขตป่ามากน้อยเพียงใด ทำให้หมู่บ้านจำนวนมากอยู่ในเขตป่า เป็นปัญหาที่แก้ไม่ตกมาถึงปัจจุบัน แนวคิดที่ได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกัน โดยการให้แรงจูงใจแก่ชุมชนโดยให้ได้รับประโยชน์จากการดูแลบริหารจัดการผืนป่าจึงถือเป็นเรื่องที่เป็น ในรูปแบบผลประโยชน์ทางตรงและทางอ้อม ทั้งการเป็นแหล่งอาหารและแหล่งวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน รัฐใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือหลักสำหรับการจัดการป่า ควบคู่ไปกับการใช้ความรู้ทางวิชาการป่าไม้จากต่างประเทศ ซึ่งการบริหารจัดการป่าไม้ตามแบบของรัฐจึงเป็นการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางมองข้ามความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนและชาวบ้านในท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก ทำให้เกิดเป็นประเด็นปัญหาความขัดแย้งในการจัดการป่าและทรัพยากรระหว่างภาครัฐและชาวบ้าน ส่วนภาคประชาชนใช้หลักการบริหารจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วมในรูปแบบของป่าชุมชน สามารถใช้ประโยชน์จากป่าควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และต้องอยู่บนพื้นฐานความต้องการของชุมชนส่วนรวม ตลอดจนให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรในลักษณะของเครือข่ายแต่กลับกลายเป็นรูปแบบที่รัฐไม่เห็นด้วยและไม่ยอมรับ เนื่องจากเป็นการจัดการที่ไม่อยู่บนพื้นฐานของวิชาการตามที่ฝังในความคิดที่ต้องกันคนออกจากป่า รวมถึงรัฐไม่มั่นใจในศักยภาพของชุมชนที่จะจัดการป่าได้ การจัดการป่าเป็นการดำเนินการใดๆที่ให้ป่าคงอยู่และใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องยังคงรักษาความสมดุลขององค์ประกอบต่างๆ ในป่าไว้ได้ ดังนั้น การจัดการป่าชุมชนจึงเป็นการป้องกัน อนุรักษ์ป่า การฟื้นฟูสภาพป่า การประกอบอาชีพเสริมรายได้จากป่า การติดตามสภาพป่าและทรัพยากร การจัดการป่าไม้ในรูปแบบของป่าชุมชนเกิดขึ้นด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ เช่น ป่าชุมชนตามความเชื่อและเพื่อประกอบพิธีกรรมป่าชุมชน เพื่อการรักษาคุณภาพของระบบนิเวศเกษตรกรรมท้องถิ่น เนื่องมาจากรูปแบบการใช้ทรัพยากรดินและน้ำเพื่อทำการเกษตรที่อยู่ใกล้ป่าหรือในป่าซึ่งมีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศป่าในท้องถิ่น ป่าชุมชนที่เกิดจากการต่อต้านการเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรจากคนภายนอก ป่าชุมชนเพื่อการใช้สอยของชุมชน และป่าชุมชนที่เกิดจากการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

3. การจัดการป่าชุมชนโคกหินลาด

ป่าชุมชนโคกหินลาด หรือ ป่าโคกไม้้งาม อำเภอเมือง เดิมเป็นป่าสงวนแห่งชาติที่อุดมสมบูรณ์มีพื้นที่กว่า 5,000 ไร่ แต่ปัจจุบันเหลือเพียง 2,682 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 20 หมู่บ้าน 5 ตำบล 2 อำเภอ คือ ตำบลหนองปลิง โคกก่อ บัวค้อ ดอนหวาน อำเภอเมือง และตำบลวังแสง อำเภอแกดำ สภาพเป็นป่าโคก ป่าเต็งรัง ความอุดมสมบูรณ์ของป่าโคกหินลาดเป็นเสมือน “คลังยุทธปัจจัย” ที่นอกจากผลิตน้ำลงสู่อ่างเก็บน้ำโคกก่อ (ห้วยหินเหิน) อ่างเก็บน้ำห้วยคะคาง แล้ว ยังเป็น “คลังอาหาร” ที่ชุมชนรอบผืนป่าได้พึ่งพิง มาตั้งแต่บรรพบุรุษ วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงสัมพันธ์กับป่าอย่างแยกไม่ออก เพราะนอกจากได้บริโภคในชุมชนแล้วยังรวมกลุ่มนำออกขาย เป็นรายได้เลี้ยงครอบครัวอีกด้วย ทำให้คนกับป่าได้พึ่งพากันอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2540 กรมป่าไม้ โดยศูนย์เพาะชำกล้าไม้ภาคอีสานได้เข้ามาใช้พื้นที่ป่าชุมชนโคกหินลาดปลูกป่าสาธิตไม้โตเร็ว โดยไถเกรดป่าธรรมชาติเดิมให้ราบเรียบป่าถูกทำลายไป 500 ไร่ และพื้นที่เตรียมการอีก 2,000 ไร่ ทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน พ.ศ. 2541 ชาวบ้าน 1,500 คน จาก 20 หมู่บ้าน 5 ตำบล 2 อำเภอ ได้รวมกันภายใต้ชื่อ กลุ่มชาวบ้านอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกหินลาด ได้เคลื่อนไหวเรียกร้องให้ยุติโครงการปลูกป่าสาธิตโดยไม่มีเงื่อนไขต่อป่าไม้จังหวัดและผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2542 ชาวบ้านได้รวมตัวกันอีกครั้งที่ป่าชุมชนโคกหินลาดเพื่อพึ่ง

คำตอบจากทางราชการ ปรากฏว่ารัฐมนตรีกระทรวงเกษตรฯ ได้ลงมาตรวจสอบข้อเท็จจริงและได้ยุติโครงการ เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2542 พ.ศ. 2543 แกนนาคคนสำคัญ นายทองหล่อ ต้นเสตี ได้ถูกมือปืนลอบสังหาร เหตุการณ์ดังกล่าวได้สร้างความเสียใจแก่พี่น้องรอบป่าที่ร่วมกันต่อสู้เรียกร้องอย่างมากที่ช่วยกันปกป้องหวงแหนป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งอาหารชุมชน เป็นแหล่งทำเลเลี้ยงสัตว์ แหล่งสมุนไพร ตลอดจนความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศป่า นี่คือการคุกคามวิถีชีวิตชุมชนชาวบ้านจึงต้องลุกขึ้น เรียกร้องหาความถูกต้องร้องหาความเป็นธรรม

การจัดการป่าชุมชนโคกหินลาดในอดีต (พ.ศ. 2531 – 2540) มีการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. ใช้แนวเขตของพื้นที่เพาะปลูกพืช วิธีการคือประชาชนรอบป่าทำรั้วกันอาณาเขตพื้นที่เพาะปลูกกับพื้นที่ป่า เรียกร้องสิทธิในการถือครองที่ดิน
2. การเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ ตั้งกติกาในการใช้ประโยชน์จากป่า
3. การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีกิจกรรมที่ประชาชนสามารถเข้าร่วม ได้แก่ ปลูกป่า กำหนดขอบเขตป่า ลาดตะเวนป่า สำรวจป่า ป้องกันไฟป่า โดยทำแนวกันไฟ

4. จัดตั้งกฎระเบียบข้อบังคับป่าชุมชน โคกหินลาดอย่างมีส่วนร่วมจากชุมชนรอบป่า

5. คัดเลือกกรรมการป่าชุมชนโคกหินลาด กรรมการป่าชุมชนโคกหินลาดมาจากการคัดเลือกตัวแทนหรือผู้ประสานงานของแต่ละหมู่บ้านรอบป่าเพื่อเป็นผู้นำในการร่วมบริหารจัดการป่า มี 2 ระดับ คือ ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล

6. กิจกรรมที่สอดคล้องกับการรักษาป่าชุมชน ได้แก่ เล่าประวัติความเป็นมาของการจัดการป่าชุมชนโคกหินลาด การประยุกต์พิธีกรรมท้องถิ่นมาผสมผสานกับการจัดการป่าไม้ กฎระเบียบการรักษาป่าชุมชน การแบ่งเขตแบ่งโซนพื้นที่ป่าชุมชน การสืบลำดับชั้น หรือการฟื้นคืนสภาพของป่ารุ่นสอง การจัดตั้งกองทุนในชุมชน

จากวิกฤตเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้ทำให้หลายฝ่ายหันกลับมามองและทบทวนในเรื่องของชุมชน การเพิ่มความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนชนบท ให้สามารถพึ่งตนเองได้ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ วิถีชีวิตชาวบ้าน ความสามารถของผู้นำชุมชน การพัฒนาชุมชนของภาครัฐ และเอกชนที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนเครือข่ายป่าชุมชนโคกหินลาดมีความพร้อม เกิดจากเครือข่ายกลุ่มเกษตรทำนาแวงนาง เครือข่ายออมทรัพย์ เครือข่ายอนุรักษ์ป่าชุมชนมหาสารคาม เครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ไม้พื้นบ้าน เครือข่ายเยาวชน สามารถรวมตัวกันเป็นประชาคม ทั้งในระดับประชาคมตำบล ประชาคมอำเภอ และประชาคมจังหวัด ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ทำให้ลดการพึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ

หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนโคกหินลาด ปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 4 ประเด็น ตามกรอบการวิจัย พบว่า 1) ระบบองค์กร ได้แก่ (1) มีการจัดโครงสร้างบริหารองค์กร (2) มีการคัดเลือกคณะกรรมการ (3) มีการวางแผนดำเนินงานกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า (4) กำหนดกฎระเบียบกติกาในการใช้ประโยชน์ 2) ระบบการจัดการป่าและที่ดิน ตามหลักวิชาการ ได้แก่ (1) การกำหนดแนวเขต (2) การแบ่งพื้นที่ (3) การใช้ประโยชน์จากป่าและทรัพยากร (4) การสร้างกฎระเบียบและข้อตกลง (5) การสร้างกลุ่มองค์กรชุมชน (6) การกำหนดกิจกรรม (7) การลงโทษผู้ฝ่าฝืน (8) การรณรงค์และผลักดันเปลี่ยนแปลงนโยบาย 3) การมีส่วนร่วม

ได้แก่ (1) การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา (2) การวางแผนดำเนินการ (3) การดำเนินกิจกรรม (4) การรับผลประโยชน์ (5) การตรวจสอบประเมินผลการดำเนินกิจกรรม 4) องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ (1) องค์ความรู้จากการใช้ประโยชน์และวิธีการใช้ประโยชน์จากของป่า (2) การขยายเครือข่ายการจัดการป่าทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ (3) ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศของป่า (4) ความหลากหลายทางชีวภาพและวิธีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น (5) การค้นหาปัญหาและแก้ไขปัญห โดยชุมชนเอง

ขั้นการคิดวิเคราะห์ (ขั้นศึกษาปัญหา) โดยผู้วิจัยให้ประชาชนรอบป่าได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาการจัดการป่าชุมชน เริ่มต้นด้วยการศึกษาข้อมูลชุมชนตำบลรอบป่า แสดงให้เห็นถึงการจัดการป่าจากการใช้ภูมิปัญญาที่มีความสามารถและศักยภาพระดับหนึ่ง แต่ยังมีขาดรูปแบบ ระบบ และกลไกการจัดการป่าที่เหมาะสม ความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับนโยบายสิ่งแวดล้อมของรัฐบาล ยังไม่ได้รวบรวมองค์ความรู้ที่สำคัญ และขาดการมีส่วนร่วมที่ชัดเจนจากชุมชน ตามหลักการพัฒนาจึงต้องหาแนวทางสำหรับพัฒนารูปแบบรวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าใช้เทคนิคการมีส่วนร่วม (Appreciation Influence Control : A-I-C) จากการศึกษาหรือร่วมกันระหว่างคณะกรรมการป่า ประชาชนรอบป่า และผู้วิจัย ค้นหาสาเหตุของปัญหา โดยการจัดเวทีเรียนรู้ การประชุมกลุ่มย่อยหรือการสนทนากลุ่มแบบเข้ม (Focus Group Discussion) ระดมความคิด มีผลการศึกษา ดังนี้

จากการตอบแบบสอบถามสภาพปัญหาการจัดการป่าชุมชนโคกหินลาด จำนวน 80 ฉบับ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด โดยมีผู้เสนอปัญหาและข้อเสนอแนะ รวมทั้งหมด 80 คน สรุปได้ ดังนี้

ตาราง 4.1 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการป่าชุมชนโคกหินลาด

ปัญหา	ข้อเสนอแนะ	จำนวน (คน)
1. ขาดรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่ดี	1. ต้องการให้มีรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสม	40
2. ยังไม่ได้รวบรวมองค์ความรู้ที่สำคัญ	2. ต้องการให้ชุมชนได้สร้างรูปแบบการจัดการป่าชุมชนเป็นของชุมชนเอง	26
3. ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่า	3. ต้องการให้ชุมชนสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน	10
4. ระบบองค์กรชุมชนอ่อนแอ	4. ต้องการให้มีการนำองค์ความรู้และภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่	4
5. ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการยังขาดความต่อเนื่อง	5. ต้องการให้องค์การบริหารส่วนตำบลสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำกิจกรรมของเครือข่ายป่าชุมชน	5
	6. ต้องการให้ประชาชนรอบป่า มีความรู้ มีเจตคติที่ดีและมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน	3
	7. ต้องการให้คณะกรรมการเป็นผู้นำทำเป็นตัวอย่าง	2

จากตาราง 3 พบว่า คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด โดยเรียงอันดับความถี่จากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ดังนี้

1. ขาดรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่ดี 40 คน
2. ยังไม่ได้รับรวบรวมองค์ความรู้ที่สำคัญ 26 คน
3. ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่า 10 คน

ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปปัญหาและข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาโดยด่วนคือ ขาดรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสม แล้วไปสู่ขั้นวางแผนแก้ปัญหา

ขั้นวางแผนแก้ปัญหา

ประชาชนรอบป่าได้เข้าร่วมกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางความคิดเห็นตามเหตุผลของแต่ละกลุ่มชัดเจน ตลอดจนการพัฒนาการเรียนรู้ให้ทุกกลุ่มสามารถเข้าใจถึงสภาพการเปลี่ยนแปลง จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคที่ทำให้ทุกกลุ่มทำงานร่วมกัน วางแผนในการดำเนินงาน กำหนดแนวทางการประเมินผลในการจัดการป่าชุมชน การดำเนินการ โดยให้ประชาชน ได้ร่วมในการลงมือปฏิบัติ การปรับปรุงแก้ไข และการดำเนินการตามแผนในการจัดการป่าชุมชน ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน (SWOT Analysis) ซึ่งนำเอาเทคนิคกระบวนการวางแผนอย่างมีส่วนร่วม (Appreciation Influence Control : A-I-C) มาใช้ในการจัดทำแผนปฏิบัติการ แบ่งออกเป็นกลุ่มๆ ละ 10 - 15 คน มีขั้นตอนการจัดทำแผน 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนที่ A (Appreciation) เป็นขั้นตอนการสร้างความรู้ความเข้าใจสภาพของหมู่บ้านและการสร้างภาพหมู่บ้านพัฒนา ซึ่งเป็นการสร้างการรับรู้ การเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อเท็จจริง มุมมองความคิดเห็นจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล โดยเน้นการยอมรับและความเข้าใจบุคคลที่อยู่ในกลุ่มเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นและรับฟังอย่างเท่าเทียมกัน มีการค้นหาศักยภาพของชุมชน ซึ่งเป็นการวางแผนการพัฒนาที่เน้นความสำเร็จ สร้างวิสัยทัศน์ร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์สภาพของ หมู่บ้านรอบป่าชุมชนโคกหินลาด เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2555 ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลโคกก่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ได้มีการพบปะพูดคุยเพื่อปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนประสบการณ์เป็นทางการครั้งแรกระหว่างคณะกรรมการ ประชาชนรอบป่า ผู้วิจัย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 10 ตำบล ผลจากการได้พบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ครั้งนี้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นให้เกิดทางเลือกที่มีความเหมาะสมและดีที่สุด ดังนั้น เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด ควรมีการดำเนินงานในป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และการสนับสนุนของโครงการฝึกอบรมการจัดการป่าชุมชนเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ มหาสารคาม จึงจัดการศึกษาดูงานในพื้นที่ป่าชุมชนโคกป่าสี ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อ วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2555 เนื่องจากป่าชุมชนโคกป่าสี เป็นชุมชนที่ผ่านปัญหาอุปสรรคและมีการต่อสู้ที่เกิดจากความขัดแย้งในการจัดการป่าทั้งภาครัฐ นายทุน และขาดการมีส่วนร่วมทั้งภายในและภายนอก จนประสบความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน และสามารถสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์เป็นที่ยอมรับและชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน



ภาพประกอบ 4.3 ศึกษาดูงาน ป่าชุมชนโคกป่าซี ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2555

2. ขั้นตอน I (Influence) เป็นขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนาหมู่บ้าน เห็นว่าหลังจากไปศึกษาดูงานมาแล้ว มีโอกาสพูดคุย พบปะแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสาร ในขั้นตอนนี้ที่ผ่านมาประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ถึงแม้จะเป็นคนชุมชนเดียวกัน โดยเฉพาะการทำงานในลักษณะการมีส่วนร่วม จำเป็นต้องสร้างความคุ้นเคยให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน จึงมีการกำหนดกิจกรรมให้ทุกคนมีโอกาสแสดงออกทางความคิดอย่างเท่าเทียมกัน โดยใช้กระบวนการ SWOT คือ การนำความคิดและพลังสร้างสรรค์ที่อยู่ในตัวของแต่ละคนมาช่วยกันกำหนดวิธีการ โครงการ หรือกิจกรรมในการพัฒนาที่จะช่วยให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมของหมู่บ้านในการกำหนดโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ วันแม่ และกิจกรรมแปรรูปหน่อไม้ และเห็ด



ภาพประกอบ 4.4 การแบ่งกลุ่มระดมความคิดเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาป่าชุมชน

3. ขั้นตอน C (Control) เป็นขั้นตอนในการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติ โดยนำเอาวิธีการ โครงการหรือกิจกรรมที่ได้ตกลงเป็นที่ยอมรับร่วมกันมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติอย่างละเอียดว่าโครงการหรือกิจกรรมนั้นจะดำเนินการอย่างไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้สำเร็จตามเป้าหมาย ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการจะดำเนินการที่ไหน เมื่อไร มีเป้าหมายอย่างไร และชุมชนจะได้รับผลประโยชน์อย่างไร โดยผู้ร่วมประชุมหรือชาวบ้านที่เป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงที่จะดำเนินงานในการพัฒนาหมู่บ้าน จะเป็นผู้ร่วมกำหนดวางแผนทั้งหมด เป็นการสร้างข้อผูกพัน

เพื่อให้กลุ่มผู้ร่วมประชุมและเกี่ยวข้อง เกิดการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมอันนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่วางไว้โดยเป็นความคิดที่มาจากคนในชุมชน และการควบคุม (Control) ของชุมชน โดยการจัดทำแผนงานโครงการที่ได้มีลักษณะ ดังนี้

3.1 มีกิจกรรมครอบคลุมทั้งปี

3.2 มีการจัดเรียงลำดับความเร่งด่วนหรือความยากง่ายในการแก้ปัญหาใน 3 ลักษณะ ได้แก่ แผนงานที่ดำเนินการได้ด้วยชุมชนเองและดำเนินการได้ทันที แผนงานที่ดำเนินการได้โดยชุมชนและองค์กรอื่นร่วมกันและแผนงานที่ดำเนินการได้แต่ต้องให้หน่วยงานอื่นเป็นผู้ดำเนินการ (เกินความสามารถของชุมชน)

3.3 จัดทำแผนติดตามประเมินผล ได้แก่ การกำหนดบุคคลที่จะเป็นผู้รับผิดชอบในแต่ละโครงการ วิธีการประเมินผล ระยะเวลาการประเมินผลและการสรุปผลประเมิน และให้ชุมชนได้ร่วมกันหาข้อสรุปและกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาการจัดการป่าไม่เหมาะสมของชุมชน จากการจัดกิจกรรมปรากฏได้แผนปฏิบัติการ

ผลการสำรวจสภาพทั่วไป การจัดการและปัญหาการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ จากการจัดกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน มีผลการศึกษา ดังนี้

ขั้นการรับรู้ (ขั้นเตรียมชุมชน) โดยการจัดกิจกรรมให้ประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ได้เข้ามาร่วมรับรู้บูรณาการแบบองค์รวม ให้ความรู้แก่ชุมชนในรูปแบบต่างๆ โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน เกี่ยวกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และนิเวศของป่าชุมชน การจัดการป่าชุมชนและปัญหาจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ จัดเวทีเรียนรู้ ระดมปัญหา โดยใช้หลักสิ่งแวดล้อมศึกษา จากแบบสัมภาษณ์คณะกรรมการป่าชุมชน 20 คน และประชาชนรอบป่า 80 คน รวม 100 คน มีดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทางกายภาพรอบป่าชุมชนโคกใหญ่

1.1 สภาพภูมิประเทศของป่าชุมชนโคกใหญ่ คนในชุมชนรอบป่าได้ใช้ประโยชน์ แบ่งเป็นช่วงตามพัฒนาการของป่า พบว่า มี 5 ยุค ดังนี้

ช่วงที่ 1 ยุคบุกเบิก (พ.ศ. 2504 – 2518) เปิดป่าครั้งที่ 1 พ.ศ. 2504 เมื่อรัฐดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก ยุคพืชพาณิชย์ รัฐส่งเสริมให้ปลูกพืชไร่ ปอ มันสำปะหลัง ต้องใช้พื้นที่มากจึงเปิดให้มีการจัดสรรพื้นที่ทำกินให้แก่ทุกคนรอบครัว ละ 7 ไร่ ใน 14 หมู่บ้าน กำหนดกติกาห้ามขายสิทธิทำกินแก่คนนอกหมู่บ้าน ลักษณะการถือครองที่ดินสภาพที่ดินเปลี่ยนเป็นที่โล่งเพราะได้รับการหักล้างทางพงแล้ว ราคาที่ดินเริ่มสูงขึ้นไร่ละ 200-300 บาท ลักษณะขายยกแปลงก็ยังมีอยู่ และผู้มีที่ดินครอบครองรายใหญ่ที่มีที่ดินแบ่งขายมักเป็นของผู้ใหญ่บ้าน กำหนดราคาซื้อขายที่ดินราคาประมาณไร่ละ 7,000 - 10,000 บาท ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ ถ้าต้นไม้รกมากราคาจะถูกลง ถ้าดีริมถนนหรือลำเสียวผ่านราคาที่ดินสูงขึ้นไร่ละ 15,000 - 20,000 บาท เปิดป่าครั้งที่ 2 พ.ศ. 2508 ประกาศให้ป่าชุมชนโคกใหญ่เป็นป่าโคกสาธารณะ มีความอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ 3,588 ไร่ เป็นแหล่งอาหารที่ชุมชน มีพรรณไม้นานาชนิดเป็นยาสมุนไพร ต้นไม้ ลูกไม้ ชาวบ้านได้อาหารจากป่า คอแลน เห็ด ผัก ปลา หน่อไม้ โดยไม่ต้องซื้อหาต้นไม้ใหญ่ส่วนใหญ่ยังโตไม่เต็มที่ เน้นการทำนา ปลูกผัก และเก็บหาของป่าเป็นหลัก ชาวบ้านไม่ต้องพึ่งพาตลาด ความสัมพันธ์ของชุมชนเป็นแบบเครือญาติ ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศวิทยาระบบชาติกับระบบสังคม สิ่งเหนือธรรมชาติ ผ่านพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีปู่ตา ที่ดูแลรักษาป่า ผสมผสานกับประเพณีอีสานตาม

อีต 12 คอง 14 โดยเน้นศึกษาการจัดการเชิงจิตสำนึกสร้างระบบความรู้ แต่ก็ยังมีสถานการณ์ถูกลักลอบตัดไม้ใหญ่ ทำให้ชุมชนรอบป่าโคกใหญ่ใช้เวทีประชาคมเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการป่าเพื่อดูแลหนองน้ำ ดอนปู่ตา พื้นที่อนุรักษ์ชั้นในสุด

ช่วงที่ 2 ยุคต้มเกลือ (พ.ศ. 2518 – 2532) ฝืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ถูกบุกรุกเข้าจับจอง เมื่อปอ กับมันสำปะหลังราคาตกต่ำลง ชาวบ้านจึงหยุดเพาะปลูกแต่กลุ่มนายทุนก็เข้ามากว้านซื้อที่สวมรอยแทนเพื่อปลูกอ้อย ยุคาลิปตัส ป่าโคกใหญ่จึงถูกทำลายครั้งแล้วครั้งเล่า สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่ง คือ การทำเกลือสินเธาว์ในเขตอำเภอบรบือ วาปีปทุม ตลอดไปถึงนาคนู ตั้งแต่ พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา การทำเกลือต้องใช้พื้นที่จำนวนมากเพื่อเป็นเชื้อเพลิงต้มเกลือ ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำพื้นที่ส่งโรงงานต้มเกลือขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้ผลของการต้มเกลือทำให้เกิดการแพร่กระจายของเกลือสู่แนวข้าวและลำน้ำเสียว ในขณะที่เดียวกันยังมีการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา ส่งผลให้เส้นทางคมนาคมหรือการเดินทางสัญจรไปมาสะดวก ดังนั้น คุณภาพชีวิตของชาวบ้านดีขึ้นทั้งเรื่องการศึกษา รายได้ และสังคม

ช่วงที่ 3 ยุคต่อต้านโรงงานต้มเกลือ (พ.ศ. 2533 – 2538) การรวมตัวของชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนเพื่อต่อต้านคัดค้านการทำเกลือจึงเกิดขึ้น จนในที่สุดรัฐบาลได้ประกาศให้ยกเลิก คือยุติการทำเกลือในเขตจังหวัดมหาสารคาม แต่ป่าโคกใหญ่ยังไม่รอดจากการบุกรุกทำลาย เกิดไฟป่าที่เกิดจากความเลินเล่อของชาวบ้านบางคน ลูกไม้ที่กำลังเติบโตถูกทำลาย ความทุกข์ยาก ปัญหาที่เกิดขึ้นผลกระทบต่อชาวบ้านได้รับเป็นประสบการณ์และแรงผลักดันให้ชาวบ้านหันหน้าเข้าหากันเพื่อแก้ไข จุดเปลี่ยนครั้งสำคัญเมื่อนายบุญเรือง ยางเครือ ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองไฉ้ ผู้นำการต่อสู้ขัดขวางจนถูกจับ ในปี พ.ศ. 2534 ความขัดแย้งครั้งนี้กระตุ้นจิตสำนึกชาวบ้านให้ให้ความสำคัญของป่ามากขึ้นสามารถหาแนวร่วมและผู้สนใจในหมู่บ้านรอบป่าได้จำนวนหนึ่ง ที่ประชุมตัวแทนจาก 14 หมู่บ้าน 5 ตำบล มีมติรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งองค์กรชุมชน เรียกชื่อว่า “คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนโคกใหญ่” ซึ่งคณะกรรมการมาจากตัวแทนองค์กรสมาชิกทั้ง 20 หมู่บ้านรอบพื้นที่ป่าโคกใหญ่ พ.ศ. 2537 จัดประชุมพบปะคณะกรรมการเครือข่าย ทั้ง 14 หมู่บ้าน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ใช้รูปแบบการจัดการป่าเชิงสถาบันโดยมองความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศวิทยาสถาปัตยกรรมชาติกับระบบสังคมวัฒนธรรมที่ไม่ยึดติดเพียงชุมชนที่เป็นเพียงหน่วยเดียวในระบบสังคมและเศรษฐกิจ แต่ถือว่าการจัดการร่วมกันของหลายสถาบันทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นรัฐ ส่วนร่วม และสิทธิส่วนบุคคล ซึ่งเป็นการนำมาซึ่งแนวคิดการให้รัฐกับองค์กรชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรร่วมได้ และเชิงอำนาจที่มองเห็นความแตกต่างกันของการใช้อำนาจในการเข้าถึงและปกป้องทรัพยากรโดยอาศัยโครงสร้างทางอำนาจด้านเศรษฐกิจ การเมือง และอำนาจของชุมชนในการจัดการ แก้ไขปัญหาการตัดไม้ ป้องกันไฟป่า คณะกรรมการฯตกลงร่วมกันตั้งกฎระเบียบ ห้ามตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่ก่อนได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชนในหมู่บ้านของตนได้รับทราบทั้ง 14 หมู่บ้าน ปี พ.ศ. 2538 ดำเนินการปลูกป่าชุมชน จำนวน 2 พื้นที่ คือ ปลูกป่าบ้านดอนหัน ดอนเจริญ โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กร PLAN กับสถาบันวิจัยวลัยรุกขเวชมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และสำนักงานป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม

ช่วงที่ 4 ยุคเปลี่ยนแปลงโครงสร้างองค์กร (พ.ศ. 2539 – 2545) เป็นช่วงที่ชาวบ้านรวมตัวกันอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่ ซึ่งมีการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน แม้จะเป็นเพียงองค์กรชาวบ้านแต่ป่าชุมชนโคกใหญ่ก็มีโครงสร้างที่ชัดเจน มีการกำหนดกฎระเบียบ มีการประชุมทุกเดือนรอบเขตป่าทั้ง 5 ตำบล เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สถานการณ์ปัญหาการตัดไม้ ไฟป่า ร่วมกัน

หาแนวทางแก้ไขและป้องกันไฟป่าดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง รมณรงค์ ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ถึงคุณค่าของป่าชุมชน ภาวะเทียบการดูแลรักษาป่า จัดทำแนวกันไฟ ติดป้ายชื่อ จัดกิจกรรมปลูกป่าให้ครบทั้ง 20 หมู่บ้าน ความสนใจใฝ่รู้ของคณะกรรมการเห็นได้ชัดจากการเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา กับหน่วยงานเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ นำประสบการณ์มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาการจัดการป่า ความเข้าใจระบบนิเวศสะท้อนผ่านแนวทางการจัดการป่า 3 ชั้น สามารถจำแนกพื้นที่การใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม ได้แก่ 1) เขตป่าชุมชน 2) เขตป่ากันชน และ 3) เขตพื้นที่นา การรักษาป่าโคกใหญ่ให้อยู่รอดคงไม่สำเร็จราบไคที่ชาวบ้านยังอดอยาก คณะกรรมการจึงพยายามหาแนวทางอนุรักษ์ป่าไม้อย่างยั่งยืน ด้วยการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริมเพื่อมีรายได้เพิ่มขึ้น ไม่ต้องบุกรุกตัดไม้แปรรูป เผาถ่านขาย การปลูกป่าชุมชนด้วยไม้พื้นเมือง ปลูกไม้ใช้สอย ไม้ผลตามหัวไร่ปลายนา กองทุนการส่งเสริมการทำวนเกษตร การบวชป่า และทำบุญสืบชะตาป่า

ช่วงที่ 5 ยุคแปลงสินทรัพย์เป็นทุน (พ.ศ. 2546 – 2555 ปัจจุบัน) เมื่อมีนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุนของรัฐประกาศออกมา ชาวบ้านรอบป่าตื่นตัวที่จะบุกรุกครอบครองป่าเป็นของตน โดยการเข้าไปตัดไม้ขนาดใหญ่ ส่วนไม้ขนาดเล็กตัดขายเป็นไม้ฟืน บางรายมีการซื้อขายที่ดิน ล้อมรั้วลวดหนามกันเป็นของใครของส่วนบุคคล จำนวน 147 แปลง เกิดความขัดแย้ง คือ ลูกหลานฟ้องเอามารดกพ่อแม่ที่ยกกรรมสิทธิ์ให้เป็นที่ดินสาธารณประโยชน์ อีกทั้งการดำเนินกิจกรรมของป่าชุมชนโคกใหญ่ชบเซา องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณการอนุรักษ์ป่าไม้ต่อเนื่อง ประชาชนรอบป่ามีส่วนร่วมลดลง นักการเมืองท้องถิ่นแย่งชิงมวลชนตามนโยบายของตนไม่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมของป่าชุมชน นายบุญเรือง ยางเครือ ประธานป่าชุมชนโคกใหญ่และคณะกรรมการป่าบางส่วนจึงได้ปรึกษาหารือ ทำหนังสือร้องเรียนไปยัง กรอ. มน สำนักพระราชวัง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอวาปีปทุม และ ปปช. ให้ (17 กรกฎาคม พ.ศ. 2554) มีคำสั่งยุติการบุกรุกครอบครองพื้นที่บริเวณป่าชุมชนโคกใหญ่โดยเด็ดขาดรูปแบบการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ที่ผ่านมาเกิดการเรียนรู้การต่อสู้เพื่อปกป้องป่าต้องอาศัยเวลาโอกาส อำนาจการตัดสินใจ ในการทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่

1.2 ภูมิอากาศรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2555) ได้รายงานสภาพภูมิอากาศของ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม มีความแตกต่างจากเขตรอบนอก เป็นเขตเงาฝนจึงมีฝนน้อยกว่าจังหวัดอื่นๆ ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยของมหาสารคาม 1,107.9 มม.ต่อปี แต่ในระยะเดือนสิงหาคมถึงกันยายน เป็นช่วงที่มีดีเปรสชันเกิดขึ้นในทะเลจีนใต้และเคลื่อนผ่านเข้ามา มหาสารคามจะประสบภาวะฝนตกหนักและน้ำ มีลักษณะอากาศแบบมรสุมเมืองร้อน (Tropical Monsoon Climate) ในช่วงฤดูร้อนจะมีอากาศร้อนอบอ้าว ในช่วงมรสุมฤดูร้อนจะได้รับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งทำให้เกิดฝนตก สำหรับปริมาณน้ำฝนที่พื้นบริเวณจังหวัดได้รับนั้นส่วนมากจะเกิดจากผลกระทบของพายุหมุนเขตร้อนที่เคลื่อนผ่านประเทศเวียดนามและเข้าสู่ประเทศไทย ลักษณะภูมิอากาศมี 3 ฤดู ได้แก่

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ไปถึงเดือน พฤษภาคม อุณหภูมิค่อนข้างร้อนอบอ้าว ฤดูร้อนอุณหภูมิเฉลี่ย 39.1 องศาเซลเซียส อุณหภูมิในฤดูร้อนจะมีอุณหภูมิสูงประมาณ 39 – 42 องศาเซลเซียสโดยอุณหภูมิสูงที่สุดในรอบ 5 ปี (พ. ศ. 2545 – 2555) วัดได้ 42.0 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2555 และในช่วงฤดูหนาวอุณหภูมิจะลดลงต่ำมาก ประมาณ

5 - 12.5 องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิต่ำสุดในรอบ 5 ปี (พ. ศ. 2545 - 2555) วัดได้ 5.3 องศาเซลเซียสเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2555 (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2555)

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม ไปจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุด 14.68 องศาเซลเซียส ได้รับลมหนาวจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มีลมแรงและหนาวมาก อากาศหนาวเย็นจัด มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือมีแหล่งกำเนิดบริเวณขั้วโลกเหนือพัดผ่านไซบีเรีย และผืนแผ่นดินใหญ่ของประเทศจีนมาสู่ประเทศไทย ทำให้อากาศหนาวเย็นตั้งแต่เดือนตุลาคม จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2555)

ฤดูฝน เริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคม - ประมาณกลางเดือนตุลาคม ในปี 2555 มีปริมาณน้ำฝนทั้งหมด 1,269.9 มิลลิเมตร ซึ่งน้อยกว่า ปี 2553 และ 2554 ที่มีปริมาณน้ำฝนเท่ากับ 1,348.5 และ 1,580.7 มิลลิเมตร ตามลำดับ สำหรับปีที่มีปริมาณน้ำฝนมากที่สุดในรอบ 5 ปี (พ. ศ. 2550 - 2555) คือ วัดปริมาณน้ำฝนทั้งปีได้เท่ากับ 1,580.7 มิลลิเมตร หรือเฉลี่ย 5 ปี เท่ากับ 11,279.83 มม. และฝนตกหนักที่สุดในเดือน พฤษภาคม 2555 วัดได้ 385.6 มิลลิเมตร มีจำนวนวันที่ฝนตกทั้งหมดเท่ากับ 100 วัน และในปี 2555 ปริมาณฝนทั้งหมด ตั้งแต่เดือน มกราคม - กันยายน วัดปริมาณน้ำฝนได้ 1,212.6 มิลลิเมตร (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2555)

1.3 สภาพป่าไม้และระบบนิเวศ

1.3.1 เนื้อที่

ที่ตั้งป่าชุมชนโคกใหญ่ ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลนาข่า ทิศใต้ติดกับ ตำบลโลกสีทองกลาง ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลหนองแสง ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลดงใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ถึง 4,266 ไร่ ครอบคลุม 5 ตำบล 20 หมู่บ้าน ดังแสดงในแผนที่เดินดินรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ (ภาคผนวก ก) กรณีที่ชาวบ้านมาร่วมทำแผนที่นั้น ได้ข้อมูลเพิ่มเติมคือ ขอบเขตการปกครอง ที่ตั้งสถานที่สำคัญ เช่น วัด โรงเรียน ที่ตั้งหมู่บ้าน ที่ทำกิน และทรัพยากรต่างๆ สิทธิและรูปแบบในการใช้ป่าแต่ละส่วน ผลผลิตจากป่าตามฤดูกาล ในการที่ต้องการมีข้อมูลป่าให้ละเอียด ควรเพิ่มการสำรวจชนิดและสภาพป่าแต่ละส่วน และตำแหน่งของทรัพยากร เช่น แหล่งน้ำ แหล่งเกลือ ผลผลิตจากป่าต่างๆ มีลักษณะภูมิประเทศ เป็นพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเป็นส่วนใหญ่ มีที่ดอนสลับเล็กน้อย ที่ราบลุ่มมีขนาดใหญ่ มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับทำการเกษตร และอยู่ในเขตชลประทานลำน้ำเสียว มีแหล่งน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ สามารถกักเก็บน้ำได้ตลอดทั้งปีเหมาะแก่การเพาะปลูก ชาวบ้านจึงประกอบอาชีพทำนา ซึ่งสามารถทำนาได้ปีละ 1 ครั้ง ปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์

1.3.2 ชนิดพรรณไม้

พรรณไม้ที่สำรวจพบในป่าชุมชนโคกใหญ่ 183 ชนิด เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2555 มีพรรณพืชที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ สภาพทั่วไปเป็น ป่าเต็งรัง หรือป่าโคก (Dry dipterocarp forest) (ดูที่ภาคผนวก ข)

1.3.3 ชนิดพันธุ์สัตว์

ชนิดพันธุ์สัตว์ ที่สำรวจพบในป่าชุมชนโคกใหญ่ 93 ชนิด เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2555 (ดูที่ภาคผนวก ข)

1.3.4 ความหลากหลายทางชีวภาพ

ความหลากหลายทางชีวภาพที่สำรวจพบในป่าชุมชนโคกใหญ่ ความเข้าใจระบบนิเวศอย่างลึกซึ้งซึ่งสะท้อนผ่านแนวทางการจัดการ “ป่า 3 ชั้น” สามารถจำแนกพื้นที่การใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม 1) ป่าชุมชน มีอาณาเขตที่ชัดเจน มีกฎระเบียบการใช้ การบำรุงรักษาเป็นที่ยอมรับทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน มีองค์กรชาวบ้านและสภาตำบล 5 ตำบล รับผิดชอบจัดการ 2) ป่ากันชน หรือพื้นที่ป่าบริเวณหัวไร่ปลายนาได้รับการส่งเสริมให้เป็นป่าครอบครัวธรรมชาติ ประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจ ผูกอบรม สัมมนา ให้การศึกษา สนับสนุนการปลูกป่าเสริมเพิ่มเติม ปลูกไม้ผล ไม้พื้นเมือง ในลักษณะวนเกษตร 3) เขตพื้นที่นา มีโครงการพัฒนาการทำเกษตรผสมผสาน เพื่อใช้พื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เช่น ทำนา ปลูกไม้ผล พืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ทำให้มีงานทำตลอดปี มีอาหารกินพอเพียง มีรายได้เพิ่มขึ้น ช่วยเพิ่มพื้นที่สีเขียวและรักษาระบบนิเวศวิทยา การสำรวจป่าโคกใหญ่ เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2555 จะเห็นได้ว่าการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน เน้นกิจกรรมการศึกษาวิจัยข้อมูลพรรณพืช พันธุ์สัตว์ สำรวจรวบรวมชนิดเห็ด หน่อไม้ การจัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า การปลูกป่า การเพาะกล้าไม้พื้นเมือง การสร้างกฎเกณฑ์การดูแลป่าและการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ พบว่าสภาพป่าฟื้นฟูค่อนข้างดีทั้งในเชิงปริมาณพื้นที่ที่เพิ่มขึ้น และในเชิงคุณภาพของป่าคือ ป่ามีความหนาแน่นมากขึ้น พันธุ์สัตว์ที่เคยหายไปเริ่มกลับมาอีกครั้ง จากการมีข้อขัดแย้งกันของชาวบ้านรอบป่า ทำให้ป่ามีโอกาสฟื้นตัวมากขึ้น

1.4 ทรัพยากรธรณี

สภาพดินที่พบในป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย ชุดดินที่พบมากในบริเวณรอบป่า ได้แก่ ชุดดินร่อยเอ็ด ครอบคลุมพื้นที่อำเภอลำทะเมนชัย ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้แก่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำแต่สามารถปรับปรุงได้ไม่ยากนัก หน้าดินแน่นทึบ ทำให้ข้าวแตกกอได้ยาก ชุดดินโคราช ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำและมีเนื้อดินบนค่อนข้างเป็นทราย พืชมีโอกาสเสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำ ปัจจุบันบริเวณดังกล่าวส่วนใหญ่ใช้ทำนา บางแห่งใช้ปลูกอ้อย หรือปลูกพืชล้มลุกในฤดูแล้ง ผักพื้นบ้าน บริเวณที่ดอนจะมีปัญหาการขาดน้ำในฤดูเพาะปลูก (กรมพัฒนาที่ดิน, 2554)

1.5 ทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรน้ำหรือแหล่งน้ำที่พบในบริเวณป่าชุมชนโคกใหญ่ ได้แก่ ลำน้ำเสียว หนองน้ำสาธารณะของแต่ละหมู่บ้าน 48 แห่ง และ ฝาย 31 แห่ง

2. ข้อมูลด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่

2.1 ข้อมูลด้านสังคม

รูปแบบการฟื้นฟูป่าที่มีหลายลักษณะคือ ป่าของชุมชน ป่าของครอบครัว และพื้นที่ทำการเกษตรแบบผสมผสาน หรือวนเกษตรของครอบครัว เป็นรูปแบบการพัฒนาที่น่าสนใจ แต่ต้องใช้เวลาในการพิสูจน์ การใช้แนวคิดการจัดการป่าชุมชน ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนกับป่า ซึ่งพบว่าคนมักจะทำให้ความเคารพป่า เนื่องจากป่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดูแลรักษาอยู่ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านให้ความเคารพและนับถือผู้นำชุมชนค่อนข้างมาก ดังนั้น การคัดเลือกผู้นำจึงมาจากสมาชิกในชุมชน การปกครองจึงเป็นแบบเครือญาติ ผู้อาวุโสหรือผู้นำทางความเชื่อมาช่วยเจรจาและหาข้อตกลงในการแก้ปัญหาาร่วมกัน ตามหลักประชาธิปไตยโดยแบ่งการปกครองและแบ่งการหน้าที่รับผิดชอบของผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลประจำหมู่บ้านเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการป่าชุมชน

โดยตำแหน่ง มีหน้าที่สอดส่องดูแลการบุกรุก การตัดไม้ เจริญไกลเกลี่ยยึดหลักความยืดหยุ่นและใช้ ประเพณีเป็นข้อปฏิบัติ

2.2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

เมื่อพิจารณาจากรายได้ จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านรอบป่าชุมชนโคกใหญ่มีรายได้ ส่วนใหญ่ ระหว่าง 120,000 - 150,000 บาทต่อปี ต่อครัวเรือน รองลงมารายได้ต่อครัวเรือน ระหว่าง 70,000 - 90,000 บาท ที่มาของรายได้หลัก เป็นรายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าว เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัว ควาย ไก่พื้นบ้าน รองลงมาเป็นรายได้จากการเก็บของป่า ได้แก่ เห็ด หน่อไม้ ผักพื้นบ้าน สมุนไพร และจากการรับจ้าง แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนที่มีรายได้น้อยต้องพึ่งพาป่า ชุมชนสูงกว่าครัวเรือนที่มีรายได้มากกว่า

2.3 ข้อมูลด้านการเมือง

ปัญหาของป่าชุมชนโคกใหญ่ คือการเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมของคน กลุ่มต่างๆ ชาวบ้านไม่มีพื้นที่ และอำนาจต่อรอง ในการการเข้าถึงทรัพยากรป่า การเคลื่อนไหวของ ประชาชนในภาคส่วนต่างๆ เพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐและนายทุน ค้นพบว่าองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นเป็นพื้นที่หนึ่งที่สามารถเข้าไปช่วงใช้ เพื่อสร้างอำนาจต่อรอง มีความเป็นไปได้ที่ประชาชนจะ สามารถมีส่วนร่วม และกำหนดทิศทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าได้ ที่จริงเครือข่ายป่าชุมชนมหาสารคาม มีบทบาทในการเคลื่อนไหวคัดค้านการปรับรูปแบบการจัดการป่าชุมชน มีรายได้พอสมควรตลอดทั้งปี ชาวบ้านรอบป่าจึงทวงสิทธิการใช้ประโยชน์จากนายทุนที่ซื้อที่ ก็ไม่ใช่ประโยชน์นำมาสู่การยึดที่ดินของ ชาวบ้าน แตกต่างจากกลุ่มป่าไม้ที่คนจน เข้าไปมีส่วนในการจัดการดูแลอย่างสำคัญ เพราะ ป่าชุมชน เป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญของคนกลุ่มนี้ เช่น เห็ด ผักพื้นบ้าน หน่อไม้ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม แมลง เป็นต้น

3. การจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ในอดีต (พ.ศ. 2531-2542) มีการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

ป่าชุมชนโคกใหญ่ เป็นป่าโคกธรรมชาติเพียงแห่งเดียวของจังหวัดมหาสารคามที่มีขนาดใหญ่มากกว่า 1,000 ไร่ การระดมความร่วมมือจากส่วนราชการ นักวิชาการ นักธุรกิจ และ ประชาชนในจังหวัด เพื่อคุ้มครองและพิทักษ์ป่าให้เป็นของชุมชน วางกลยุทธ์การดำเนินการได้อย่าง เหมาะสม รูปแบบการฟื้นฟูป่าที่มีหลายลักษณะคือ ป่าของชุมชน ป่าของครอบครัวและพื้นที่ทำ การเกษตรแบบผสมผสาน/วนเกษตรของครอบครัว เป็นรูปแบบการพัฒนาที่น่าสนใจแต่ต้องใช้เวลาใน การพิสูจน์ว่าจะสามารถดำเนินการได้อย่างจริงหรือไม่ ถ้าเป็นจริงก็สามารถนำไปขยายผลให้พื้นที่ป่าโคก อื่นๆ ของภาคอีสานให้สามารถขยายพื้นที่ได้ โดยเสริมเรื่องป่าของครอบครัวและวนเกษตรของ ครอบครัวเพิ่มเข้าไป การใช้แนวคิดเชิงวัฒนธรรมมาจัดการป่าชุมชน โดยการปลูกสร้างศาลปู่ตาบริเวณ ทางเข้า เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนกับป่า ซึ่งพบว่าคนมักจะให้ความเคารพป่า เนื่องจาก ป่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดูแลรักษาอยู่ มีการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ ดังนี้

3.1 การเสริมสร้างบทบาทองค์กรชาวบ้านและเครือข่าย องค์กรชาวบ้านที่ ดำเนินการและรักษาป่า มี 2 ระดับ คือ องค์กรระดับหมู่บ้าน 16 แห่ง และองค์กรระดับเครือข่าย 1 แห่ง กิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งมุ่งเน้นที่การศึกษาดูงานและการร่วมสัมมนากับหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง การสัมมนาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ชุมชน การสัมมนาระบบนิเวศน์และการจัดการทรัพยากร โดยองค์กรชุมชน มีการประชุมคณะกรรมการในทุกไตรมาส โดยช่วงแรกจัดทำแผนฟื้นฟูโดยใช้

กระบวนการ AIC แต่องค์การดังกล่าวไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร มีผู้ปฏิบัติงานที่เอาจริงเอาจังจำนวนไม่มาก เพราะยังมีความขัดแย้งเรื่องป่าดำรงอยู่ในบางชุมชน

3.2 การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน เน้นกิจกรรมการศึกษาวิจัยข้อมูล พันธุ์พืช/พันธุ์สัตว์ การจัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนโคกใหญ่ การปลูกป่าชุมชน การเพราะกล้าไม้พื้นเมือง การสร้างกฎเกณฑ์การดูแลป่าและการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ผลพบว่าสภาพป่าฟื้นฟูค่อนข้างดีทั้งในเชิงปริมาณพื้นที่ที่เพิ่มขึ้น และในเชิงคุณภาพของป่าคือ ป่ามีความหนาแน่นมากขึ้น พันธุ์สัตว์ที่เคยหายไปเริ่มกลับมาอีกครั้ง และมีการใช้แนวคิดเชิงวัฒนธรรมเข้ามาดูแลรักษาป่าโดยการสร้างศาลปู่ตาเฝ้าทางออกของป่า ซึ่งน่าจะช่วยให้ป่ามีโอกาสฟื้นตัวมากขึ้น แต่การลักลอบตัดไม้จากกลุ่มผู้นำบางกลุ่มยังคงมีอยู่ นอกจากนี้ยังมีกองทุนช่วยในการดำเนินการ ซึ่งให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงานมากขึ้น

3.3 การส่งเสริมอาชีพทางเลือก เป้าหมายของการดำเนินงานคือ การส่งเสริมให้ชุมชนทำการเกษตรผสมผสานหรือวนเกษตรมากขึ้น กิจกรรมที่กระตุ้นคือ การอบรมสัมมนาดูงานการเกษตรเพื่อค้นหาเกษตรกรที่จะดำเนินการ การจัดประชุมเสริมสร้างจิตสำนึกฟื้นนาคือชีวิต การสัมมนาเกษตรเพื่อชีวิตและการฟื้นฟูป่าโคกใหญ่ การดูงานเกษตรเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การประชุมพบปะเกษตรกร การดูงานวนเกษตร เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นตัวกระตุ้น โดยโครงการจัดสรรพันธุ์ไม้ให้ผลการดำเนินงานยังคงอยู่ในจุดเริ่มต้น มีเกษตรกรเริ่มทำการเกษตรผสมผสานประมาณ 20 ครัวเรือน ปัญหาสำคัญคือเรื่องน้ำ แต่มีบางรายที่ได้ผลจนสามารถดึงลูกหลานที่อพยพไปทำงานกรุงเทพฯ กลับมาทำการเกษตรผสมผสานได้

ตาราง 4.2 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโคกใหญ่

ช่วงเดือน	ลักษณะการใช้ประโยชน์	ผลผลิตจากป่าที่สำคัญ	หมายเหตุ
มกราคม		ผักป่าต่างๆ สมุนไพร พืชหัวต่างๆ	เก็บหาอย่างพอเพียง
กุมภาพันธ์	ปิดป่า	-	ไม่มีการเข้าไปใช้ประโยชน์
มีนาคม	ปิดป่า	-	ไม่มีการเข้าไปใช้ประโยชน์
เมษายน	ปิดป่า	-	ไม่มีการเข้าไปใช้ประโยชน์
พฤษภาคม	การเก็บหาผลผลิตจากป่า	หน่อไม้ ไช้มัดแดง กระจี้ยว เห็ดผักป่า	เก็บหาไปกินในครัวเรือน /นำไปขาย
มิถุนายน	การเก็บหาผลผลิตจากป่า	หน่อไม้ ไช้มัดแดง กระจี้ยว เห็ดผักป่า	เก็บหาไปกินในครัวเรือน /นำไปขาย

ตาราง 4.2 (ต่อ)

ช่วงเดือน	ลักษณะการใช้ประโยชน์	ผลผลิตจากป่าที่สำคัญ	หมายเหตุ
กรกฎาคม	การเก็บหาผลผลิตจากป่า	หน่อไม้ ไช้ผดแดง กระจงเหี่ยว เห็ดผักป่า	เก็บหาไปกินในครัวเรือน /นำไปขาย
สิงหาคม	การเก็บหาผลผลิตจากป่า	หน่อไม้ ไช้ผดแดง กระจงเหี่ยว เห็ดผักป่า	เก็บหาไปกินในครัวเรือน /นำไปขาย
กันยายน	การเก็บหาผลผลิตจากป่า	เก็บไม้มาทำฟืน เผาถ่าน	เก็บอย่างพอเพียง
ตุลาคม	การเก็บหาผลผลิตจากป่า	เก็บไม้มาทำฟืน เผาถ่าน	เก็บอย่างพอเพียง
พฤศจิกายน	การเก็บหาผลผลิตจากป่า	เก็บไม้มาทำฟืน เผาถ่าน	เก็บอย่างพอเพียง
ธันวาคม	การเก็บหาผลผลิตจากป่า	เก็บไม้มาทำฟืน เผาถ่าน	เก็บอย่างพอเพียง

แต่ก็ยังมีการจัดการที่เป็นจุดอ่อนที่ต้องปรับปรุงแก้ไข คือ

1. การประสานงานกับผู้มีส่วนอื่นในพื้นที่ เช่น พระในพื้นที่ซึ่งมีปัญหาในการประสานความเข้าใจ โดยเฉพาะแนวคิดยังแตกต่างกันมาก โครงการต้องทำงานด้านความคิดกับพระให้มากกว่านี้เพื่อดึงพระมาเป็นตัวหลักในการดำเนินการดูแลรักษาป่าได้

2. การจัดการความขัดแย้งในพื้นที่บางจุดยังไม่สามารถจัดการได้ ต้องใช้เวลาและวิธีการที่ละเอียดอ่อนมากขึ้นเพื่อให้ผลเป็นที่พอใจกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ ปัจจุบัน ได้ แบ่ง ผลการศึกษาออก 4 ประเด็น ตามกรอบการวิจัย พบว่า 1) ระบบองค์กร ได้แก่ (1) มีการจัดโครงสร้างบริหารองค์กร (2) มีการคัดเลือกคณะกรรมการ (3) มีการวางแผนดำเนินงานกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า (4) การประเมินผลงาน (5) การประสานงานระหว่างองค์กรและหน่วยงานภายนอก (6) กำหนดกฎระเบียบกติกาในการใช้ประโยชน์ 2) ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ได้แก่ (1) การกำหนดแนวเขต (2) การแบ่งพื้นที่ (3) การใช้ประโยชน์จากป่าและทรัพยากร (4) การสร้างกฎระเบียบและข้อตกลง (5) การสร้างกลุ่มองค์กรชุมชน (6) การกำหนดกิจกรรม (7) การลงโทษผู้ฝ่าฝืน (8) การรณรงค์และผลักดันเปลี่ยนแปลงนโยบาย 3) การมีส่วนร่วม ได้แก่ (1) การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา (2) การวางแผนดำเนินการ (3) การดำเนินกิจกรรม (4) การรับผลประโยชน์ (5) การตรวจสอบประเมินผลการดำเนินกิจกรรม 4) องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ (1) องค์ความรู้จากการใช้ประโยชน์และวิธีการใช้ประโยชน์ (2) การขยายเครือข่ายการจัดการป่าทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่

ขั้นการคิดวิเคราะห์ (ขั้นศึกษาปัญหา) โดยให้ประชาชนรอบป่าได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาการจัดการป่าชุมชน เริ่มต้นด้วยการศึกษาข้อมูลชุมชนตำบลรอบป่า แสดงให้เห็นถึงการจัดการป่าจากการใช้ภูมิปัญญาที่มีความสามารถและศักยภาพระดับหนึ่ง แต่ยังมีขาดรูปแบบ ระบบ และกลไกการจัดการป่าที่เหมาะสม ความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับนโยบาย สิ่งแวดล้อมของรัฐบาล ยังไม่ได้รวบรวมองค์ความรู้ที่สำคัญ และขาดการมีส่วนร่วมที่ชัดเจนจากชุมชน

ตามหลักการพัฒนาจึงต้องหาแนวทางสำหรับพัฒนารูปแบบรวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าใช้เทคนิคการมีส่วนร่วม (Appreciation Influence Control : A-I-C) จากการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างคณะกรรมการป่า ประชาชนรอบป่า และ นักวิจัย ค้นหาสาเหตุของปัญหา โดยการจัดเวทีเรียนรู้ การประชุมกลุ่มย่อยหรือการสนทนากลุ่มแบบเข้ม (Focus Group Discussion) ระดมความคิด มีผลการศึกษา ดังนี้

จากการตอบแบบสอบถามสภาพปัญหาการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ จำนวน 100 ฉบับ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด โดยมีผู้เสนอปัญหาและข้อเสนอแนะ รวมทั้งหมด 100 คน สรุปได้ดังตาราง

ตาราง 4.3 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่

ปัญหา	ข้อเสนอแนะ	จำนวน (คน)
1. ขาดรูปแบบ ระบบและกลไกการจัดการป่าที่เหมาะสม	1. ต้องการให้มีรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสม	41
2. ยังไม่ได้รวบรวมองค์ความรู้ที่สำคัญ	2. รวบรวมภูมิปัญญาเกี่ยวกับการดำรงชีวิตร่วมกับป่า เช่น หมอยาสมุนไพร ช่างจักสาน หมอลำ วนเกษตรแปรรูปอาหารจากป่า เก็บเห็ด	9
3. ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่า	3. ต้องการให้ชุมชนสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน เพื่อจะได้มีความรู้ มีเจตคติที่ดี และมีส่วนร่วมมากขึ้น	12
4. ระบบองค์กรชุมชนอ่อนแอ	4. ต้องการให้มีการนำองค์ความรู้และภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่	5
5. ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการยังขาดความต่อเนื่อง	5. สนับสนุนการวิจัยและฟื้นฟูอย่างมีส่วนร่วมของหลายภาคส่วนโดยบูรณาการ สหวิทยาการโดยการผสมผสานองค์ความรู้ท้องถิ่น และวิชาการ เพื่อนำไปสู่การจัดการความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงอาหารท้องถิ่น	7
6. ขาดจิตสำนึกเกี่ยวกับการทำลายป่า การทำลายพันธุ์สัตว์หายาก การทำลายดิน	6. สร้างจิตสำนึกของผู้นำ และคนในชุมชน เปลี่ยนระบบความคิดจากเดิมที่เคยเอาประโยชน์และทำลายป่า เป็นอยู่ร่วมกันและรักษาป่า	2
7. ความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับนโยบายสิ่งแวดล้อมของรัฐบาล	7. ออก พรบ.ป่าชุมชนที่เหมาะสมกับวิถีชุมชนซึ่งมีผลต่อกลไกการประสานการจัดการ การดูแลตรวจสอบ การประเมินผล และรวมถึงการใช้มาตรการด้านการวิเคราะห์เพื่อการป้องกันและควบคุมผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพด้วย	24

จากตาราง 5 พบว่า คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าป่าชุมชนโคกใหญ่ได้เสนอปัญหาในการจัดการป่า โดยเรียงอันดับความถี่จากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ดังนี้

1. ขาดรูปแบบ ระบบและกลไกการจัดการป่าที่เหมาะสม
2. ความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับนโยบายสิ่งแวดล้อมของรัฐบาล
3. ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่า

โดยสรุปบทเรียนจากเวทีเรียนรู้คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ได้เสนอข้อเสนอนี้ในการจัดการป่า โดยเรียงอันดับความถี่จากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ดังนี้

1. ต้องการให้มีรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสม
2. ออก พรบ.ป่าชุมชนที่เหมาะสมกับวิถีชุมชนซึ่งมีผลต่อกลไกการประสานการจัดการ การดูแลตรวจสอบ การประเมินผล และรวมถึงการใช้มาตรการด้านการวิเคราะห์เพื่อการป้องกันและควบคุมผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพด้วย
3. ต้องการให้ชุมชนสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน เพื่อจะได้มีความรู้ มีเจตคติที่ดี และมีส่วนร่วมมากขึ้น

ขึ้นวางแผนแก้ปัญหา

ประชาชนรอบป่าได้เข้าร่วมกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนการพัฒนาการเรียนรู้ให้ทุกกลุ่มสามารถเข้าใจถึงสภาพการเปลี่ยนแปลง จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคที่ทำให้ทุกกลุ่มทำงานร่วมกัน วางแผนในการดำเนินงาน กำหนดแนวทางการประเมินผลในการจัดการป่าชุมชน การดำเนินการ โดยให้ประชาชน ได้ร่วมในการลงมือปฏิบัติ การปรับปรุงแก้ไข และการดำเนินการตามแผนในการจัดการป่าชุมชน ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน (SWOT Analysis) ซึ่งนำเอาเทคนิคกระบวนการวางแผนอย่างมีส่วนร่วม (Appreciation Influence Control : A-I-C) มาใช้ในการจัดกิจกรรมการอภิปรายกลุ่ม โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มๆ ละ 5-10 คน ณ ศาลาการเปรียญ วัดบ้านหนองโจด ตำบลแคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2555 เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกันนำข้อมูลที่ได้จากการจัดกิจกรรมเสริมความรู้ทั้ง 4 กิจกรรม มาอภิปรายและสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับ เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนอะไรบ้างที่แปลกใหม่จากที่ชุมชนเรามีอยู่หรือสิ่งที่ชุมชนเรามีอยู่แล้วแต่ไม่ได้นำมาใช้ ใช้เทคนิคแผนที่ความคิด (Mind Mapping) ในการบูรณาการความคิดของกลุ่มจากมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งที่ประชุมได้เสนอมุมมองเป็นภาพรวมของป่าชุมชน การจัดการและปัญหาการจัดการป่าชุมชน แล้วสมาชิกในกลุ่มได้ร่วมกันสรุปผลจากการประชุมกลุ่มย่อยนำมาสรุปเป็นภาพรวมกลุ่มใหญ่ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานร่วมกัน และเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาในขั้นตอน ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นดังนี้

1. ขึ้นร่วมรับรู้ ทีมวิจัยได้เริ่มรับรู้ในสิ่งใหม่ๆ และรูปแบบการแก้ปัญหาจากวิทยากรที่หลากหลาย เป็นการเปิดโอกาสได้รับรู้ในสิ่งที่ไม่เคยได้พบเห็น และการนำเสนอมีความน่าสนใจและมีหลากหลายรูปแบบ
2. ขึ้นร่วมอภิปรายกลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ตามขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
3. การแสดงบทบาทของสมาชิกกลุ่ม ในการแสดงบทบาทของสมาชิกกลุ่มยังไม่กล้าแสดงออกมากนัก แต่จากการสังเกตพบว่า มีผู้ที่ทำหน้าที่ผู้นำกลุ่มในการซักถาม ข้อเสนอเป็น

ลักษณะเปิดประเด็น จากนั้นสมาชิกกลุ่มทุกคนก็จะเข้ามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกระตือรือร้นทุกกิจกรรม ดังคำกล่าว“ให้ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการป่าของหมู่บ้านเป็นผู้นำพาพี่น้องทำทุกคนก็จะช่วยกัน”

4. การนำเสนอประสบการณ์ เปิดโอกาสให้สมาชิกได้เล่าเรื่องที่ประสบกับตนเอง การแสดงความคิดเห็นและสนใจสอบถามเพิ่มเติมเป็นอย่างดี

5. การสะท้อนความคิด/อภิปราย สมาชิกกล้าแสดงออกยังไม่มากเท่าที่ควร แต่เมื่อมีผู้นำกลุ่มเปิดประเด็นขึ้นมาแล้ว จากนั้นสมาชิกกลุ่มทุกคนก็กล้าแสดงออกมากขึ้น แลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่หลากหลาย สมาชิกกลุ่มทุกคนเคารพความเห็นเพื่อนสมาชิกและร่วมเสนอแนะแก้ไขปัญหา

6. การสรุปแนวคิดและการนำไปปฏิบัติ สมาชิกกลุ่มได้สรุปเป็นการประมวลความรู้เดิมกับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมเป็นความรู้ใหม่ของตนเองซึ่งผู้วิจัยได้นำเทคนิคแผนผังความคิด (Mind Mapping) มาใช้ประกอบการสรุปแนวคิด เพื่อสร้างภาพรวม ทิศทาง แนวโน้ม และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อหัวข้อหลักของการประชุมในสถานการณ์ปัจจุบัน

ตอนที่ 2 ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้และสร้างรูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ ดังนั้นควรจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบของจังหวัดมหาสารคาม ขับเคลื่อนการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้ยั่งยืน ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกจากคณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด 80 คน และ ป่าชุมชนโคกใหญ่ 100 คน และข้อมูลเบื้องต้นก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

1. ข้อมูลคุณลักษณะทั่วไปของประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้ เป็นคณะกรรมการป่าชุมชน 36 คน และประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาดและป่าชุมชนโคกใหญ่ 144 คน รวม 180 คน โดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก จัดเวทีเรียนรู้ การอภิปรายกลุ่มย่อย ระดมสมอง โดยใช้หลักสิ่งแวดล้อมศึกษา ดังแสดงในตาราง 4.4

ตาราง 4.4 ข้อมูลของคุณลักษณะส่วนบุคคล

คุณลักษณะส่วนบุคคล	โคกหินลาด		โคกใหญ่	
	จำนวน (n=80)	ร้อยละ	จำนวน (n=100)	ร้อยละ
1. เพศ				
ชาย	68	85	78	78
หญิง	12	15	22	22
รวม	80	100	100	100

ตาราง 4.4 (ต่อ)

คุณลักษณะส่วนบุคคล	โคกหินลาด		โคกใหญ่	
	จำนวน (n=80)	ร้อยละ	จำนวน (n=100)	ร้อยละ
2. ระดับการศึกษา				
ประถมศึกษา	23	28.75	29	29
มัธยมศึกษาตอนต้น	27	33.75	39	39
มัธยมศึกษาตอนปลาย	26	32.5	20	20
ปวช. /ปวส. /อนุปริญญา	2	2.5	3	3
ปริญญาตรีและสูงกว่า	2	2.5	9	9
รวม	80	100	100	100
3. สถานภาพทางสังคม				
ผู้ใหญ่บ้าน	16	20	20	20
สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลประจำหมู่บ้าน	16	20	20	20
ประธานหรือตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน	32	40	40	40
ประธานหรือตัวแทนกลุ่มเยาวชน	36	20	20	20
รวม	100	100	100	100
4. รายได้ต่อปี				
ระหว่าง 50,000 - 70,000 บาท	9	11.25	16	16
ระหว่าง 70,000 - 90,000 บาท	52	65.0	27	27
ระหว่าง 90,000 - 120,000 บาท	16	20.0	10	10
ระหว่าง 120,000 - 150,000 บาท	3	3.75	47	47
รวม	80	100	100	100

จากตาราง 4.4 พบว่า ประชาชนของป่าชุมชนโคกหินลาด และป่าชุมชนโคกใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 85,78) ประชาชนของป่าชุมชนโคกหินลาด และป่าชุมชนโคกใหญ่ ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 33.75,39.0) ประชาชนของป่าชุมชนโคกหินลาด และป่าชุมชนโคกใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน (ร้อยละ 32.0,40.0) ประชาชนของป่าชุมชนโคกหินลาด ส่วนใหญ่ มีรายได้ ระหว่าง 70,000 – 90,000 บาท (ร้อยละ 65.0) ส่วนประชาชนของป่าชุมชนโคกใหญ่ มีรายได้ ระหว่าง 120,000 – 150,000 (ร้อยละ 47.0)

จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติม พบว่า การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินงานป่าชุมชนนอกสถานที่ ในพื้นที่ต่างๆ ทำให้ผู้นามองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อของคนในชุมชนกับการดูแลรักษาป่า ดังนั้น เมื่อกลับจากการศึกษาดูงานที่ป่าชุมชนโคกป่าสี จังหวัดกาฬสินธุ์ ของคณะกรรมการและประชาชนรอบป่า ทั้ง 2 พื้นที่ ได้ปรึกษาหารือ ระหว่างผู้วิจัย คณะกรรมการ

ผู้ใหญ่บ้าน ครู เยาวชน กลุ่มแม่บ้าน และพระสงฆ์ เพื่อจัดทำศาลปูตา 2 แห่ง คือ บ้านหนองหล่ม หมู่ 3 ตำบลดอนหวาน และ บ้านหนองโจ้ง หมู่ 10 ตำบลแคน ส่วนเรื่องการติดตาม ตรวจสอบและ ประเมินผล พบว่า พื้นที่ป่าแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น พื้นที่ป่าหัวไร่ปลายนาของแต่ละ ครอบครัวเริ่มกลายเป็นป่า พื้นที่ทำการเกษตรเดิมที่เคยปลูกมันสำปะหลังก็ถูกปล่อยทิ้งไว้ ทำให้ สภาพป่ากลับคืนมาพอสมควร ไฟไหม้ลดลง เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้จุดไฟเผาไร่ ความหนาแน่นของป่า เพิ่มขึ้น มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานหลายแห่ง เช่น การประสานความร่วมมือกับป่าไม้ใน การเชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นวิทยากรในเรื่องป่าชุมชน การประสานในเรื่องงบประมาณอาหารสำหรับการ ประชุมคณะกรรมการแก้ปัญหาที่ดิน มีการร่วมกับที่ดินอำเภอในเรื่องรังวัดที่ดินเขตป่าเพื่อแก้ไขปัญหา เขตแดน แต่ก็ยังประสบปัญหาการต่อต้านจากบางคน บางชุมชน นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนใน การส่งชาวบ้านไปอบรมหมอยาสมุนไพรที่จังหวัดกาฬสินธุ์ นอกจากนี้ก็มีการประสานกับ RECOFT ใน เรื่องการอบรมชาวบ้านและแลกเปลี่ยนข้อมูล

ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการที่สำคัญดังต่อไปนี้ 1) การประสานงาน ในระดับพื้นที่เพื่อสร้างแนวทางการดำเนินกิจกรรมในป่าชุมชน ยังไม่สามารถประสานความคิดได้ จะต้องใช้เวลาทำงานด้านความคิดกับกลุ่มเหล่านี้อีกมาก เพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งที่อาจจะ ลุกกลามในภายหลังได้ 2) การปรับเปลี่ยนแผนงาน เนื่องจากการวางแผนไม่สอดคล้องกับฤดูกาล จำเป็นต้องเลื่อนและปรับเปลี่ยน เช่น การเดินรอบป่าในช่วงฤดูฝนไม่สะดวก การประชุมเครือข่ายในช่วง ดำนา หรือในช่วงแล้งซึ่งชาวบ้านอพยพแรงงานสูง ดังนั้น กิจกรรมหลายอย่างจึงไม่สามารถดำเนินการ ตามแผนในช่วงเวลาที่กำหนดไว้ได้ 3) ทักษะของผู้ปฏิบัติงาน ในการปฏิบัติงานของโครงการมี อาสาสมัครจากมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมมาร่วมในการดำเนินการ ซึ่งมีทักษะขาดประสบการณ์และมีการ เปลี่ยนบ่อยจึงทำให้งานไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร 4) งบประมาณศึกษาดูงาน มีงบประมาณจำกัด 5) ปัญหาความขัดแย้งในการดำเนินกิจกรรมในบางพื้นที่ ได้แก่ ความขัดแย้งในเรื่องที่ดินในพื้นที่ของ นายทุนที่บ้านโสกยาง ซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้ ถึงแม้จะมีการไกล่เกลี่ยและการรังวัดที่ดิน โดยที่ดินอำเภอ แต่นายทุนดังกล่าวก็ยังไม่ยอมรับ

ขั้นการนำแผนสู่การปฏิบัติ การกำหนดกิจกรรม แผนงานและโครงการ ได้แบ่งกลุ่ม ตามบทบาทหน้าที่ของประชาชนรอบป่า ประกอบด้วย คณะกรรมการ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน พิจารณาตามประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ระบบองค์กร ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ การมีส่วนร่วม และองค์ความรู้ และภูมิปัญญา ชาวบ้าน เพื่อให้มีความกระชับจึงได้กำหนดตามกรอบความคิด พอสรุปผลการปฏิบัติการ ดังนี้

2. ผลการดำเนินการปฏิบัติการในการจัดการป่าชุมชนหลังจากที่มีการจัด กระบวนการเรียนรู้ แยกเป็น 2 ป่า ดังนี้

2.1 ผลการดำเนินการปฏิบัติการในด้านระบบองค์กรหลังจากที่มีการจัดกระบวนการ เรียนรู้ แยกเป็น 2 ป่า ดังนี้

2.1.1 ป่าชุมชนโคกหินลาด มีการดำเนินการ ได้แก่

2.1.1.1 มีการจัดโครงสร้างบริหารองค์กร มีการจัดตั้งคณะกรรมการระดับ หมู่บ้าน ประกอบด้วย คณะกรรมการ 7-15 คน ซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้านในหมู่บ้านคุณสมบัติ คือ เป็นคนหมู่บ้านนั้น มีจิตสำนึกรักป่า มีจิตสาธารณะ ชอบช่วยเหลืองานสังคมด้วยความจริงใจ เสียสละ มีความเป็นผู้นำ มีผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นที่ปรึกษาโดยตำแหน่ง

2.1.1.2 มีการคัดเลือกคณะกรรมการ จัดโครงสร้างการบริหาร ประกอบด้วย ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า จำนวน 7 คน เป็นกรรมการ โดยมีผู้ประสานงาน ทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการชุดนี้ทำหน้าที่พิจารณาให้เห็นชอบในการดำเนินกิจกรรมของป่าชุมชนโคกหินลาด รายงานความก้าวหน้าและเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานของป่าชุมชน

โครงสร้างการบริหารงานขององค์กรชาวบ้านอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกหินลาด ประกอบด้วยสมาชิก 16 หมู่บ้าน 5 ตำบล ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของอำเภอเมืองและอำเภอแกดำ จากนั้นได้เลือกตั้งตัวแทนขึ้นมาเป็นคณะกรรมการบริหาร มีนายเก็ง ยศอัน เป็นประธาน รองประธานมี 2 คน คือ นายเสียม อุทัยมา และนายไพรัตน์ ชันซารี เลขานุการ ได้แก่ นายบัณฑิต แสนสุพรรณ และนายวรารุท นารีจันทร์ ส่วนคณะกรรมการแบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย แต่ละฝ่ายมีคณะกรรมการ 7 คน ดังนี้

1. ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ทำหน้าที่ ติดต่อประสานงาน ประชาสัมพันธ์ ข่าวสารกับชุมชนในพื้นที่ หน่วยงานราชการ เครือข่ายป่าชุมชน
2. ฝ่ายดูแลปกป้อง ทำหน้าที่ ดูแลตรวจสอบพื้นที่ป่า การใช้ประโยชน์ การละเมิดกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่องค์กรชุมชนได้วางไว้ รวมทั้งการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อจัดการกับผู้กระทำผิดในกรณีที่มีการละเมิด
3. ฝ่ายปลูกป่า ทำหน้าที่ ดำเนินการปลูกป่า โดยรับผิดชอบตั้งแต่การ จัดหากำลังไม้ การจัดเตรียมพื้นที่ปลูก จนกระทั่งการดูแลรักษาเพื่อให้ต้นไม้ที่ปลูกเจริญเติบโต
4. ฝ่ายสวัสดิการ ทำหน้าที่ อำนวยความสะดวกในการประกอบกิจกรรม การบริการแขกที่มาติดต่อภายในหน่วยงาน การจัดเตรียมรักษาอุปกรณ์ภายในองค์กร

2.1.1.3 มีการวางแผนดำเนินงานกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ได้แก่ การศึกษาวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม การฝึกอบรมเพื่อป้องกันและฟื้นฟูป่า ส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน ประสานประโยชน์ร่วมกันระหว่างองค์กรและเครือข่ายป่าชุมชน สร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรประชาชน

2.1.1.4 กำหนดกฎระเบียบกติกาในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโคกหินลาด มีรายละเอียด ดังนี้

- 1) ห้ามตัดไม้หรือแปรรูปไม้ทุกชนิดก่อนได้รับอนุญาต
- 2) ห้ามจุดไฟเผาป่า ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษตามกฎหมายหรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท
- 3) ห้ามบุกรุกหรือครอบครองป่า ใครฝ่าฝืนมีโทษตามกฎหมาย
- 4) ห้ามนำพันธุ์ไม้ทุกชนิดออกจากป่าเด็ดขาด
- 5) ห้ามล่าสัตว์ที่หายากทุกชนิด ผู้ใดฝ่าฝืนถูกปรับไม่ต่ำกว่า 10,000 บาท

จากการศึกษาประเด็นระบบองค์กรของป่าชุมชนโคกหินลาดยังขาดการดำเนินการในเรื่อง ต่อไปนี้

1. การประเมินผลงาน ผลจากการสำรวจป่าโดยทั่วไปของผู้วิจัยเองนั้น พบว่า พื้นที่ป่าแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ปริมาณต้นไม้เพิ่มขึ้น พื้นที่ป่าหัวไร่ปลายนาของแต่ละครอบครัวเริ่มกลายสภาพเป็นป่า มีการวางแผนงาน แต่ขาดการประเมินผลงานหลังดำเนินกิจกรรม

2. การประสานงานระหว่างองค์กรและหน่วยงานภายนอก พบว่า ยังขาดการประสานงานในการดำเนินกิจกรรมกับหน่วยงาน ผู้วิจัยจึงได้จัดกระบวนการเรียนรู้ ในรูปแบบการอบรมให้ความรู้ จัดทัศนศึกษา และจัดเวทีเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนและแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนโคกหินลาด

3. การบริหารจัดการงบประมาณ พบว่า การดำเนินการของคณะกรรมการป่าชุมชนโคกหินลาด ที่ผ่านมาขาดการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐและเอกชน จากข้อสังเกตของนักวิจัยเห็นว่าคณะกรรมการควรประสานความร่วมมือเกี่ยวกับการสนับสนุนงบประมาณหรือวัสดุอุปกรณ์จากองค์กรต่างๆ ทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรรัฐ

สรุปด้านระบบองค์กร พบว่า มีการจัดโครงสร้างบริหารองค์กร ทำให้องค์กรป่าชุมชนเข้มแข็งเกิด (Organize) การคัดเลือกคณะกรรมการมาจากตัวแทนของแต่ละหมู่บ้าน (Key person) เริ่มทำแผนงานและประสานงานของงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนเรื่องกำหนดกติกาบางข้อต้องแก้ไขปรับปรุงให้ทันสมัย เช่น การเพิ่มจำนวนเงินค่าปรับเป็นบทลงโทษผู้ฝ่าฝืน

2.1.2 ป่าชุมชนโคกใหญ่ มีการดำเนินการ ได้แก่

2.1.2.1 มีการจัดโครงสร้างบริหารองค์กร พบว่า การดำเนินกิจกรรมป่าชุมชนโคกใหญ่มีการจัดตั้งองค์กร 2 ระดับ คือ

1) ระดับเครือข่าย ประกอบด้วย 20 หมู่บ้าน ใน 5 ตำบล ที่อาศัยอยู่รอบป่าโคกใหญ่ มีคณะกรรมการเข้าร่วมเพียงทั้งหมด 20 หมู่บ้าน ได้เลือกผู้แทนจากหมู่บ้านๆ ละ 3-5 คน ชุดนี้จะมีประธาน 1 คน รองประธาน 1 คน และเลขานุการอีก 1 คน

2) ระดับหมู่บ้าน ประกอบด้วย คณะกรรมการ 10 – 15 คน ซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้านในหมู่บ้าน จะมีผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นที่ปรึกษาโดยตำแหน่ง ก่อนโครงการจะเริ่มต้น โดยสามารถทำความเข้าใจกับชุมชน กำลังจะขยายไปในพื้นที่อื่นๆ ส่วนการร่วมกิจกรรมการดำเนินการขององค์กรนั้น จะเห็นได้ว่า แม้กรรมการจะมีเป็นจำนวนมากแต่ผู้ที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และปฏิบัติงานนั้นยังอยู่ในวงแคบ มีผู้ที่ปฏิบัติงานจริงยังไม่ถึง 10 คน

2.1.2.2 การคัดเลือกคณะกรรมการ จากการดำเนินกิจกรรมที่ต้องขยายกลุ่มกรรมการอย่างรวดเร็ว ทำให้กระบวนการคัดเลือกไม่ค่อยดี จึงได้กรรมการบางส่วนที่ไม่มีความตระหนักต่อปัญหาป่าโคกใหญ่อย่างแท้จริง กรรมการบางส่วนไม่มีเวลาร่วมกิจกรรม เริ่มก่อปัญหาให้กับองค์กร เพราะกรรมการที่ทำงานอย่างจริงจังเริ่มเกิดความรู้สึกว่าคนทำงานจริงมีแต่คนกลุ่มตนเองเท่านั้น จึงได้จัดโครงสร้างการบริหารเป็น 3 ชุด ดังนี้

1) คณะกรรมการบริหารโครงการ ประกอบด้วย นักพัฒนาเอกชน นักวิจัย และผู้นำชาวบ้าน จำนวน 7 คน เป็นกรรมการ โดยมีผู้ประสานงานโครงการทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการ ทำหน้าที่พิจารณาให้เห็นชอบในการดำเนินโครงการ รับผิดชอบต่อความก้าวหน้าและเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานของโครงการ มีการประชุมทุก 3 เดือน

2) คณะกรรมการที่ปรึกษา ประกอบด้วย นักวิชาการและนักพัฒนาอาวุโส รวม 3 คน ทำหน้าที่ ให้คำปรึกษาแก่โครงการ มีการประชุมร่วมกับคณะกรรมการบริหารโครงการทุก 3 เดือน

3) คณะกรรมการดำเนินโครงการ ประกอบด้วย ผู้ประสานงานโครงการ ฝ่ายการเงินและเลขานุการ ผู้ปฏิบัติงานสนาม และอาสาสมัคร ซึ่งมีทั้งอาสาสมัครเพื่อสังคมและอาสาสมัครชาวบ้าน รวมจำนวน 6 คน ทีมงานชุดนี้มีการประชุมที่เป็นทางการทุกเดือน แต่ในบางครั้งมีการประชุมไม่เป็นทางการด้วยเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

2.1.2.3 การวางแผนดำเนินงานกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า พบว่า มีการดำเนินกิจกรรม ได้แก่

1) การศึกษาวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจ พรรณพืช พันธุ์สัตว์ และ สภาพพื้นที่ป่าโคกใหญ่ เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ และสภาพนิเวศของป่าโคกใหญ่ ในช่วงแรกมีการดำเนินการปลูกป่าชุมชน ใช้กล้าไม้ 6,000 ต้น ต่อมาได้ขยายไปปลูกที่บ้านดอนหัน บ้านดอนเจริญ บ้านโคกแปะ บ้านแคนเหนือ บ้านมะแซว จำนวน 4,000 ต้น

2) การเพาะกล้าไม้ที่บ้านเพื่อการจำหน่ายที่บ้านหนองเดิน หนองโจด ดอนเจริญ มีชาวบ้านร่วมโครงการ 20 ครอบครัว โดยการสร้างเรือนเพาะชำ 2 หลัง

3) โครงการไม้ผลสำหรับเกษตรกรตัวอย่าง 20 ครอบครัว

4) การเดินป่าศึกษาธรรมชาติป่าโคกใหญ่ และจัดค่ายเยาวชนรักษ์ป่า เป็นกิจกรรมร่วมของกรรมการป่าชุมชนและนิสิตปริญญาเอก สิ่งแวดล้อมศึกษา จากคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ นิสิตปริญญาตรี คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 70 คน เพื่อศึกษาธรรมชาติ สำรวจพรรณพืช พันธุ์สัตว์ แหล่งน้ำ ลักษณะดิน แนวเขต ศาลปู่ตา กลุ่มอาชีพ ทำความสะอาด เก็บขยะบริเวณป่า และบวชป่า สร้างความเข้าใจและความตระหนักถึงความสำคัญของชีวิตคนและชีวิตป่าที่ต้องพึ่งพากัน

5) การปรับปรุงศูนย์เรียนรู้ป่าชุมชนโคกใหญ่ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้

2.1.2.4 การประเมินผลงาน ผลจากการสำรวจป่าโดยทั่วไปของผู้วิจัยเองนั้น พบว่า พื้นที่ป่าแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น พื้นที่ป่าหัวไร่ปลายนาของแต่ละครอบครัวเริ่มกลายสภาพเป็นป่า และพื้นที่ทำการเกษตรเดิมที่เคยปลูกมันสำปะหลังก็ถูกปล่อยทิ้งไว้ ทำให้สภาพป่ากลับคืนมาพอสมควร ตัวอย่างเช่น กรณีบ้านหนองโจด มีผู้ใช้พื้นที่ปลูกป่าประมาณ 67 ราย บ้านโคกกลาง บุคคลที่มีเอกสารสิทธิ์ นส.3 ก ในพื้นที่ริมป่าก็หยุดการทำไร่หันมาปลูกป่าประมาณ 42 ราย เฉลี่ย 10 ไร่/ราย บ้านดอนหัน มี นส.3 มีพื้นที่ติดป่าประมาณ 34 ราย เดิมใช้พื้นที่ปลูกปอ แต่ขณะนี้พื้นที่ดังกล่าวคืนสภาพป่าหมดแล้ว บ้านดอนเจริญ ปล่อยให้ป่าฟื้นสภาพในพื้นที่ไร่ประมาณ 82 ราย

2.1.2.5 การประสานงานระหว่างองค์กรและหน่วยงานภายนอก พบว่า การประสานความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมกับหน่วยงานหลายแห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยงานเอกชน มหาวิทยาลัยขอนแก่น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้มีการพูดคุยเรื่องป่าชุมชน และการอบรมให้ความรู้ชาวบ้านเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนและแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนโคกใหญ่

2.1.2.6 การกำหนดกฎระเบียบกติกาในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโคกใหญ่ พบว่า มีรายละเอียด ดังนี้

- 1) ห้ามตัดไม้และแปรรูปไม้ทุกชนิดในเขตป่าก่อนได้รับอนุญาต
- 2) ห้ามนำสัตว์เลี้ยงและเลี้ยงทุกชนิดเข้ามาในเขตป่าก่อนได้รับอนุญาต

- 3) ห้ามจุดไฟเผาป่า ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิดในเขตป่าก่อนได้รับอนุญาต
- 4) ห้ามนำรถทุกชนิดเข้าในเขตป่าก่อนได้รับอนุญาต
- 5) ห้ามนำพันธุ์พืช สมุนไพร และพันธุ์สัตว์ทุกชนิดออกจากป่า
- 6) ห้ามบุกรุก จับจอง ครอบครองที่ดินในเขตป่าชุมชนโคกใหญ่
- 7) ผู้ไต่ฝ่าฝืนต้องระวางโทษปรับ 500 – 5,000 บาท

สรุปประเด็นระบบองค์กรของป่าชุมชนโคกใหญ่ พบว่า ยังขาดการจัดการเรื่องการบริหารจัดการงบประมาณ ช่วงหลัง 2-3 ปีมานี้ที่ขาดการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ชุมชนเกิดความเบื่อหน่ายในการเข้าร่วมกิจกรรมเพราะไม่มีค่าตอบแทน โดยเฉพาะค่าตอบแทนในการตรวจตราป่า ควรสนับสนุนงบประมาณค่าเบี้ยเลี้ยงอาสาสมัครป้องกันไฟป่าและดูแลต่อปี สนับสนุนงบประมาณในการจัดการศูนย์ประสานงาน ส่งเสริมอาชีพแก่ราษฎรในพื้นที่รอบป่า จากข้อติดขัดดังกล่าวทำให้การจัดการป่าของคณะกรรมการป่าชุมชนโคกใหญ่ที่ผ่านมา ชุมชนรอบป่าเกิดผู้นำ (Key Person) ที่มีอุดมการณ์ มีจิตสำนึก เสียสละเพื่อส่วนร่วม พร้อมทั้งจะปกป้องต่อสู้เรียกร้องขอความเป็นธรรมให้แก่ป่าชุมชนโคกใหญ่ที่ถูกบุกรุก ชุมชนรอบป่าเกิดความรู้ความเข้าใจ (Knowledge) และมีเจตคติที่ดี (Attitude) ในการอนุรักษ์ป่ามากขึ้น และร่วมกันจัดทำศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนโคกใหญ่ เพื่อบริการให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป

2.2 ผลการดำเนินการปฏิบัติการในระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ หลังจากที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ แยกเป็น 2 ป่า ดังนี้

2.2.1 ป่าชุมชนโคกหินลาด มีการดำเนินการ ได้แก่

2.2.1.1 การกำหนดแนวเขต พบว่า ป่าชุมชนโคกหินลาด แบ่งออกเป็น 2 เขต ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 1,273 ไร่ และป่าชุมชน จำนวน 1,314 ไร่ มีคณะกรรมการป่าระดับหมู่บ้านและชาวบ้านรอบป่าดูแลรับผิดชอบ

2.2.1.2 การแบ่งพื้นที่ พบว่า มุมมองขององค์กรชาวบ้านนั้น ไม่ได้มองพื้นที่ป่าสงวนเป็นพื้นที่ที่รัฐมีสิทธิเด็ดขาดในการใช้อำนาจเพียงผู้เดียว หากแต่เป็นป่าที่ชุมชนในพื้นที่ควรจะมีส่วนร่วมในการวางแผนบริหารจัดการ มีระบบการจัดการและควบคุม มีหน่วยงานของรัฐเป็นคนสนับสนุน การให้ใช้ประโยชน์จากผลผลิตในป่าเพื่อเศรษฐกิจในครัวเรือน และการจัดการร่วมกันของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจเพื่อนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนโคกหินลาดอย่างยั่งยืน

2.2.1.3 การใช้ประโยชน์จากป่าและทรัพยากร พบว่า การมอบอำนาจให้ประชาชนดำเนินการป่าชุมชนสำหรับบางคนยังยอมรับไม่ได้ ผู้วิจัยจึงมีคำอธิบายเกี่ยวกับป่าชุมชนไว้ ดังนี้ 1) ป่าชุมชน คือ ไม่ใช่ป่าที่รัฐหรือองค์กรภายนอกชุมชนมาสร้างและมอบให้กับชุมชน แต่จะเกิดความต้องการและความพยายามของชุมชนสร้างหรือมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ และรับประโยชน์จากป่านั้น 2) การริเริ่มทำป่าชุมชนต้องใช้งบประมาณมาก แต่เริ่มจากความตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของป่าและทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยมีผู้นำหรือผู้ประสานงานให้เกิดกระบวนการทำงานของชุมชน งบประมาณนับว่าเป็นสิ่งสำคัญในการสนับสนุนการทำงานขององค์กรชาวบ้านในชุมชน และเป็นกลไกหนึ่งที่จะทำให้เกิดความสำเร็จ และ 3) ป่าชุมชน คือ ป่าสาธารณประโยชน์ เป็นของประชาชนทั่วไป

2.2.1.4 การสร้างกฎระเบียบและข้อตกลง พบว่า การสร้างกฎเกณฑ์การดูแลรักษา การใช้ประโยชน์และการฟื้นฟู การบังคับใช้กฎหมาย เมื่อกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ คณะกรรมการ

ขององค์กรจะเผยแพร่กฎระเบียบไปสู่หมู่บ้าน พร้อมทั้งการเขียนแผนป้ายประชาสัมพันธ์ ให้ผู้ที่เข้ามาใช้ประโยชน์ปฏิบัติตาม ทำให้คณะกรรมการขององค์กรต้องมีการลงโทษผู้ละเมิด เช่น การเก็บพันธุ์ไม้ ออกจากพื้นที่ การตัดไม้ขนาดเล็ก เป็นต้น หากแต่เป็นการละเมิดที่รุนแรง เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่า การตัดไม้และการแปรรูป การเผาป่า คณะกรรมการจะเข้าไปตรวจสอบก่อน จากนั้นจึงแจ้งให้เจ้าหน้าที่รับผิดชอบ เช่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาดำเนินการ

2.2.1.5 การสร้างกลุ่มองค์กรชุมชน พบว่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวเข้าหากันเป็นสิ่งที่เครือข่ายป่าชุมชนโคกหินลาดได้ดำเนินการ กล่าวคือ การที่เครือข่ายจะมีความเติบโตและมีความมั่นคงจะต้องมีการแสวงหาความรู้ มีการสะสมประสบการณ์ ปรับบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกับกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และหน่วยงานอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งเพื่อให้เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานที่หลากหลาย ซึ่งการเสริมสร้างกระบวนการการเรียนรู้นั้น สามารถใช้เทคนิคและวิธีการต่างๆ เช่น การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การพัฒนาผู้นำ การศึกษาแบบเจาะลึกในพื้นที่ และการถอดบทเรียนร่วมกัน เป็นต้น

2.2.1.6 การกำหนดกิจกรรม จากการเวทีเรียนรู้ และวางแผนกำหนดกิจกรรม เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2555 ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลโคกก่อ อำเภอเมือง ได้แก่

1) การปลูกป่า เป็นกิจกรรมที่เริ่มทำในช่วงแรกเริ่มของการสร้างองค์กร ซึ่งจะปลูกต้นไม้เสริมในบริเวณป่าที่ถูกทำลายในช่วงการปลูกสร้างสวนป่า โดยได้รับการสนับสนุนกล้าไม้จากสำนักงานป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม พันธุ์ไม้ที่ปลูกได้แก่ ประดู่ ตะเคียนทอง โดยมีชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ เข้าร่วมกิจกรรม

2) การบวชป่า เป็นการนำความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาประยุกต์ใช้ในการดูแลรักษาป่า โดยองค์กรชาวบ้านอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกหินลาดจะนิมนต์พระสงฆ์ที่ชาวบ้านให้การนับถือมาเป็นประธานในการประกอบพิธี

3) การตระเวนตรวจสอบพื้นที่ป่า คณะกรรมการที่ประจำอยู่ที่ศูนย์ประสานงานขององค์กรทำการลาดตระเวนพื้นที่ป่าอย่างสม่ำเสมอ ด้วยวิธีการเดินหรือใช้จักรยานเป็นพาหนะ และในปี พ.ศ.2546 ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด และองค์การบริหารส่วนตำบล จัดสรรงบประมาณซื้อจักรยานสำหรับตรวจตราจำนวน 20 คัน และ 10 คัน ตามลำดับ การตระเวนตรวจป่านี้เป็นการป้องกันการละเมิดกฎเกณฑ์ที่ได้สร้างไว้ พร้อมทั้งเป็นการพบปะพูดคุย ทำความเข้าใจกับผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่าด้วย

4) การดับไฟป่า แต่ละปีในป่าชุมชนโคกหินลาดจะเกิดไฟป่าขึ้นสม่ำเสมอ โดยเฉพาะช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนมีนาคมซึ่งเป็นฤดูแล้ง นอกจากการทำงานขององค์กรและอาสาสมัครที่เป็นชาวบ้านและเยาวชนแล้ว ยังมีศูนย์ควบคุมไฟป่า จังหวัดมหาสารคามนำกำลังเจ้าหน้าที่มาคอยช่วยเหลือในช่วงที่เกิดไฟป่า การเกิดไฟป่าแต่ละปีมีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการประชาสัมพันธ์ รวมทั้งการลงพื้นที่ทำความเข้าใจกับผู้ที่ใช้ประโยชน์ การเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิดของคณะทำงานขององค์กรชุมชน เป็นต้น

5) การพัฒนาองค์ความรู้เรื่องยาสมุนไพร เป็นการฟื้นฟูองค์ความรู้เรื่องยาสมุนไพรที่ชาวบ้านเคยนำมารักษาโรคภัยไข้เจ็บในอดีต โดยการรวบรวมหมอยาพื้นบ้านซึ่งเป็นผู้ที่สั่งสมความรู้และประสบการณ์ในการใช้ยาสมุนไพรรักษาอาการเจ็บป่วย เพื่อทำการสำรวจความหลากหลาย

ของพืชสมุนไพรในป่าและจัดรวบรวมสมุนไพรในป่าและพื้นที่อื่นๆ มาปลูกไว้ในสวนขององค์กรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

6) จัดค่ายเยาวชนรักษาป่าโคกหินลาด เป็นกิจกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดป่าชุมชน รวมทั้งเป็นการปลูกสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเหล่านั้นเกิดความรักและหวงแหนผืนป่าของชุมชน โดยการจัดกิจกรรมประกอบด้วย การถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเยาวชนเหล่านั้น

2.2.1.7 การลงโทษผู้ฝ่าฝืน พบว่า ภารกิจที่สำคัญในการกำหนดกฎกติกาของเครือข่ายป่าชุมชนการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายป่าชุมชน จะนำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างกระบวนการความเคลื่อนไหวทางสังคม ภายใต้บริบทที่เกิดขึ้นโดยแต่ละเครือข่ายก็มีกระบวนการทำงานที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์และเป้าหมายที่กำหนด

2.2.1.8 การรณรงค์และผลักดันเปลี่ยนแปลงนโยบาย พบว่า การจัดการป่าโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ รูปแบบการสร้างเครือข่าย การดำเนินกิจกรรม ซึ่งองค์กรชาวบ้านอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกหินลาดให้ความสำคัญควบคู่ไปกับการสร้างความเข้มแข็งภายในองค์กร คือ การสร้างเครือข่ายในการประสานความร่วมมือ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงาน ข่าวสาร ความรู้ และดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

สรุปจากการศึกษาด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ พบว่าชุมชนสร้างและมีส่วนร่วม (Participation) ตั้งแต่เริ่มต้น วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ และรับประโยชน์จากป่า แต่จะเริ่มจากความตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของป่าเกิดเจตคติที่ดี (Attitude) ต่อป่าชุมชน เกิดความสนใจรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยมีผู้นำหรือผู้ประสานงานให้เกิดกระบวนการทำงานของชุมชน แสวงหาประมาณสนับสนุนการทำงานขององค์กรชาวบ้านในชุมชน

2.2.2 ป่าชุมชนโคกใหญ่ มีการดำเนินการ ได้แก่

2.2.2.1 การกำหนดแนวเขตป่าชุมชน พบว่า มีการรังวัดแนวเขตป่าโคกสาธารณะโดยเขียนแผนที่เดินดินของหมู่บ้าน แบ่งพื้นที่รับผิดชอบรอบป่า ทั้ง 20 หมู่บ้าน ทำแนวกันไฟและถนนรอบป่า มีการปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้สึกหวงแหน รู้จักใช้ประโยชน์จากป่าอย่างมีคุณค่า

2.2.2.2 การแบ่งพื้นที่ของป่าโคกใหญ่ พบว่า แนวทางการจัดการป่า 3 ชั้นสามารถจำแนกพื้นที่การใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ได้แก่ ชั้นที่ 1 เป็นเขต “ป่าชุมชน” ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าสาธารณะด้านในสุดของผืนป่า มีสภาพเหมือน “ไร่แดง” วงใหญ่ มีเนื้อที่ 4,266 ไร่ มีรูปแบบการใช้ดิน น้ำ ป่า มีอาณาเขตที่ชัดเจน มีกฎระเบียบการใช้ การบำรุงรักษาเป็นที่ยอมรับทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน มีองค์กรชาวบ้านและสภาตำบล 5 ตำบล รับผิดชอบจัดการ ชั้นที่ 2 คือ “เขตป่ากันชน” หรือพื้นที่ป่าบริเวณหัวไร่ปลายนาในพื้นที่ทำกินของชาวบ้านที่เข้าจับจองพื้นที่จากการเปิดป่าในปี พ.ศ. 2504 และ พ.ศ. 2508 จำนวน 243 ครอบครัวยุค พื้นที่รวม 3,588 ไร่ สภาพป่ายังสมบูรณ์ มีต้นไม้ขนาดกลางและขนาดเล็กอยู่มากถือเป็นแนวกันชนหรือ “ไร่ขาวชั้นใน” ล้อมรอบพื้นที่ป่า รับผิดชอบการปลูกป่าเสริมเพิ่มเติม ปลูกไม้ผล ไม้พื้นเมือง ในลักษณะ “วนเกษตร” ชั้นที่ 3 ส่วนชั้นนอกสุด คือ “เขตพื้นที่นา” เป็นพื้นที่ที่อยู่รอบนอกสุด เปรียบเหมือน “ไร่ขาวชั้นนอก” มีโครงการพัฒนา

เป็นตัวอย่างในรูปแบบ “การทำเกษตรผสมผสาน” ทำให้มีงานทำตลอดปี มีอาหารกินพอเพียง มีรายได้เพิ่มขึ้น ช่วยเพิ่มพื้นที่สีเขียวและรักษาระบบนิเวศวิทยา

2.2.2.3 การใช้ประโยชน์และทรัพยากรจากป่า

1) การฟื้นฟูและรักษา

- (1) การออกกฎระเบียบและข้อบังคับโดยประชาติของตัวแทนชาวบ้าน
- (2) การเพาะพันธุ์กล้าไม้พื้นเมือง เพื่อนำไปปลูกป่าในผืนป่า และหัวไร่ปลายนาของชาวบ้านรอบป่า
- (3) การปลูกป่า เป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติทุกปี ดำเนินการปลูกป่าในช่วงฤดูฝน
- (4) การบวชป่า เป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ทำให้การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด มีระยะการจัดกิจกรรมตลอดปี
- (5) จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครป้องกันไฟป่า ทำหน้าที่ลาดตระเวนดับไฟป่า และหาข่าวการลักลอบทำลายป่า

(6) การจัดทำนโยบายและการแก้ปัญหา ร่วมกับทางจังหวัด และระดับชาติทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และสมาชิกเกษตรกรภาคอีสาน

2) การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก

- (1) มีการประชาสัมพันธ์ การระดมพลังเยาวชน นิสิต นักศึกษาและแกนนำจัดทำป้ายคำขวัญ ป้ายความรู้ และป้ายประชาสัมพันธ์ติดประกาศตามต้นไม้ ตามจุดต่างๆ และจุดสำคัญในชุมชน

(2) จัดแสดงนิทรรศการเป็นประจำทุกเดือน จัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์

(3) เป็นสถานที่ให้การศึกษาหาความรู้แก่องค์กรเอกชน และหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะสถาบันราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และกรมป่าไม้

(4) จัดเข้าค่ายเยาวชน เพื่อให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

(5) สร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การประกวดวาดภาพ การประกวดคำขวัญการอนุรักษ์ การให้ทุนการศึกษานักเรียนที่อาศัยอยู่รอบป่า และการบริการสำรวจป่า

3) การพัฒนาและเพิ่มศักยภาพองค์กร

(1) ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ในด้านสวัสดิการและส่งเสริมอาชีพ

(2) ส่งเสริมการตลาด โดยการจัดตั้งร้านค้าชุมชน จำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากป่า เช่น เห็ด ผักปลอดสารพิษ เครื่องจักสาน และหัตถกรรมพื้นบ้าน

(3) จัดตั้งกลุ่มสตรีเครือข่ายป่าชุมชน เพื่อศึกษาเรียนรู้ ร่วมกิจกรรมและพัฒนาศักยภาพร่วมกับกลุ่มองค์กรอื่นๆ

(4) จัดตั้งกลุ่มอาชีพในการส่งเสริมอาชีพให้แก่ชาวบ้านในเครือข่าย เช่น กลุ่มผู้เลี้ยงโค กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้าน กลุ่มผู้ปลูกไม้ผลรอบป่า

(5) จัดตั้งกลุ่มหมอยาพื้นบ้าน เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย ศึกษาและใช้ประโยชน์ด้านสมุนไพร ให้มีประสิทธิภาพ

(6) จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมชุมชน ร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งภาครัฐและเอกชนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ สถาบันการศึกษา กรมป่าไม้

(7) จัดส่งที่ปรึกษาและแกนนำองค์กรเป็นวิทยากรด้านสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ ได้แก่ องค์กรต่างๆ ในโรงเรียน สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย กรมป่าไม้ ภายในประเทศ

2.2.2.4 การสร้างกฎระเบียบและข้อตกลง พบว่า การสร้างกฎเกณฑ์การดูแลรักษา การใช้ประโยชน์และการฟื้นฟู โดยคณะกรรมการป่าชุมชน เป็นผู้ร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าว โดยมีการประชาสัมพันธ์ทั้งในหมู่บ้านรอบป่า และหมู่บ้านใกล้เคียง

2.2.2.5 การสร้างกลุ่มองค์กรชุมชน พบว่า กระบวนการทำงานพัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่ที่ผ่านมาเป็นการทำงานในส่วนของภาครัฐหรือหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่โดยตรง แล้วกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนก็มีบทบาทอย่างมาก มีความขัดแย้งกันอยู่เสมอ ทำให้ปัญหาของชุมชนไม่ได้รับการแก้ไข ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนวความคิดการทำงานในลักษณะเครือข่ายป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยจัดเวทีเรียนรู้ ขณะที่หน่วยราชการมีกลไกและอำนาจ นักวิชาการมีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาสื่อมวลชนมีพลังในการผลักดันเผยแพร่ความคิด ในขณะที่ภาคธุรกิจมีพลังการจัดการเกิดความเข้าใจในข้อจำกัดและมีการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน

2.2.2.6 การกำหนดกิจกรรม พบว่า การเสริมสร้างองค์กรท้องถิ่นเพื่อการจัดการป่าอย่างยั่งยืนมีขั้นตอนการกำหนดกิจกรรม ดังนี้

1) การใช้ที่ปรึกษา (Consultant) จากภายนอกเข้ามาช่วยในการดำเนินการ วิธีนี้จะช่วยในเรื่อง ระเบียบวิธี การเอื้ออำนาจ กระบวนการ การประเมินผล ซึ่งอาจจะใช้ที่ปรึกษาทำการศึกษาวิจัยเองทั้งหมด อาจจะใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งใช้นักวิจัยจากคนในท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่บางส่วนร่วมกัน

2) ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเน้นที่การศึกษาปัญหาในพื้นที่ทั้งหมด จัดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ให้แก่ชุมชน เพื่อเสริมการเรียนรู้ในเรื่องการจัดการป่าอย่างยั่งยืน กระบวนการเรียนรู้ที่ดี คือ การเรียนรู้ระหว่างชุมชน ระหว่างชาวบ้านกันเอง โดยการแสวงหาแหล่งดูงานที่เหมาะสม ซึ่งถือว่าเป็นการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมระหว่างผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและที่ปรึกษา แล้วนำเสนอผลการสำรวจข้อมูลย้อนกลับ (Survey-feedback) ให้แก่ที่ประชุมเพื่อจะได้วิเคราะห์อีกครั้ง

3) การจัดทำแผนเชิงปฏิบัติการ (Action Plan) โดยการใช้กระบวนการ AIC โดยให้ที่ประชุมวิเคราะห์อดีต ปัจจุบันและอนาคต แนวทางที่จะดำเนินการ และสร้างแผนงานขึ้นมา พร้อมทั้งจัดทำแผนการติดตามประเมินผลเป็นระยะอีกด้วย ในกระบวนการจัดทำแผนปฏิบัติการโดยกระบวนการ AIC นั้นจะทำให้ได้แผนพัฒนาในระดับชุมชน เมื่อมาสู่ระดับการจัดการป่าชุมชนหรือการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยชุมชนนั้น จำเป็นต้องจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชน (Operational Plans) โดยเป็นแผนที่ระบุว่าป่าชุมชนอยู่ที่ไหน แต่ละส่วนจะมีการใช้ประโยชน์อย่างไร ดูแลรักษาอย่างไรให้ป่าสามารถอำนวยผลผลิตอย่างต่อเนื่อง กระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมในชุมชน โดยที่ป่ายังคงสภาพความอุดมสมบูรณ์ ทำหน้าที่ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมได้ ให้มีการสนับสนุน

จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดกระบวนการ (Management Support) ดำเนินงานตามแผน เช่น การศึกษาดูงาน การจัดตั้งองค์กร การพัฒนาอาชีพ และการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ

4) การติดตามประเมินผล (Monitoring and Evaluation) และการปรับแผนงานทุกช่วง 6 เดือน เพื่อวิเคราะห์ผลที่ได้รับ ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น วางแผนแก้ปัญหาและพัฒนาโครงการใหม่ๆ ต่อไป

2.2.2.7 การรณรงค์และผลักดันเปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับการจัดการป่า และทรัพยากร พบว่า บทบาทของชาวบ้านรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ เป็นผลมาจากความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชนในการจัดการป่า สกยอ. (สมาพันธ์เกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน) พยายามผลักดันให้รัฐมีนโยบายยอมรับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Groups) ทางการเมืองที่พยายามผลักดันนโยบาย ตั้งแต่ระดับของการเรียกร้องและเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายกับภาครัฐ จากเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2542 ชาวบ้านได้รวบรวมรายชื่อ 50,000 ชื่อเสนอต่อประธานรัฐสภา จนกระทั่งที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรมติให้มีการพิจารณาหลักการของร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน และได้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนขึ้นมา ทำให้ผู้ที่ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินไม่สามารถใช้ประโยชน์หรือไม่ได้รับประโยชน์ในที่ดินนั้นอย่างเต็มที่ หรือกรณีที่ดินรัฐช่วยออกโฉนดที่ดินที่นายทุนบุกรุกให้เป็นกรรมสิทธิ์ที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข

สรุประบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ยังขาดประเด็นการลงโทษผู้ฝ่าฝืน พบว่า บทลงโทษผู้กระทำผิดต่อการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ยังไม่สามารถกำหนดตายตัวได้ เพียงแต่ขอเรื่อง ประนีประนอมกันเองตามข้อคิดเห็นของคณะกรรมการและผู้รู้ในชุมชน ช่วยความขัดแย้งในเรื่องต่างๆ ได้ค่อนข้างดี พฤติกรรมที่ได้จากการเรียนรู้ ในกรณีความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างเห็นคุณค่า ครอบครัวยู่ด้วยกัน อบอุ่น เกิดความสุข (Happiness) หากวิเคราะห์ให้ละเอียดถึงสาเหตุของความขัดแย้ง จะเห็นได้ว่า ระบบการจัดการที่ดินของเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้เกิดเครือข่ายป่าชุมชนระดับหมู่บ้าน ตำบล (Organization) เนื่องจากกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในทุกสังคม ได้สร้างภาพการอนุรักษ์ขึ้นในใจที่เล็กละน้อยจากสิ่งที่ได้ยินได้เห็นจากสื่อประเภทต่างๆ จนเกิดจิตสำนึกรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน (Sustainable)

2.3 ผลการดำเนินการปฏิบัติการในด้านการมีส่วนร่วมหลังจากที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ แยกเป็น 2 ป่า ดังนี้

2.3.1 ป่าชุมชนโคกหินลาด มีการดำเนินการ ได้แก่

2.3.1.1 การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา พบว่า การเรียนรู้ปัญหาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยให้ชาวบ้านที่สนใจปัญหาของชุมชนร่วมกันศึกษา โดยวางกรอบคำถามกว้างๆ ร่วมกัน ใช้วิธีการประชุมย่อย โดยมีนักวิจัยเป็นที่เล็ง เขียนความคิดเห็นที่ชาวบ้านนำเสนอ รวบรวมจัดข้อมูล เกิดแนวคิดร่วมกันหาทางออก มีกลุ่มเป้าหมาย เข้าใจกันเองมากขึ้นจนเกิดศรัทธา และแรงบันดาลใจในการเริ่มต้นแก้ปัญหา สร้างกฎเกณฑ์อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ชาวบ้านเชื่อว่าป่าให้สิ่งแวดล้อมที่ดีสำหรับการทำไร่ นา ผลผลิตในไร่ นาลดลงก็เพราะมีการทำลายป่า ทำลายสิ่งแวดล้อม

2.3.1.2 การวางแผนดำเนินการ พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดแผนงาน การวางแผนกิจกรรมแก้ปัญหา เมื่อได้แนวความคิดและมองเห็นแนวทางกิจกรรมแล้วก็วางแผนกิจกรรมในรายละเอียด ดังนี้ 1) ขยายแนวคิดชุมชนการจัดการป่า สิ่งแวดล้อมศึกษา และ

สร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนารูปแบบป่าชุมชนต้นแบบ การบูรณาการความรู้ใหม่ เนื่องจากสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ที่พยายามอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และชุมชนที่ยังจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างและพัฒนาเทคนิควิธีการต่างๆ เช่น การทำแผนที่เดินดินอย่างมีส่วนร่วม (Participatory GPS Mapping) การประเมินสภาพชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) การประเมินสภาพชนบทแบบมีส่วนร่วม (PRA) การสำรวจพรรณพืชพันธุ์ สัตว์ในป่า โดยวิธีการจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชน แผนการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน เครื่องมือเหล่านี้จะช่วยสนับสนุนการศึกษาวិเคราะห์ชุมชนและทรัพยากร การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรในชุมชน ให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน มีการพูดคุยให้เกิดความเข้าใจร่วมกับชุมชนก่อน โดยชี้แจงโครงการ อธิบายวิธีการและกระบวนการทำงานให้ชุมชนเข้าใจรวมถึงขั้นและถึงประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับจากการทำสิ่งเหล่านี้ ในที่สุดชาวบ้านจะเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน



ภาพประกอบ 4.5 การระดมความคิดเห็นในการสร้างพัฒนารูปแบบป่าชุมชนต้นแบบ

2.3.1.3 การดำเนินกิจกรรม พบว่า การรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรม และปฏิบัติการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าร่วมกัน ก่อให้เกิดการช่วยเหลือกันและกันทั้งทางความคิดและเทคนิคต่างๆ มีกิจกรรมระดมทุนจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งอธิบายได้โดย 1) เชื่อมโยงระบบสังคมวัฒนธรรมเข้ากับเรื่องป่าชุมชน 2) มีขอบเขตที่ชาวบ้านสามารถจำแนกขนาดของพื้นที่ได้ 3) ชุมชนมีอำนาจในการบริหารจัดการอย่างอิสระ 4) จุดประสงค์และเป้าหมายของการจัดการป่าสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน 5) เน้นการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับการใช้จารีตประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมในท้องถิ่น และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน 6) กฎเกณฑ์ในการบริหารจัดการป่าและทรัพยากร กำหนดและตัดสินใจโดยชุมชน

2.3.1.4 การรับผลประโยชน์ของชุมชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด พบว่า มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมอาชีพแก่เกษตรกรในพื้นที่รอบป่าชุมชนโคกหินลาด ดังต่อไปนี้

1) การอบรมสัมมนาการดูงานเกษตร เพื่อค้นหาเกษตรกรผู้สนใจเข้าใจร่วมโครงการ และเพื่อสร้างความเข้าใจต่อปัญหาและทางออกเรื่องระบบเศรษฐกิจแบบผสมผสาน/วนเกษตร ผลจากการอบรมสัมมนาทำให้เกษตรกรเข้าใจปัญหาทางเลือกทางออกของการทำเกษตรผสมผสาน

พร้อมทั้งสามารถสร้างความเข้าใจและทำให้ได้รับประสบการณ์จากการศึกษาดูงานในพื้นที่จริงในเรื่องระบบเกษตรแบบผสมผสานด้วย

2) การจัดประชุมย่อยในหมู่บ้าน เพื่อแลกเปลี่ยนและฉายวิดีโอ “วนเกษตร ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม” ซึ่งช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านและกรรมการป่าชุมชน จำนวน 45 คน ได้แลกเปลี่ยนปัญหาและแนวทางการพัฒนาอาชีพเกษตร ทั้งการเกษตรแบบผสมผสานและวนเกษตร

3) การจัดการประชุมสัมมนาและศึกษาดูงาน “ป่าชุมชนโคกป่าสี อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ซึ่งช่วยให้ผู้นำเกษตรกรเข้าใจปัญหา นโยบายการส่งเสริมการเกษตรของรัฐ ตลอดจนได้เรียนรู้แนวคิดประสบการณ์การทำเกษตรแบบต่างๆ

4) การศึกษาดูงานตลาดสดชุมชนบ้านหนองแวง เครือข่ายอุ่มชูสารคาม อำเภอเมืองมหาสารคาม

2.3.1.5 การตรวจสอบประเมินผลการดำเนินกิจกรรม พบว่า การจัดการป่าชุมชนโคกหินลาดในปัจจุบันและอนาคต นอกจากจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนแล้ว ยังต้องคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องตรวจสอบบทบาทการทำงานของบุคลากรที่รับผิดชอบและที่เกี่ยวข้อง สร้างความร่วมมือกับชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันทางวิชาการ ประเมินผลการดำเนินกิจกรรมและมีการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสู่ท้องถิ่นและชุมชน

สรุปการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วม (Participation) ทุกขั้นตอน เริ่มจากศึกษาปัญหาของป่าชุมชนพบได้จากการเดินสำรวจและทำแผนที่ GIS โดยนำข้อมูลจากการสำรวจสมสังเคราะห์ วางแผนงานเพื่อหาทางแก้ปัญหาการจัดการป่า มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดความรู้ใหม่ (Knowledge) สามารถปรับใช้ได้จริง กำหนดกิจกรรมการจัดการและอนุรักษ์ป่าให้ทันสมัยครอบคลุมทั้งปี ชุมชนสามารถเข้าร่วมได้ทุกกลุ่มเป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ได้รับประโยชน์จากกิจกรรมทุกหมู่บ้าน ลดการอพยพแรงงาน เกิดความอบอุ่นความสุข (Happiness) ในครอบครัว

2.3.2 ป่าชุมชนโคกใหญ่ มีการดำเนินการ ได้แก่

2.3.2.1 การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ใช้เวลา 1 เดือน พบว่า การค้นหาปัญหาและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา โดยศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนใน 20 หมู่บ้านรอบป่า มีการดำเนินการ 3 ช่วง ช่วงแรก เป็นการสัมมนาของกลุ่มผู้นำ จำนวน 50 คน ร่วมทบทวนประวัติศาสตร์วิถีชุมชน และทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชน ช่วงที่สองเป็นการสัมมนาของผู้นำชุมชนและชาวบ้าน จำนวน 50 คน จาก 13 หมู่บ้าน และช่วงที่สาม เป็นการสัมมนาของผู้นำชุมชน เยาวชน จำนวน 120 คน จาก 20 หมู่บ้าน วิธีการที่ดำเนินการ คือ การเชิญชาวบ้านมาปรึกษาหารือหรือประชุมร่วมกัน เปิดประเด็นวัตถุประสงค์ของการศึกษาประวัติศาสตร์ โดยอ้างอิงคำกล่าวของพ่อบัวศรี ประชาญชาวบ้านอีสานที่กล่าวไว้ว่า “คันสีไปเทิงหน้า ให้เหลียวหลังเสียก่อน คันเป็นมะลิตที่เต่าเทิงหน้า เจ้าอย่าไป” ผลจากการสัมมนาดังกล่าว ช่วยให้ค้นพบภูมิปัญญาชาวบ้านที่เชื่อมโยงกับการดำรงชีวิต โดยเฉพาะเยาวชน เริ่มตระหนักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นมากขึ้น คนรุ่นใหม่ยังมีโอกาสได้รับทราบอดีตของชุมชนของตนเองที่ชัดเจนขึ้น ส่วนคนรุ่นเก่าผู้ซึ่งประสบการณ์มีมาโดยตรงในอดีต ก็ได้มีโอกาสในการพัฒนาความเป็นผู้นำจากการได้มาเล่าประสบการณ์ในอดีตและประวัติของชุมชน

2.3.2.2 การวางแผนดำเนินการ กลุ่มได้นำเสนอแผนงานที่จะดำเนินงาน
ดังนี้

- 1) การศึกษาวิจัยโดยการสำรวจพรรณพืช พันธุ์สัตว์ และสภาพดิน แหล่งน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพและสภาพนิเวศของป่าโคกใหญ่
- 2) จัดทำการศึกษาเพื่อป้องกันและฟื้นฟูป่าชุมชนโคก เพื่อให้ ความรู้ ความเข้าใจ สร้างจิตสำนึก เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านรอบป่า
- 3) ส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนที่มีต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนรอบป่า
- 4) ประสานประโยชน์ร่วมกันระหว่างองค์กรและเครือข่ายป่าชุมชนให้ก่อ ประโยชน์ต่อสังคม
- 5) สร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรประชาชน ให้เกิดความร่วมมือถึง ภาครัฐและเอกชน

2.3.2.3 การดำเนินกิจกรรม พบว่า องค์กรชุมชนดังกล่าวมีความเข้มแข็งใน ระดับหนึ่ง เพราะมีการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่องมาหลายปี โดยสามารถทำความเข้าใจกับชุมชน และ กำลังจะขยายไปในพื้นที่อื่นๆ ใกล้เคียง

2.3.2.4 การรับผลประโยชน์ พบว่า การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า มีการดำเนิน กิจกรรมหลายประการ คือ

- 1) การศึกษาวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจพันธุ์พืช/ สัตว์ และสภาพพื้นที่ป่าโคกใหญ่ เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ และสภาพนิเวศน์ ของป่า
- 2) ในช่วงแรกมีการดำเนินการปลูกป่าชุมชน 2 แห่ง ใช้งบประมาณ 6,000 ต้น ต่อมาได้ขยายไปปลูกที่บ้านดอนหัน ดอนเจริญ และบ้านโนนกลาง จำนวน 4,000 ต้น
- 3) การเพาะกล้าไม้ที่บ้านหนองโจด และบ้านดอนเจริญ มีชาวบ้านร่วมโครงการ 10 ครอบครัว โดยการสร้างเรือนเพาะชำ 1 หลัง
- 4) โครงการไม้ผลสำหรับเกษตรกรตัวอย่าง 20 ครอบครัว
- 5) การสร้างกฎเกณฑ์การดูแลรักษา การใช้ประโยชน์และการฟื้นฟู โดย กรรมการเครือข่ายเป็นผู้ร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าว จุดเน้นอยู่ที่การเก็บหาของป่าและการล่า สัตว์ โดยมีการประชาสัมพันธ์ทั้งในหมู่บ้านเครือข่ายรอบๆ ป่า และหมู่บ้านอื่นๆ ใน 5 ตำบล รอบพื้นที่ ป่าและมีการส่งหนังสือแจ้งกฎระเบียบให้ผู้นำแต่ละหมู่บ้านช่วยประกาศให้ ได้รับรู้โดยทั่วกัน
- 6) การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ เป็นกิจกรรมร่วมของกรรมการป่าชุมชนและ นักศึกษาสถาบันราชภัฏ มหาสารคาม จำนวน 30 คน ที่ร่วมเดินทางโคกใหญ่ เพื่อศึกษาธรรมชาติสร้างความ เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของชีวิตคนและชีวิตป่าที่ต้องพึ่งพากัน

2.3.2.5 การตรวจสอบประเมินผลการดำเนินกิจกรรม พบว่า การเสริมสร้าง กระบวนการเรียนรู้และจิตสำนึกในอาชีพทางเลือกแก่ชุมชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ในพื้นที่ได้ดำเนิน โครงการ ดังต่อไปนี้

- 1) การอบรมสัมมนาการดูงานเกษตร เพื่อค้นหาเกษตรกรผู้สนใจเข้าร่วม โครงการ และเพื่อสร้างความเข้าใจต่อปัญหาและทางออกเรื่องระบบเศรษฐกิจแบบผสมผสาน/วนเกษตร ผลจากการอบรมสัมมนาทำให้เกษตรกรเข้าใจปัญหาทางเลือกทางออกของการทำเกษตรผสมผสาน พร้อมทั้งสามารถสร้างความเข้าใจและทำให้ได้รับประสบการณ์จากการศึกษาดูงานในพื้นที่จริงในเรื่อง ระบบเกษตรแบบผสมผสาน

2) การจัดประชุมย่อยในหมู่บ้าน เพื่อแลกเปลี่ยนและฉายวิดีโอ “วนเกษตร ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม” ซึ่งช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านและกรรมการหมู่บ้านโคกสะอาด จำนวน 30 คน ได้แลกเปลี่ยนปัญหาและแนวทางการพัฒนาอาชีพเกษตรกร ทั้งการเกษตรแบบผสมผสานและวนเกษตร

3) การจัดการประชุมสัมมนาและศึกษาดูงาน “เกษตรกรเพื่อชีวิตและฟื้นฟูป่าโคกใหญ่” ซึ่งช่วยให้ผู้นำเกษตรกรเข้าใจปัญหา นโยบายการส่งเสริมการเกษตรของรัฐ ตลอดจนได้เรียนรู้แนวคิดประสบการณ์การทำเกษตรแบบต่างๆ อย่างเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นจากศึกษาดูงาน

4) การศึกษาดูงานเกษตรกรเพื่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม โดยเกษตรกรตัวอย่าง จำนวน 26 คน ได้ร่วมในการศึกษาดูงานสวนกล้วยแบบผสมผสานและการเพาะกล้าไม้พื้นบ้าน ไม้ผล ที่บ้านกุดฆ้องชัย อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์ ซึ่งมีการปลูกกล้วยแบบผสมผสานทั้งกล้วย ชิง ข่า มะม่วง ชะอม เป็นต้น

5) การจัดประชุมพบปะเกษตรกรตัวอย่าง 20 หมู่บ้าน เพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิดและประสบการณ์และวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มองค์กร

6) การดูงานเกษตรผสมผสาน/วนเกษตรที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา 45 คน
สรุปการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา โดยชุมชนรอบป่ามีส่วนร่วม (Participation) ในการทบทวนประวัติศาสตร์ วิถีชุมชน และทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชน การวางแผนดำเนินการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรป่าชุมชน (Organization) การดำเนินกิจกรรมมีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง โดยสามารถทำความเข้าใจกับชุมชน เกิดความรู้ (Knowledge) ได้รับผลประโยชน์จากการสำรวจป่าทำให้เกิดความยั่งยืน (Sustainable) ชุมชนรอบป่าสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างเต็มที่พร้อมทั้งตระหนักถึงคุณค่าของป่าชุมชน

2.4 ผลการดำเนินการปฏิบัติการในด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้านหลังจากที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ แยกเป็น 2 ป่า ดังนี้

2.3.1 ป่าชุมชนโคกหินลาด มีการดำเนินการ ได้แก่

2.3.1.1 องค์ความรู้จากการใช้ทรัพยากรป่าและวิธีการใช้ประโยชน์จากของป่า พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่ส่งสมสืบทอด เกิดจากการศึกษาเชิงประจักษ์ ผ่านการพิสูจน์ ทดลอง และกระบวนการคิดสรร ปรับปรุงและพัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบ

2.3.1.2 การขยายเครือข่ายการจัดการป่าทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ พบว่า แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติของชุมชน ป่าชุมชนโคกหินลาด ถือเป็นห้องสมุดทางธรรมชาติขนาดใหญ่ ในแต่ละปีจะมีนิสิตนักศึกษา นักเรียน ทั้งในจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดใกล้เคียง เข้ามาเรียนรู้ระบบธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3.1.3 ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศของป่า พบว่า 1) ความหลากหลายของเห็ดป่า เนื่องจาก เห็ดบางกลุ่ม เช่น วงศ์ *Boletaceae* เห็ดตับเต่า (*Amanita sp.*) เห็ดตระโงก เห็ดโคล เห็ดแดง เห็ดน้ำหมาก และเห็ดถ่าน (*Russula spp.*) เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับพืช จัดเป็นพวกราไมคอร์ไรซาล (*Mycorrhizal fungi*) 2) แมลง เช่น แมลงกินูน (กินูนหม่น) แมงมวนไล่ หรือมวนเขี้ยว (แมลงแดง หรือกิ่งแดง) 3) พืชผักป่า เช่น ผักตั่ว ส่วนผักอื่นๆ เช่น ผักกระเจียวขาว ผักกระเจียวแดง ย่างนาง

หน่อไม้

2.3.1.4 ความหลากหลายทางชีวภาพและวิธีการถ่ายทอดความรู้จากฐานสู่ฐาน พบว่า ผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงทางอาหารของชุมชน บทบาทของความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชนโคกหินลาดต่อเศรษฐกิจในครัวเรือนถือเป็นบทบาทที่สำคัญ เนื่องจากชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่เข้ามาเก็บหาผลผลิตจากป่า เพื่อนำไปบริโภคในครัวเรือน โดยเฉพาะ เห็ดป่า แมลงต่างๆ และพืชผักป่า

2.3.1.5 การค้นหาปัญหาและแก้ไข้ปัญหาโดยชุมชน พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของประชาชน เจ้าหน้าที่รัฐยังพยายามที่จะกดดันให้ชาวบ้านรอบป่าใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเต็มที่

สรุปองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน พบว่า เป็นสิ่งที่ส่งสมสืบทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาหารพื้นบ้าน ยาสมุนไพร การจักสานเครื่องใช้และอุปกรณ์การเกษตร การหาเห็ด การแปรรูปเห็ด การแปรรูปหน่อไม้ การล่าสัตว์ การจัดการป่าชุมชนเกิดจากการผูกอำนาจของหน่วยงานรัฐแต่ยังคงอาศัยผู้นำที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน (Key Informance) ที่มีการนำพิธีกรรมความเชื่อของชาวบ้านมาใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ป่ายังได้ผลอยู่ เช่น การเลี้ยงผีปู่ตา บวชป่าเชื่อมโยงความเชื่อมีแนวทางปฏิบัติ เกิดความศรัทธาและทำให้ป่าชุมชนโคกหินลาดเกิดความยั่งยืน (Sustainable) ชาวบ้านรอบป่าสามารถหาอาหาร ใช้ประโยชน์จากป่าอย่างมั่นคงและเห็นคุณค่า

2.3.2 ป่าชุมชนโคกใหญ่ มีการดำเนินการ ได้แก่

2.3.2.1 องค์ความรู้จากการใช้ประโยชน์และวิธีการใช้ประโยชน์จากของป่าโคกใหญ่ พบว่า องค์ความรู้ที่มีอยู่ในป่าชุมชนโคกใหญ่ เริ่มกลับฟื้นสภาพ มีโครงการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนร่วมกับชุมชน วัด โดยเฉพาะโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย ในการจัดตั้งศูนย์ศึกษาธรรมชาติของชุมชนและนักเรียนในจังหวัดมหาสารคาม เพื่อจะได้เข้าใจชีวิตสัตว์ ชีวิตพืช ระบบนิเวศป่าโคก และเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างป่าโคกกับวิถีชีวิตของชุมชน และมีการขยายเครือข่ายการจัดการป่าทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่

2.3.2.2 การขยายเครือข่ายการจัดการป่าทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ พบว่า การเสริมสร้างแนวร่วมในวงกว้างเพื่อลดแรงกดดันและความขัดแย้งทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยเฉพาะการสร้างแนวร่วมกับพระในพื้นที่ กลุ่มผู้นำที่ยังไม่เข้าใจประเด็นการดำเนินงานของโครงการ ตลอดจนข้าราชการบางส่วน ซึ่งโครงการจะต้องทำงานด้านความคิดให้มากขึ้นกับกลุ่มเหล่านี้ และอาจจะต้องเน้นการใช้สื่อมวลชนเข้ามาเสริมเหมือนการจัดการป่า

การจัดการป่าในประเด็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาของป่าชุมชนโคกใหญ่ยังขาดประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศของป่า พบว่า ชาวบ้านรอบป่าชุมชนโคกใหญ่สามารถฝึกรวมความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าเพื่อการประกอบอาชีพ สร้างรายได้ให้กับครอบครัว ลดแรงกดดันของการใช้ประโยชน์จากป่า จะต้องสร้างตัวแบบเกษตรผสมผสานและวนเกษตรในพื้นที่ออกมาให้ได้ นอกจากนี้อาชีพเสริมของกลุ่มสตรีควรจะเน้นให้มากขึ้น กิจกรรมกลุ่มสตรีของพื้นที่ยังมีน้อย ผู้ชายมีการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานค่อนข้างสูง การขยายกิจกรรมของสตรี

2. ความหลากหลายทางชีวภาพและวิธีการถ่ายทอดความรู้จากฐานสู่ฐาน พบว่า ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชุมชนโคกใหญ่ มีความหนาแน่นของป่า ชาวบ้านรอบป่าสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ป่ามีอยู่นั้นมีความหนาแน่นมากขึ้น จากการสังเกตของผู้ประเมิน ซึ่งเข้ามาในพื้นที่

ป่าแห่งนี้เป็นทุกปี ปรากฏว่าปีนี้พื้นที่หนาแน่นมากกว่าทุกปี ชาวบ้านยังชี้ให้เห็นว่าปัจจุบันขนาดของต้นไม้โตขึ้นมาก

3. การค้นหาปัญหาและแก้ไขปัญหาโดยชุมชนเอง พบว่า มีปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากการขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการป่าชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

3.1 การประสานงานในระดับพื้นที่เพื่อสร้างแนวร่วม เพราะการทำงานส่วนใหญ่ยังเน้นที่ความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้นำจำนวนน้อย การกระจายแนวร่วมกับส่วนอื่นๆ เช่น พระและผู้นำไม่เป็นทางการจากส่วนอื่นๆ จะต้องใช้เวลาทำงานด้านความคิดกับกลุ่มเหล่านี้อีกมาก เพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งที่อาจจะลุกลามในภายหลังได้

3.2 การปรับเปลี่ยนแผนงาน ในการวางแผนเพื่อดำเนินกิจกรรมนั้น ปรากฏว่าจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแผนงานค่อนข้างมาก เนื่องจากการวางแผนไม่สอดคล้องกับฤดูกาล จำเป็นต้องเลื่อนและปรับเปลี่ยน เช่น การเดินรอบป่าในช่วงฤดูฝนไม่สะดวก การประชุมเครือข่ายในช่วงดึกดำนั้น กิจกรรมหลายอย่างจึงไม่สามารถดำเนินการตามแผนในช่วงเวลาที่กำหนดไว้ได้

3.3 ทักษะผู้ปฏิบัติงาน ในการปฏิบัติงานของโครงการมีอาสาสมัครจากมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมมาร่วมในการดำเนินการ ซึ่งมักจะขาดประสบการณ์และมีการเปลี่ยนบ่อยจึงทำให้งานไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร ส่วนผู้ที่ปฏิบัติงานภาคสนามซึ่งทำงานเต็มเวลานั้น

3.4 งบประมาณศึกษาดูงาน ในการจัดการศึกษาดูงาน โดยเฉพาะการดูงานในพื้นที่ห่างไกล เช่น เชียงใหม่ ทางโครงการจะมีงบประมาณจำกัด เนื่องจากมีคนที่เกี่ยวข้องถึง 14 ชุมชน โควตาการเดินทางจึงกำหนดได้เพียง 4-5 คน ต่อชุมชนเท่านั้น แต่การเดินทางไปดูงานจริงมีผู้ต้องการร่วมเดินทางไปหมู่บ้านละ 6-10 คน กลุ่มผู้นำจึงมักแก้ปัญหาโดยการใช้เงินกองทุนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนโคกใหญ่ ซึ่งเห็นว่าผู้ได้รับประโยชน์เป็นเพียงคนส่วนน้อยเท่านั้น

3.5 ความขัดแย้งในการดำเนินกิจกรรมในบางพื้นที่ ประเด็นปัญหานี้ตั้งแต่แรกเริ่มการดำเนินโครงการ นั่นคือ ความขัดแย้งในเรื่องที่ดินในพื้นที่ป่าของนายทุนที่บ้านโสกยาง ซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้ ถึงแม้จะมีการไกล่เกลี่ยและการรังวัดที่ดิน โดยที่ดินอำเภอ แต่นายทุนดังกล่าวก็ยังไม่ยอมรับ ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากนักกฎหมายซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นญาติ ดังนั้นปัญหานี้จึงเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อนและยุ่งยากในการแก้ไข

สรุปองค์ความรู้และภูมิปัญญา พบว่า เกิดความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศของป่าสามารถฝึกอบรมให้ความรู้ (Knowledge) เพื่อการประกอบอาชีพ สร้างรายได้ให้กับครอบครัว ลดการอพยพแรงงาน ครอบครัวอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข (Happiness)

จากผลการดำเนินการจัดการป่า 4 ด้าน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ สามารถนำเสนอรูปแบบการจัดการป่าชุมชนโคกหินลาดและป่าชุมชนโคกใหญ่ ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตาราง 4.5 สรุปผลการสร้างและเสนอรูปแบบการจัดการป่าชุมชนโคกหินลาด

การจัดการป่า	การดำเนินการ	แบบแผน/รูปแบบใหม่
ระบบองค์กร	<ul style="list-style-type: none"> - มีการจัดโครงสร้างบริหารองค์กร - มีการคัดเลือกคณะกรรมการ - มีการวางแผนดำเนินงานกิจกรรม - กำหนดกฎระเบียบกติกาในการใช้ประโยชน์ 	<ul style="list-style-type: none"> - ทำให้องค์กรป่าชุมชนเข้มแข็ง (Organize) - การคัดเลือกคณะกรรมการจากทุกหมู่บ้าน (Key person)
ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ	<ul style="list-style-type: none"> - การกำหนดแนวเขต - การแบ่งพื้นที่ - การใช้ประโยชน์จากป่าและทรัพยากร - การสร้างกฎระเบียบและข้อตกลง - การสร้างกลุ่มองค์กรชุมชน - การกำหนดกิจกรรม - การลงโทษผู้ฝ่าฝืน - การรณรงค์และผลักดันเปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับการจัดการป่าและทรัพยากร 	<ul style="list-style-type: none"> - ครอบครัวอยู่ด้วยกัน อบอุ่น เกิดความสุข (Happiness) - เกิดการสร้างกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน (Organize) - เกิดความยั่งยืน (Sustainable)
การมีส่วนร่วม	<ul style="list-style-type: none"> - การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา - การวางแผนดำเนินการ - การดำเนินกิจกรรม - การรับผลประโยชน์ของชุมชนรอบป่า - การตรวจสอบประเมินผลการดำเนินกิจกรรม 	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ((Participation) - มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดความรู้ใหม่ (Knowledge) - ลดการอพยพแรงงาน อบอุ่นความสุข(Happiness)
องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - องค์ความรู้จากการใช้ทรัพยากรป่าและวิธีการใช้ประโยชน์จากของป่า - การขยายเครือข่ายการจัดการป่าทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ - ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศของป่า - ความหลากหลายทางชีวภาพและวิธีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น - การค้นหาปัญหาและแก้ไขปัญหาโดยชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - อาศัยผู้นำที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน (Key person) - มีแนวทางปฏิบัติ เกิดความยั่งยืน (Sustainable)

ตาราง 4.6 สรุปกิจกรรมการพัฒนาารูปแบบการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่

การจัดการป่า	การดำเนินการ	แบบแผน/ รูปแบบใหม่
ระบบองค์กร	<ul style="list-style-type: none"> - มีการจัดโครงสร้างบริหารองค์กร - การคัดเลือกคณะกรรมการ - มีการวางแผนดำเนินงานกิจกรรม - การประเมินผลงาน - การประสานงานระหว่างองค์กรและหน่วยงานภายนอก - การกำหนดกฎระเบียบกติกาในการใช้ประโยชน์ 	กระบวนการที่ชุมชนรอบป่าเข้าไปมีบทบาทในการเรียนรู้ทำให้เกิดผู้นำ (Key person) ที่มีจิตสำนึก เสียสละ และตัดสินใจ วางแผนการดำเนินงาน ชาวบ้านมีระบบการจัดการทางความคิด เกิดความรู้ (Knowledge) ในการจัดการป่า มีเจตคติที่ดี (Attitude) เห็นคุณค่าของป่าชุมชน
ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ	<ul style="list-style-type: none"> - การกำหนดแนวเขต - การแบ่งพื้นที่ - การใช้ประโยชน์จากป่าและทรัพยากร - การสร้างกฎระเบียบและข้อตกลง - การสร้างกลุ่มองค์กรชุมชน - การกำหนดกิจกรรม - การรณรงค์และผลักดันเปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับการจัดการป่าและทรัพยากร 	เมื่อชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์จากป่าและทรัพยากรทำให้ครอบครัวได้อยู่ด้วยกันมากขึ้น ไม่ต้องอพยพแรงงานไปต่างถิ่นเกิดความสุข (Happiness) เกิดองค์กรป่าชุมชนและเครือข่ายป่าชุมชนระดับหมู่บ้าน ตำบล จังหวัด (Organize) เกิดจิตสำนึกรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน (Sustainable)
การมีส่วนร่วม	<ul style="list-style-type: none"> - การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา - การวางแผนดำเนินการ - การดำเนินกิจกรรม - การรับผลประโยชน์ของชุมชนรอบป่า - การตรวจสอบประเมินผลการดำเนินกิจกรรม 	ชุมชนรอบป่ามีส่วนร่วม (Participation) สร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรป่าชุมชน (Organize) เกิดความรู้ (Knowledge) ได้รับผลประโยชน์จากการป่าทำให้เกิดความยั่งยืน (Sustainable) ของป่า
องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - องค์ความรู้จากการใช้ประโยชน์และวิธีการใช้ประโยชน์ - การขยายเครือข่ายการจัดการป่าทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ 	ฝึกอบรมให้ความรู้ (Knowledge) เพื่อการประกอบอาชีพ ครอบครัวอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข (Happiness)

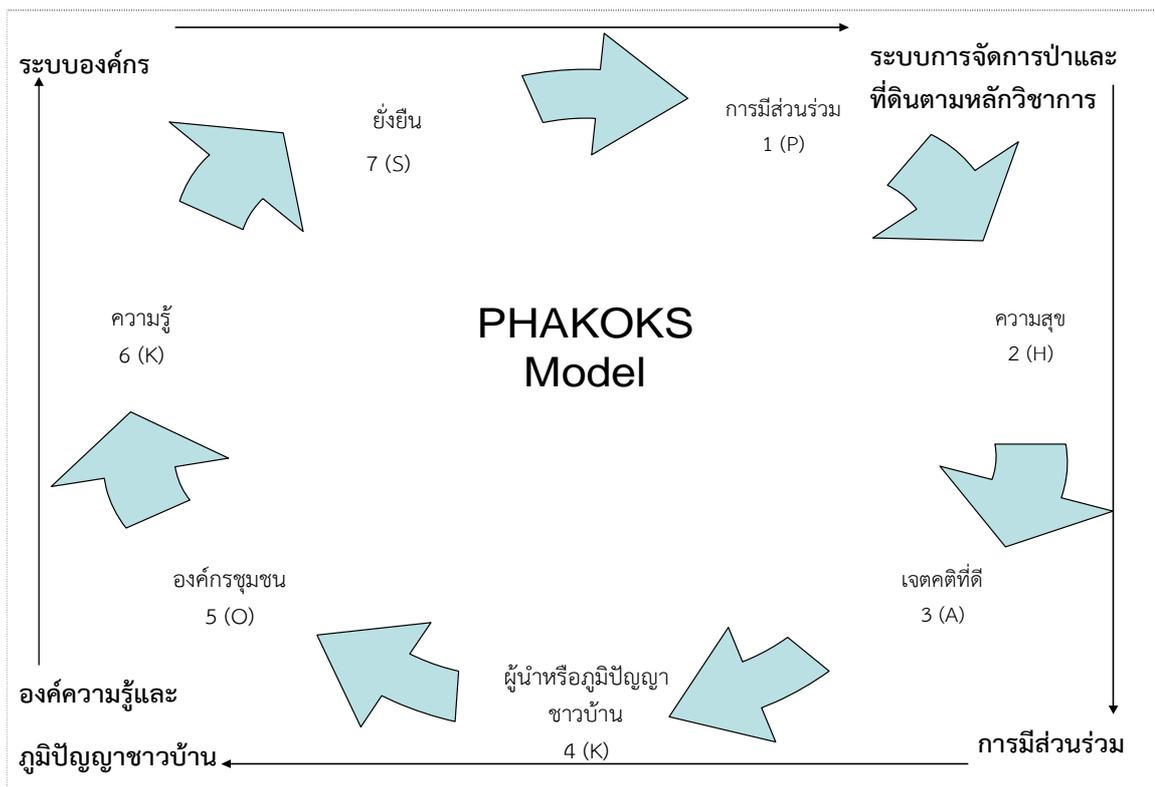
จากตาราง 4.5 - 4.6 หลังการจัดจัดเวทีเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ เรื่อง การพัฒนา รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ ในวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2555 ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลแคน อำเภอลำปาง โดยเชิญคณะกรรมการและตัวแทนประชาชนรอบป่าชุมชน โศกหินลาด อำเภอมือง 80 คนและป่าชุมชนโคกใหญ่ 100 คน เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมสรุปเป็นเสียงเดียวกันว่าชุมชนต้องช่วยเหลือและร่วมมือกัน โดยสรุป วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

การบริหารจัดการชุมชนในอดีตเป็นการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง มองข้าม ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนและชาวบ้านในท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก ทำให้เกิด เป็นประเด็นปัญหาความขัดแย้งในการจัดการป่าและทรัพยากรระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน ใช้ หลักการจัดการป่า ประกอบด้วย ด้านระบบองค์กร ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลัก วิชาการ ด้านการมีส่วนร่วม และด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ผลจากการจัดเวทีเรียนรู้ ทบทวนประวัติศาสตร์และพัฒนาการป่า เดินสำรวจพรรณไม้ พันธุ์สัตว์ ลักษณะดิน แหล่งน้ำ การ เดินสำรวจป่า ทำแผนที่ป่า โดยใช้เครื่องมือ GIS โดยใช้กระบวนการ AIC เพื่อนำเสนอแลกเปลี่ยนถึง เป้าหมาย ภาพฝัน แผนงานของแต่ละหมู่บ้าน พร้อมทั้งมีการวิพากษ์วิจารณ์ข้อเสนอแนะ เน้นแนวทางการ ระดมทุน โดยมีตัวแทนจากทุกหมู่บ้าน รอบป่า ทำให้ได้แผนเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนต้นแบบ อีกทั้งได้แนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องที่ดินในเขตพื้นที่ป่า องค์กรป่าชุมชนจะเข้มแข็ง ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา วางแผนงาน ดำเนินกิจกรรม รับผิดชอบต่อ และประเมินผล มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดการพัฒนาเพื่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ ลดรายจ่าย ดำเนินกิจกรรม อนุรักษ์ป่าซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ทำให้เกิดความรู้ รู้สึกเป็นเจ้าของป่าชุมชน ถอด บทเรียน และค้นพบปัจจัยสำคัญในการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ

รูปแบบการจัดการป่าชุมชนตามกรอบแนวคิดการวิจัย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านระบบ องค์กร ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ด้านการมีส่วนร่วม และด้านองค์ความรู้ และภูมิปัญญาชาวบ้าน สร้างและพัฒนาารูปแบบการจัดการป่าชุมชน ทั้ง 2 พื้นที่ ผ่านการจัด กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ความรู้ในการจัดการป่า สร้างเจตคติ และการมีส่วนร่วมให้แก่ประชาชนรอบ ป่าชุมชน เมื่อประชาชนรอบป่าเข้ามามีส่วนร่วม (Participation) ทำให้มีความสุข เพราะครอบครัวอยู่ ด้วยกัน เกิดความสุขใจ สบายกาย มีอาหารใกล้บ้านไม่ต้องซื้อ (Happiness) มีความรู้เกี่ยวกับการ จัดการป่าชุมชนและสามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติมได้ตลอดเวลาผ่านสื่อการเรียนรู้ต่างๆ เช่น อินเทอร์เน็ต วีดีโอ แผ่นพับ การจัดประชุม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการ การศึกษาดูงาน (Knowledge) มีเจตคติที่ดีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ สามารถสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนทุกคนรอบป่าและ ชุมชนใกล้เคียงเห็นคุณค่าคุณประโยชน์จากป่า (Attitude) มีกลุ่มองค์กรป่าชุมชนและเครือข่ายป่าชุมชน ระดับตำบล อำเภอ จังหวัดเพิ่มขึ้น (Organize) ให้ความสำคัญต่อผู้นำชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น มี การถ่ายทอดความรู้จากประสบการณ์ชีวิตและมีการสืบทอดภูมิปัญญา อีกทั้งสามารถนำมาจัดเป็น หลักสูตรท้องถิ่น ช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้ และศึกษาทรัพยากร ดิน น้ำป่า ที่มีความสำคัญต่อชีวิตและ การดำรงชีวิต (Key Person) และอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าชุมชนให้สามารถใช้ประโยชน์ เห็นคุณค่าของป่า ให้ คนอยู่ร่วมกันกับป่าได้อย่างสมดุลและยั่งยืน (Sustainable) รูปแบบดังกล่าวจัดได้ว่าสอดคล้องกับ หลักการสิ่งแวดล้อมศึกษา คือ มีความรู้ (Knowledge) ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของ คนในชุมชนและนักวิจัย ผ่านกิจกรรมจนเกิดความตระหนักมีเจตคติที่ดี (Attitude) รูปแบบดังกล่าว

จัดได้ว่าสอดคล้องกับหลักการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา คือ ความรู้ (Knowledge) ซึ่งเกิดจากกระบวนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยน ผ่านกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน เกิดเจตคติที่ดี (Attitude) เมื่อได้รับผลประโยชน์ร่วมกันจึงอยากมีส่วนร่วม (Participation) เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน

รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ PHAKOKS MODEL มีองค์ประกอบทั้งหมดสี่ด้าน และสามารถเขียนเป็นแผนภาพประกอบ ดังนี้



ภาพประกอบ 4.6 รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ PHAKOKS MODEL

หลังจากได้รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ PHAKOKS MODEL แล้วผู้วิจัยได้นำรูปแบบดังกล่าวไปทดลองใช้ ในพื้นที่ป่าชุมชนโคกหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีผลการศึกษา ดังนี้

ชั้นติดตามประเมินผล การศึกษาในระยะติดตามประเมินผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ PHAKOKS MODEL มีกิจกรรมสำคัญ คือ การสรุปหรือการถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory evaluation) เป็นกระบวนการทบทวนเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยใช้เวทีเสวนาในการสรุปผล เพื่อให้ชุมชนได้ทราบถึงผลการดำเนินงาน ปัจจัยที่ทำให้ประสบผลสำเร็จและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานและแนวทาง

แก้ปัญหาการจัดการป่าที่เหมาะสม ผลการศึกษาจากการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียด ดังนี้

1. **ขั้นร่วมรับรู้** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนได้ทราบผลการดำเนินงานการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนตามแผนปฏิบัติการ
2. **ขั้นร่วมสนทนากลุ่ม** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ตามขั้นตอน โดยสรุปบทเรียนจากการสังเกตการณ์มีส่วนร่วม ดังนี้
 - 2.1 การแสดงบทบาทของสมาชิกกลุ่ม มีการแบ่งกลุ่มเพื่อวิเคราะห์ผลการดำเนินงานการจัดการป่าชุมชน ตามแผนงานโครงการที่ได้กำหนดไว้ตามแผนการประเมินผล สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกระตือรือร้นทุกคน
 - 2.2 การนำเสนอประสบการณ์ ให้สมาชิกได้นำเสนอผลการดำเนินงานปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำโครงการ รายโครงการ ซึ่งสมาชิกกลุ่มทุกคนมีการนำเสนอในส่วนตัวตนเองรับผิดชอบ และสนใจในการนำเสนอของเพื่อนสมาชิก
 - 2.3 การสะท้อนความคิด/อภิปราย สมาชิกได้สะท้อนความคิดเห็นที่ได้จากการร่วมกิจกรรมอย่างกว้างขวาง การแสดงรายละเอียดการดำเนินงานที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ความภาคภูมิใจที่เกิดจากความสำเร็จของโครงการ และกลวิธีต่างๆ ที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่หลากหลาย สมาชิกกลุ่มทุกคนเคารพความเห็นเพื่อนสมาชิก โดยมีบรรยากาศการพูดคุยอย่างสร้างสรรค์
 - 2.4 การสรุปแนวคิดและการนำไปปฏิบัติ สมาชิกกลุ่มได้สรุปเป็นผลการดำเนินงานที่ควรนำไปปฏิบัติและปรับปรุงในการดำเนินงานในพื้นที่อื่น และนำเสนอให้หน่วยงานเกี่ยวข้องรับไปพิจารณาดำเนินการต่อไป
3. **ขั้นร่วมสรุปผล** มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกันสรุปผลจากการประชุมกลุ่มย่อยนำมาสรุปเป็นภาพรวมของการดำเนินงาน และปัญหาที่ต้องดำเนินการแก้ไขร่วมกัน โดยสรุปผลการดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ทุกโครงการ และได้เสนอปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ได้เข้าร่วมประชุมสรุปผล เพื่อดำเนินการต่อไปโดยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินการยังคงความต่อเนื่องได้แก่ 1) การมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง 2) การได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง การได้รับความรู้ 3) การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนของนักวิจัย 4) การสร้างกองทุนสวัสดิการสมาชิกป่าชุมชนโคกใหญ่ 5) การประสานงานกับเครือข่ายภายนอก และปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดอุปสรรคในการดำเนินงาน ได้แก่ ความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งพบว่ามีข้อจำกัดทั้งในด้านบุคลากร เวลา และงบประมาณ

ผู้วิจัยได้นำรูปแบบที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขโดยจัดเวทีเรียนรู้เชิงปฏิบัติการของคณะกรรมการและตัวแทนประชาชนรอบป่า แล้วนำไปให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญประเมินพร้อมทั้งชี้แจงแสดงความคิดเห็นในการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบตามแผนภูมิภาพประกอบแสดงการเชื่อมโยงโดยใช้หลักการสำคัญและการอธิบาย โดยชี้แจงต่อกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ผู้วิจัยติดต่อเป็นรายบุคคล ผลการประเมินรูปแบบ PHAKOKS MODEL โดยผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตามข้อมูลการถอดบทเรียนที่อาศัยกรอบหลักการสิ่งแวดล้อมศึกษา ทฤษฎีรูปแบบการจัดการป่าชุมชน หลักการจัดการทรัพยากร ผลการประเมินรูปแบบปรากฏ ดังตาราง

ตาราง 4.7 ผลการประเมินรูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ จังหวัดมหาสารคาม

ผู้เชี่ยวชาญ	คะแนน	\bar{X}	S.D.	ระดับความเหมาะสมของรูปแบบ
คนที่ 1	5			
คนที่ 2	5			
คนที่ 3	5	5	0.00	เหมาะสมมากที่สุด
คนที่ 4	5			
คนที่ 5	5			
รวม	25			

จากตาราง 4.7 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นต่อรูปแบบที่เสนอดังกล่าวอยู่ในระดับที่มีความเหมาะสมมากที่สุด และได้เสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการบริหารจัดการเรียนรู้ของประชาชนรอบป่า กล่าวโดยสรุปได้ ดังต่อไปนี้

1. องค์กรป่าชุมชนควรมีผู้นำที่มีจิตสาธารณะ มีความรู้ เข้าใจประเพณี วัฒนธรรมชุมชน มีประสบการณ์
2. หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนควรให้การสนับสนุนงบประมาณการบริหารจัดการเครือข่ายป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง
3. ควรจัดการอบรมคณะกรรมการและผู้นำชุมชน โดยจัดอบรมให้ความรู้ ศึกษาดูงานให้มีความเข้าใจและตระหนักในบทบาทของตนเองต่อการพัฒนาชุมชน
4. ควรจัดให้มีการศึกษาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม มุ่งเน้นในการเก็บข้อมูลคือ การสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่อยู่รอบป่า เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลและนำมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนการดำเนินการอนุรักษ์และส่งเสริมองค์กรชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้เพื่อสร้างจิตสำนึกของชุมชนต่อปัญหาเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม
5. ควรจัดกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน เน้นกิจกรรมการศึกษาวิจัย ข้อมูลพรรณพืชพันธุ์สัตว์ การจัดตั้งกองทุนป่าชุมชน การปลูกป่า การเพาะกล้าไม้ การสร้างกฎเกณฑ์ การดูแลป่าและการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ

ขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบโดยหลักการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา จึงมีขั้นตอนโดยสรุป ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน งานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการป่าชุมชนเชิงคุณภาพ แนวคิดการจัดการเชิงอำนาจ แนวคิดการมีส่วนร่วม หลักการสิ่งแวดล้อมศึกษา และรูปแบบการจัดการป่าชุมชน ประกอบด้วย ระบบองค์กร ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ การมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์ความรู้และภูมิปัญญา

ชาวบ้านด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก กำหนดกรอบคำถามให้ครบทุกประเด็น รวมถึงการวิจัยเชิงปริมาณ ในคุณลักษณะของประชากรที่ศึกษา

2. จัดทำคู่มือการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ จังหวัดมหาสารคาม สำหรับให้ความรู้ แก่คณะกรรมการป่าชุมชนและประชาชนรอบป่า โดยปรับปรุงใช้ให้สอดคล้องกับหลักสิ่งแวดล้อมศึกษา

3. วิเคราะห์และสร้างรูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ จากผลการศึกษา รูปแบบการจัดเวทีเรียนรู้ การประชุมระดับตำบล การสังเกต การศึกษาบริบทชุมชน การจัดการ และปัญหาและร่วมกันหาทางแก้ปัญหา โดยทุกระบวนการเรียนรู้ที่จัดขึ้นมาได้รับความร่วมมือจาก ชุมชนเน้นให้เกิดความรู้ เจตคติและการมีส่วนร่วม ซึ่งได้ดำเนินการสร้างแบบจำลองขึ้นจากผล การศึกษาในระยะที่ 1 และ 2 ตามการกำหนดไว้ข้างต้น

4. การประเมินรูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อม ศึกษา ด้านวนศาสตร์ ด้านสังคมวิทยา ด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน และด้านองค์การบริหาร ส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน เพื่อให้ความคิดเห็นต่อรูปแบบฯ รวมทั้งให้คำแนะนำ จากนั้นนำไป ปรับปรุงแก้ไขในรายละเอียดที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

หลังการประเมินรูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ โดยผู้เชี่ยวชาญ แล้ว จากการ วิเคราะห์ผลการเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ เรียนรู้ของป่าชุมชนโคกหินลาดและป่าชุมชนโคกใหญ่ มีผลการศึกษา ดังตาราง

ตาราง 4.8 สรุปกิจกรรมการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ

การจัดการป่า	การดำเนินการ	ข้อค้นพบ รูปแบบใหม่
ระบบองค์กร	<ul style="list-style-type: none"> - มีการจัดโครงสร้างบริหารองค์กร - การคัดเลือกคณะกรรมการ - มีการวางแผนดำเนินงานกิจกรรม - การประเมินผลงาน - การประสานงานระหว่างองค์กรและหน่วยงาน ภายนอก - การกำหนดกฎระเบียบกติกาในการใช้ ประโยชน์ 	PHAKOKS MODEL มีส่วนร่วม (Participation) มีความสุข (Happiness)
ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลัก วิชาการ	<ul style="list-style-type: none"> - การกำหนดแนวเขต - การแบ่งพื้นที่ - การใช้ประโยชน์จากป่าและทรัพยากร - การสร้างกฎระเบียบและข้อตกลง - การสร้างกลุ่มองค์กรชุมชน - การกำหนดกิจกรรม - การลงโทษผู้ฝ่าฝืน - การรณรงค์และผลักดันเปลี่ยนแปลงนโยบาย 	มีเจตคติที่ดี (Attitude) ผู้นำและภูมิปัญญาชาวบ้าน (Key Person) องค์กรหรือเครือข่าย (Organize) ความรู้ (Knowledge) ยั่งยืน (Sustainable)

	เกี่ยวกับการจัดการป่าและทรัพยากร	

ตาราง 4.8 (ต่อ)

การจัดการป่า	การดำเนินการ	ข้อค้นพบ รูปแบบใหม่
การมีส่วนร่วม	<ul style="list-style-type: none"> - การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา - การวางแผนดำเนินการ - การดำเนินกิจกรรม - การรับผลประโยชน์ของชุมชนรอบป่า - การตรวจสอบประเมินผลการดำเนินกิจกรรม 	
องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - องค์ความรู้จากการใช้ทรัพยากรป่าและวิธีการใช้ประโยชน์จากของป่า - การขยายเครือข่ายการจัดการป่าทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ - ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศของป่า - ความหลากหลายทางชีวภาพและวิธีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น - การค้นหาปัญหาและแก้ไขปัญหาโดยชุมชน 	

ตอนที่ 3 ผลเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ของป่าชุมชนโคกหินลาดและป่าชุมชนโคกใหญ่

1. การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของคณะกรรมการและประชาชน ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโคกหินลาดโดยรวม

ตาราง 4.9 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม และเป็นรายด้านของคณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n = 80)		หลัง (n= 80)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การจัดการ ป่าชุมชน	1. ระบบองค์กร	11.95 b	4.58	19.71 c	1.36	-15.272	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	16.08 b	5.12	17.78 c	1.46	-6.705	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	17.64 c	2.73	19.85 c	0.68	-7.671	.000*
เจตคติต่อ	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	18.72 c	2.29	18.90 c	0.66	-4.713	.000*
	เฉลี่ย	14.21 b	3.68	18.34 c	1.04	-18.819	.000*
การจัดการ ป่าชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.08 b	0.50	4.22 c	0.37	-19.810	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.68 c	0.78	4.63 c	0.44	-10.682	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.44 b	0.76	4.51 c	0.41	-12.485	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.83 c	0.74	4.76 c	0.35	-11.567	.000*
	เฉลี่ย	3.46 b	0.69	4.33 c	0.39	-18.955	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.47 a	0.61	4.44 b	0.47	-17.473	.000*
	2. การวางแผน	3.37 a	0.59	4.43 b	0.43	-17.030	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.61 b	0.45	4.60 c	0.31	-20.297	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.18 a	0.79	4.22 b	0.59	-13.897	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.16 a	0.87	4.51 c	0.18	-18.819	.000*
	เฉลี่ย	3.06 b	0.80	4.28 b	0.35	-19.810	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้
a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

การมีส่วนร่วม
a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.9 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ พบว่า คณะกรรมการและประชาชนมีความรู้ในการจัดการป่าชุมชนโคกหินลาด โดยรวมเฉลี่ย ($\bar{X} = 18.34$, S.D = 1.04) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.85$) ด้านระบบองค์กร ($\bar{X} = 19.71$) ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 18.90$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 18.34$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 3.68) หลัง (S.D = 1.04) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมคณะกรรมการและประชาชนมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนโดยรวม ($\bar{X} = 4.33$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 3.46$) มีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.69) หลัง (S.D = 0.39) แสดงว่า ประชาชนมีเจตคติที่ดีเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม ($\bar{X} = 4.28$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.06$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.80) หลัง (S.D = 0.35) แสดงว่า ประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของคณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน จำแนกตามเพศ

ตาราง 4.10 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม และเป็นรายด้านก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ของคณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด เพศชาย

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=68)		หลัง (n=68)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ในการจัดการป่าชุมชน	1. ระบบองค์กร	11.51 b	4.39	19.54 c	1.69	-10.887	.000*
	2. ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ	16.59 b	5.25	20.00 c	0.60	-4.301	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	17.57 c	2.62	19.77 c	0.84	-5.429	.000*
	4. องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน	19.09 c	1.34	19.87 c	0.86	-3.091	.000*
	เฉลี่ย	13.19 b	3.88	19.14 c	0.84	-12.183	.000*
เจตคติต่อการจัดการป่าชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.10 b	0.50	4.21 c	0.41	-12.642	.000*
	2. ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ	3.85 c	0.72	4.59 c	0.53	-6.307	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.58 b	0.75	4.45 c	0.44	-8.030	.000*
	4. องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.88 c	0.76	4.72 c	0.42	-6.705	.000*
	เฉลี่ย	3.54 b	0.56	4.14 c	0.35	-11.081	.000*
การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.67 b	0.35	4.58 c	0.33	-14.771	.000*
	2. การวางแผน	3.10 a	0.50	4.21 b	0.41	-12.642	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.85 b	0.72	4.59 c	0.53	-6.307	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.58 b	0.75	4.45 b	0.44	-8.030	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.88 b	0.76	4.72 c	0.42	-6.705	.000*
	เฉลี่ย	3.58 b	0.76	4.19 c	0.41	-7.100	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51 - 3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.10 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน เพศชาย มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.14$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 20.0$) ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 19.87$) และด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.77$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 13.19$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 3.88) หลัง (S.D = 0.84) แสดงว่าประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการและประชาชน เพศชาย มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.14$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.54$) มีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.56) หลัง (S.D = 0.35) แสดงว่า ประชาชนมีเจตคติที่ดีเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน เพศชาย มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม ($\bar{X} = 4.19$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.58$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.76) หลัง (S.D = 0.41) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.11 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมและ เป็นรายด้านก่อนและหลัง การจัดกระบวนการเรียนรู้ของคณะกรรมการและประชาชน รอบป่าชุมชนโคกหินลาด เพศหญิง

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=12)		หลัง (n=12)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	12.36 b	4.76	19.86 c	0.96	-10.63	.000*
	2. ระบบการจัดการป่าและ ที่ดินตามหลักวิชาการ	15.62 b	5.01	19.58 c	2.01	-5.12	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	17.70 c	2.84	19.93 c	0.48	-5.37	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	18.39 c	2.88	19.94 c	0.41	-3.71	.000*
	เฉลี่ย	14.01 b	3.27	19.32 c	1.68	-14.39	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.75 c	0.43	4.73 c	0.21	-14.36	.000*
	2. ระบบการจัดการป่าและ ที่ดินตามหลักวิชาการ	3.07 b	0.50	4.23 c	0.32	-15.34	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.52 b	0.80	4.66 c	0.35	-8.99	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.32 b	0.76	4.56 c	0.37	-9.91	.000*
	เฉลี่ย	3.64 b	0.82	4.46 c	0.76	-9.87	.000*
การมีส่วนร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.39 a	0.45	4.55 c	0.26	-16.84	.000*
	2. การวางแผน	3.53 b	0.54	4.47 b	0.39	-13.92	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.44 a	0.58	4.50 b	0.36	-13.94	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.70 b	0.40	4.68 c	0.22	-16.08	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.29 a	0.79	4.35 b	0.51	-10.77	.000*
	เฉลี่ย	3.28 a	0.62	4.75 c	0.68	-16.66	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้
a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

การมีส่วนร่วม
a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.11 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน เพศหญิง มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.32$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 19.94$) ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.93$) และด้านระบบองค์กร ($\bar{X} = 19.86$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 14.01$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 3.27) หลัง (S.D = 1.68) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการและประชาชน เพศหญิง มีเจตคติโดยรวม ($\bar{X} = 4.46$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.64$) มีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.82) หลัง (S.D = 0.76) แสดงว่า ประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน เพศหญิง มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.75$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.28$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.62) หลัง (S.D = 0.68) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่มีบางส่วนที่ลังเลยังไม่อยากเข้าร่วมกิจกรรมของป่าชุมชน เพราะยังมีข้อขัดแย้งในเรื่องปัญหาตัดไม้ในป่าชุมชนโคกหินลาดมาใช้และการเก็บหาเห็ดในฤดูฝนช่วงเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม ที่คณะกรรมการต้องการเก็บค่าธรรมเนียมเพื่อควบคุมการเอาของป่าและเห็ดออกจากป่าเกินจำเป็น

3. การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ จำแนกตามระดับการศึกษา

ตาราง 4.12 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ ระดับประถมศึกษา

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=23)		หลัง (n=23)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การจัดการ ป่าชุมชน	1. ระบบองค์กร	14.82 b	5.74	19.60 c	1.85	-4.525	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	17.47 c	2.62	19.70 c	0.85	-4.606	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	19.01 c	2.39	19.80 c	1.06	-1.612	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	16.20 b	3.61	20.00 c	1.62	-3.638	.001
	เฉลี่ย	16.48 b	3.32	19.08 c	1.96	-10.680	.000*
เจตคติต่อ การจัดการ ป่าชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.64 b	0.47	4.65 c	0.31	-10.780	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.18 b	0.39	4.28 c	0.48	-11.081	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.85 c	0.71	4.59 c	0.49	-4.618	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.33 b	0.72	4.43 c	0.44	-6.988	.000*
	เฉลี่ย	3.42 b	0.84	4.54 c	0.43	-10.255	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.46 a	0.44	4.49 b	0.35	-10.255	.000*
	2. การวางแผน	3.32 a	0.71	4.40 b	0.52	-9.527	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.35 a	0.77	4.40 b	0.48	-7.722	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.57 b	0.58	4.58 c	0.39	-9.809	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.23 b	0.90	4.40 b	0.55	-7.081	.000*
	เฉลี่ย	3.63 b	0.97	4.45 b	0.71	-9.728	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้
a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

การมีส่วนร่วม
a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51 - 3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.12 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.08$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 20.00$) ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.80$) และด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 19.70$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 16.48$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 3.32) หลัง (S.D = 1.96) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการและประชาชนที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.54$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.42$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.84) หลัง (S.D = 0.43) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม ($\bar{X} = 4.45$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.63$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.97) หลัง (S.D = 0.71) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.13 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=27)		หลัง (n=27)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	11.97 b	5.07	19.80 c	0.90	-11.183	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	17.03 c	4.60	19.80 c	1.36	-4.148	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	17.71 c	2.88	19.90 c	0.45	-5.639	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	18.51 c	2.40	19.90 c	0.38	-4.368	.000*
	เฉลี่ย	17.05 c	2.73	19.34 c	0.77	-5.495	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.55 b	0.57	4.51 c	0.42	-14.001	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.39 b	0.50	4.48 c	0.38	-16.273	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.67 c	0.36	4.63 c	0.25	-18.867	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.17 b	0.75	4.13 c	0.60	-12.266	.000*
	เฉลี่ย	3.22 b	0.87	4.61 c	1.06	-16.006	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.75 b	0.35	4.67 c	0.25	-16.681	.000*
	2. การวางแผน	3.04 a	0.55	4.22 b	0.28	-15.239	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.59 b	0.80	4.66 c	0.42	-9.350	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.49 a	0.80	4.54 c	0.37	-9.462	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.94 b	0.65	4.77 c	0.32	-8.961	.000*
	เฉลี่ย	3.84 b	0.98	4.74 c	0.61	-10.242	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้
a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

มีส่วนร่วม
a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.13 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.34$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านองค์ความรู้ และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 19.90$) ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.90$) และด้านระบบองค์กร ($\bar{X} = 19.80$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 17.05$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 2.73) หลัง (S.D = 0.77) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการและประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.61$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.22$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.87) หลัง (S.D = 1.06) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ไม่ดีในบางประเด็น ได้แก่ ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ และด้านระบบองค์กร ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนตัว ที่สามารถใช้สิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่าในฐานะสมาชิกของชุมชน แต่ไม่พอใจในการบริหารจัดการของคณะกรรมการชุดเก่า จึงต้องมีการเสนอให้มีการประชุมคัดเลือกคณะกรรมการบริหารชุดใหม่ และยังมีข้อเสนอให้เพิ่มเติมกฎระเบียบของป่าชุมชนให้ทันสมัยต่อพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนรอบป่าอย่างมีส่วนร่วม

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม ($\bar{X} = 4.74$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.84$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.98) หลัง (S.D = 0.61) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.14 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงปริญญาตรี

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=80)		หลัง (n=80)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ในการจัดการป่าชุมชน	1. ระบบองค์กร	12.10 b	4.84	20.00 c	0.82	-12.72	.000*
	2. ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ	16.61 b	4.76	19.69 c	1.74	-4.98	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	17.64 c	2.87	19.94 c	0.41	-6.45	.000*
	4. องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน	18.72 c	2.26	20.00 c	0.30	-4.54	.000*
	เฉลี่ย	15.24 b	2.64	18.54 c	0.84	-6.16	.000*
เจตคติต่อการจัดการป่าชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.08 c	0.52	4.26 c	0.28	-17.54	.000*
	2. ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ	3.69 c	0.84	4.69 c	0.41	-9.16	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.48 c	0.75	4.55 c	0.37	-11.21	.000*
	4. องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.98 c	0.62	4.79 c	0.32	-10.14	.000*
	เฉลี่ย	3.61 c	1.04	4.87 c	0.47	-11.01	.000*
การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.54 b	0.46	4.55 c	0.25	-17.25	.000*
	2. การวางแผน	3.61 b	0.58	4.54 c	0.41	-15.43	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.50 a	0.55	4.52 c	0.37	-16.04	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.71 b	0.41	4.64 c	0.27	-19.36	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.30 a	0.76	4.21 c	0.58	-13.27	.000*
	เฉลี่ย	3.57 b	0.81	4.52 c	0.64	-17.72	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้
a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

มีส่วนร่วม
a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51 - 3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.14 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 18.54$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านระบบองค์กร ($\bar{X} = 20.00$) ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 20.00$) และด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.94$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 15.24$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 2.64) หลัง (S.D = 0.84) แสดงว่าประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการและประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชนโดยรวม ($\bar{X} = 4.87$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.61$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 1.04) หลัง (S.D = 0.47) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.52$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.57$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.81) หลัง (S.D = 0.64) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ จำแนกตามรายได้

ตาราง 4.15 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ ที่มีรายได้ระหว่าง 50,000 - 70,000 บาท

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=9)		หลัง (n=9)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	11.03 b	0.60	19.80 c	0.36	-4.148	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	13.71 b	0.88	19.90 c	0.45	-5.639	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	14.51 b	0.40	19.90 c	0.38	-4.368	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	14.81 b	0.93	20.00 c	0.47	-5.495	.000*
	เฉลี่ย	12.01 b	1.70	18.90 c	0.86	-14.510	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.75 c	0.35	4.67 c	0.25	-16.681	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.04 b	0.55	4.22 c	0.28	-15.239	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.59 b	0.80	4.66 c	0.42	-9.350	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.49 b	0.80	4.54 c	0.37	-9.462	.000*
	เฉลี่ย	3.68 b	2.64	4.52 c	2.83	-10.242	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.55 b	0.57	4.51 c	0.42	-14.001	.000*
	2. การวางแผน	3.39 a	0.50	4.48 b	0.38	-16.273	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	2.67 a	0.36	4.63 c	0.25	-18.867	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.17 a	0.75	4.13 b	0.60	-12.266	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.44 a	0.45	4.41 b	0.38	-16.006	.000*
	เฉลี่ย	2.91 a	1.48	4.53 c	0.75	-15.069	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้
a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

มีส่วนร่วม
a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.15 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีรายได้ระหว่าง 50,000 - 70,000 บาท มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม ($\bar{X} = 18.90$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 20.00$) ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.90$) และด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 19.90$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 12.01$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 1.70) หลัง (S.D = 0.86) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการและประชาชนที่มีรายได้ระหว่าง 50,000 - 70,000 บาท มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.52$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.68$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.64) หลัง (S.D = 0.83) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ไม่ดีในด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ในประเด็นการใช้ประโยชน์จากป่าและทรัพยากร ยังจัดสรรไม่เท่าเทียม ต้องทำข้อตกลงร่วมระดับหมู่บ้าน และต้องสอดคล้องกับการวางแผนจัดการป่าระดับตำบล และบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบป่าชุมชนยังไม่มีผลบังคับใช้ต้องใช้ความยืดหยุ่นและการเจรจาโดยอาศัยผู้นำชุมชนและคณะกรรมการป่าเป็นผู้ตัดสินใจตามเหตุการณ์ที่ประสบในขณะนั้น

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีรายได้ระหว่าง 50,000 - 70,000 บาท มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.43$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.44$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.48) หลัง (S.D = 0.25) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.16 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ ที่มีรายได้ระหว่าง 70,000-90,000 บาท

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=52)		หลัง (n=52)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	12.16 b	4.98	19.80 c	1.05	-9.450	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	11.75 b	5.25	19.70 c	1.58	-3.674	.001
	3. การมีส่วนร่วม	14.33 b	2.94	19.90 c	0.52	-5.500	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	11.85 b	2.65	19.70 c	0.99	-2.061	.046
	เฉลี่ย	14.27 b	3.95	19.46 c	1.03	-5.152	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.30 b	0.42	4.26 c	0.32	-12.987	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.76 c	0.69	4.63 c	0.39	-8.286	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.51 b	0.76	4.45 c	0.38	-7.816	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.90 c	0.60	4.77 c	0.33	-8.787	.000*
	เฉลี่ย	3.57 b	1.63	4.64 c	0.85	-7.228	.000*
การมีส่วนร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.76 b	0.69	4.63 c	0.39	-8.286	.000*
	2. การวางแผน	3.46 a	0.58	4.45 b	0.43	-11.478	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.46 a	0.61	4.42 b	0.42	-10.992	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.70 b	0.53	4.61 c	0.29	-11.031	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.45 a	0.74	4.30 b	0.57	-9.296	.000*
	เฉลี่ย	3.33 b	0.98	4.52 b	0.51	-12.789	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้
a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

มีส่วนร่วม
a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.16 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีรายได้ระหว่าง 70,000 - 90,000 บาท มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.46$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.90$) ด้านระบบองค์กร ($\bar{X} = 19.80$) และด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 19.70$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 14.27$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 3.95) หลัง (S.D = 1.03) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มในระดับน้อยด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้านในประเด็นความหลากหลายทางชีวภาพและวิธีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นซึ่งต้องทำความเข้าใจกับประชาชนรอบป่าซึ่งกระทบต่อความมั่นคงของอาหารในชุมชน หากมีการใช้มากเกินพอดี ไม่มีความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ อาจทำให้รายได้ที่ประชาชนที่พึ่งพาป่าลดลง

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการและประชาชนที่มีรายได้ระหว่าง 70,000- 90,000 บาท มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชนโดยรวม ($\bar{X} = 4.52$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.61$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.61) หลัง (S.D = 0.35) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีรายได้ระหว่าง 70,000 - 90,000 บาท มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.48$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.56$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.63) หลัง (S.D = 0.42) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.17 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ ที่มีรายได้ระหว่าง 90,000 - 120,000 บาท

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=16)		หลัง (n=16)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	12.66 b	2.27	19.60 c	1.49	-6.842	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	14.50 b	5.10	20.00 c	0.63	-4.819	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	12.66 b	1.26	19.80 c	0.74	-2.333	.031
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	11.85 b	0.60	20.00 c	0.85	-3.684	.002
	เฉลี่ย	12.50 b	2.38	17.56.c	2.92	-1.751	.096
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.64 b	0.60	4.52 c	0.44	-7.896	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.37 b	0.48	4.54 c	0.36	-9.452	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.67 c	0.28	4.71 c	0.23	-12.495	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.21 b	0.74	4.16 c	0.63	-5.946	.000*
	เฉลี่ย	3.27 b	0.52	4.48 c	0.41	-9.728	.000*
การมีส่วนร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.65 b	0.39	4.74 c	0.24	-10.926	.000*
	2. การวางแผน	2.76 a	0.53	4.22 c	0.33	-10.474	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.33 a	1.02	4.63 c	0.56	-4.830	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.20 a	0.72	4.60 c	0.39	-4.499	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.85 b	0.75	4.78 c	0.34	-6.418	.000*
	เฉลี่ย	3.35 a	0.68	4.59 c	0.37	-12.789	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้
a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

มีส่วนร่วม
a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.17 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีรายได้ระหว่าง 90,000-120,000 บาท มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 17.56$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 20.00$) ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 20.00$) และด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.80$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 12.50$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 2.38) หลัง (S.D = 2.92) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้ในด้านระบบองค์การในประเด็นการประเมินผลงาน การประสานงาน และการบริหารงบประมาณ ต้องสร้างความเข้าใจโดยการจัดประชุมและพบปะพูดคุยกันอยู่เสมอ อีกทั้งยังแสวงหางบประมาณเพื่อนำมาใช้ในการจัดการป่าชุมชนโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลที่อยู่ใกล้ชิด ควรจัดวางแผนพัฒนาร่วมกันออกมาเป็นนโยบายและแผนของตำบล ทำให้การดำเนินงานป่าชุมชนขับเคลื่อนต่อไปได้

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการและประชาชนที่มีรายได้ระหว่าง 90,000 - 120,000 บาท มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.48$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 3.47$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.52) หลัง (S.D = 0.41) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีรายได้ระหว่าง 90,000 - 120,000 บาท มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.59$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.35$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.68) หลัง (S.D = 0.37) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.18 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ ที่มีรายได้ระหว่าง 120,000 – 150,000 บาท

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=3)		หลัง (n=3)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	12.00 b	1.21	19.86 c	0.92	-2.71	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	11.21 b	0.72	18.74 c	1.05	-1.58	.000
	3. การมีส่วนร่วม	12.71 b	0.73	19.24 c	0.69	-2.23	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	13.00 b	1.07	19.35 c	1.20	-1.00	.000
	เฉลี่ย	12.17 b	1.97	18.95 c	0.26	-1.58	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	2.26 a	0.64	4.50 c	0.52	-4.54	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.35 b	0.84	4.72 c	0.38	-3.99	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.16 b	0.47	4.48c	0.29	-3.60	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	2.75 b	0.85	4.92 c	0.60	-3.78	.000*
	เฉลี่ย	3.60 b	0.61	4.12 c	0.44	-4.44	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.41 a	0.94	4.46 b	0.31	-4.38	.000*
	2. การวางแผน	3.29 a	0.77	4.18 b	0.48	-2.32	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	4.00 b	0.49	4.76 c	0.41	-2.90	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.63 b	0.72	4.61 c	0.39	-2.21	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.47 b	0.91	4.40 b	0.45	-1.64	.000
	เฉลี่ย	3.71 b	0.74	4.79 c	0.51	-3.46	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้
a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

มีส่วนร่วม
a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.18 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีรายได้ระหว่าง 120,000 – 150,000 บาท มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 18.95$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านระบบองค์กร ($\bar{X} = 19.86$) ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 19.35$) และด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.24$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 12.17$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 1.97) หลัง (S.D = 0.26) แสดงว่าประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการและประชาชน ที่มีรายได้ระหว่าง 120,000 – 150,000 บาท มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.12$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.60$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.61) หลัง (S.D = 0.44) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ที่มีรายได้ระหว่าง 120,000 – 150,000 บาท มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.79$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.71$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.74) หลัง (S.D = 0.51) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ จำแนกตามสถานภาพทางสังคม

ตาราง 4.19 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ สถานภาพเป็นผู้ใหญ่บ้าน

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=16)		หลัง (n=16)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	16.61 b	2.76	19.69 c	1.74	-4.98	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	17.64 c	1.87	19.94 c	0.41	-6.45	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	18.72 c	2.26	23.00 c	0.85	-4.54	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	14.92 b	2.64	22.00 c	0.12	-6.16	.000*
	เฉลี่ย	14.97 b	1.64	19.90 c	0.78	-16.32	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.08 b	0.52	4.26 c	0.28	-17.54	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.69 c	0.84	4.69 c	0.41	-9.16	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.48 b	0.75	4.55 c	0.37	-11.21	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.98 c	0.62	4.79 c	0.32	-10.14	.000*
	เฉลี่ย	3.55 c	0.68	4.57 c	0.34	-17.85	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.54 b	0.46	4.55 c	0.25	-17.25	.000*
	2. การวางแผน	3.61 b	0.58	4.54 c	0.41	-15.43	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.50 a	0.55	4.52 c	0.37	-16.04	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.71 b	0.41	4.64 c	0.27	-19.36	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.30 b	0.76	4.21 b	0.58	-13.27	.000*
	เฉลี่ย	3.53 b	0.55	4.49 c	0.37	-17.72	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้
a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

มีส่วนร่วม
a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.19 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีสถานภาพเป็นผู้ใหญ่บ้าน มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.90$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 23.00$) ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 22.00$) และด้านระบบการจัดการป่าและที่ดิน ตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 19.94$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 14.97$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 1.64) หลัง (S.D = 0.78) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการและประชาชนที่มีสถานภาพเป็นผู้ใหญ่บ้าน มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.57$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.55$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.68) หลัง (S.D = 0.34) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีสถานภาพเป็นผู้ใหญ่บ้าน มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.49$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.53$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.55) หลัง (S.D = 0.37) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.20 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ สถานภาพเป็นสมาชิก อบต.

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=16)		หลัง (n=16)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	11.33 b	0.22	19.33 c	2.10	-6.00	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	12.00 b	1.91	19.66 c	1.05	-2.75	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	13.28 b	0.61	19.42 c	1.80	-0.84	.423
	4. องค์กรความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	11.00 b	1.74	21.00 c	0.40	-1.40	.193
	เฉลี่ย	13.90 b	1.12	19.60 c	1.33	-5.27	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.61 b	0.48	4.65 c	0.40	-6.59	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	2.87 b	0.60	4.22 c	0.55	-5.52	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	2.81 b	0.59	4.31 c	0.40	-6.10	.000*
	4. องค์กรความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.32 b	0.49	4.51 c	0.44	-5.83	.000*
	เฉลี่ย	3.15 b	0.54	4.42 c	0.44	-5.60	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	2.91 a	0.52	4.41 c	0.43	-6.81	.000*
	2. การวางแผน	3.83 b	0.68	4.53 c	0.50	-2.40	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.26 b	0.92	4.43 c	0.49	-3.53	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.30 b	0.82	4.82 c	0.91	-4.98	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	2.82 a	0.87	4.20 c	0.49	-3.99	.000*
	เฉลี่ย	3.22 b	0.76	4.47 c	0.56	-5.37	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้
a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

มีส่วนร่วม
a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.20 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีสถานภาพเป็นสมาชิก อบต. มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.60$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 21.00$) ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 19.66$) และด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.42$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 13.90$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 1.12) หลัง (S.D = 1.33) แสดงว่า ประชาชนที่มีสถานภาพเป็นสมาชิก อบต. ยังขาดความรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชน ดังนั้น องค์การป่าชุมชนต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์โดยการฝึกอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน เดินสำรวจปัญหาและค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหการจัดการป่าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการและประชาชนที่มีสถานภาพเป็นสมาชิก อบต. มีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนโดยรวม ($\bar{X} = 4.42$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.15$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.54) หลัง (S.D = 0.44) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีสถานภาพเป็นสมาชิก อบต. มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.47$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.22$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.76) หลัง (S.D = 0.56) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.21 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ สถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=16)		หลัง (n=16)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	14.00 b	3.78	20.00 c	2.10	-4.000	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	13.00 b	4.21	22.00 c	0.45	-1.500	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	16.00 b	1.72	19.66 c	1.05	-3.000	.000*
	4. องค์กรความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	19.71 c	0.90	19.00 c	0.70	-1.000	.000*
	เฉลี่ย	13.42 b	2.45	20.91 c	1.07	-2.236	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.26 b	0.73	4.30 c	0.52	-4.049	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.24 b	0.71	4.32 c	0.38	-4.015	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.56 b	0.29	4.53 c	0.29	-6.162	.000*
	4. องค์กรความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	2.75 b	0.71	4.15 c	0.60	-5.056	.000*
	เฉลี่ย	3.20 b	0.61	4.32 c	0.44	-4.994	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.28 a	0.50	4.53 c	0.35	-9.407	.000*
	2. การวางแผน	3.64 b	0.60	4.52 c	0.44	-7.896	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.37 a	0.48	4.54 c	0.36	-9.452	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.67 b	0.28	4.71 c	0.23	-12.495	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.21 a	0.74	4.16 b	0.63	-5.946	.000*
	เฉลี่ย	3.43 a	0.52	4.49 c	0.40	-9.728	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้
a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

มีส่วนร่วม
a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51 - 3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.21 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีสถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 20.91$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 22.00$) ด้านระบบองค์กร ($\bar{X} = 20.00$) และด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.66$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 13.42$) เป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 2.45) หลัง (S.D = 1.07) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการและประชาชนที่มีสถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.32$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.20$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.61) หลัง (S.D = 0.44) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีสถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.49$) ด้านการดำเนินกิจกรรม สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.43$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.52) หลัง (S.D = 0.40) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.22 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ สถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มเยาวชน

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=16)		หลัง (n=16)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	15.45 b	5.09	19.54 c	2.13	-3.250	.004
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	17.12 c	2.96	19.84 c	0.71	-4.231	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	18.83 c	1.43	20.00 c	0.41	-3.813	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	16.75 b	5.25	19.70 c	1.58	-3.674	.001
	เฉลี่ย	15.03 c	2.38	19.87 c	1.20	-1.751	.096
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.54 b	1.01	4.61 c	0.14	-3.86	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.27 b	0.51	4.28 c	0.45	-5.89	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.31 b	0.50	4.60 c	0.37	-7.48	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	2.95 b	0.78	4.02 c	0.55	-5.13	.000*
	เฉลี่ย	3.06 b	0.70	4.37 c	0.37	-6.84	.000*
การมีส่วนร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.83 c	0.35	4.64 c	0.27	-13.090	.000*
	2. การวางแผน	3.46 b	0.58	4.45 b	0.43	-11.478	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.46 b	0.61	4.42 b	0.42	-10.992	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.70 c	0.53	4.61 c	0.29	-11.031	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.45 b	0.74	4.30 b	0.57	-9.296	.000*
	เฉลี่ย	3.62 c	0.56	4.49 b	0.39	-12.789	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

มีส่วนร่วม

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$) b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)
 c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51-5.00$)

เจตคติ

- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.22 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีสถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มเยาวชน มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.87$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 20.00$) ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 19.84$) และด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 19.70$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 15.03$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 2.38) หลัง (S.D = 1.20) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการและประชาชนที่มีสถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มเยาวชน มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.37$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.06$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.70) หลัง (S.D = 0.37) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีสถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มเยาวชน มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.49$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.62$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.56) หลัง (S.D = 0.39) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

6. การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม และเป็นรายด้านของคณะกรรมการและประชาชนป่าชุมชนโคกใหญ่

ตาราง 4.23 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม และ เป็นรายด้านของคณะกรรมการและประชาชนป่าชุมชนโคกใหญ่

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=100)		หลัง (n=100)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	13.45 b	4.58	18.71 c	1.36	-15.272	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	11.58 b	5.12	19.78 c	1.46	-6.705	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	12.50 c	2.73	18.85 c	0.68	-7.671	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	16.63 c	2.29	19.90 c	0.66	-4.713	.000*
	เฉลี่ย	12.34 b	3.68	19.04 c	1.04	-6.704	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.58 b	0.75	4.45 c	0.44	-8.030	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.88 c	0.76	4.72 c	0.42	-6.705	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.58 b	0.65	4.36 c	0.48	-7.100	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.60 b	0.49	4.47 c	0.35	-11.081	.000*
	เฉลี่ย	3.46 b	0.64	4.49 c	0.29	-8.99	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.39 a	0.45	4.50 c	0.26	-16.84	.000*
	2. การวางแผน	3.53 b	0.54	4.47 b	0.39	-13.92	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.44 a	0.58	4.50 b	0.36	-13.94	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.70 b	0.40	4.68 c	0.22	-16.08	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.29 a	0.79	4.35 b	0.51	-10.77	.000*
	เฉลี่ย	3.35 a	0.44	4.39 c	0.19	-16.66	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$)

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51 - 3.50$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51 - 4.50$)

c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)

เจตคติ

a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00-2.33$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34-3.66$)

c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67-5.00$)

จากตาราง 4.23 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ พบว่า คณะกรรมการและประชาชนมีความรู้ในการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ โดยรวมเฉลี่ย ($\bar{X} = 19.04$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 19.90$) ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 19.78$) และการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 18.85$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 12.34$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 3.68) หลัง (S.D = 1.04) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม คณะกรรมการและประชาชนมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.49$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.46$) มีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.64) หลัง (S.D = 0.29) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม คณะกรรมการและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.39$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 3.35$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.44) หลัง (S.D = 0.19) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

7. การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน จำแนกตามเพศ

ตาราง 4.24 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมและ
เป็นรายด้านก่อนและหลัง การจัดกระบวนการเรียนรู้ของคณะกรรมการ และประชาชน
รอบป่าชุมชนโคกใหญ่ เพศชาย

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=78)		หลัง (n=78)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	12.36 b	4.76	19.86 c	0.96	-10.63	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	15.62 b	5.01	19.58 c	2.01	-5.12	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	17.70 c	2.84	19.93 c	0.48	-5.37	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	18.39 c	2.88	19.94 c	0.41	-3.71	.000*
	เฉลี่ย	15.67 b	3.05	19.75 c	2.82	-4.70	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.75 c	0.43	4.73 c	0.21	-14.36	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.07 b	0.50	4.23 c	0.32	-15.34	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.52 b	0.80	4.66 c	0.35	-8.99	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.32 b	0.76	4.56 c	0.37	-9.91	.000*
	เฉลี่ย	3.41 b	0.62	4.54 c	0.31	-16.84	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.39 a	0.45	4.55 c	0.26	-16.84	.000*
	2. การวางแผน	3.53 b	0.54	4.47 b	0.39	-13.92	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.44 a	0.58	4.50 b	0.36	-13.94	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.70 b	0.40	4.68 c	0.22	-16.08	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.29 a	0.79	4.35 b	0.51	-10.77	.000*
	เฉลี่ย	3.67 a	0.48	4.25 c	0.32	-16.66	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)

- c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)
 เจตคติ
 a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00 - 2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67 - 5.00$)

จากตาราง 4.24 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ เพศชาย มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.75$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 19.94$) ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.93$) และด้านระบบองค์กร ($\bar{X} = 19.86$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 15.67$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 3.05) หลัง (S.D = 2.82) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน เพศชาย มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชนโดยรวม ($\bar{X} = 4.54$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.41$) มีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.62) หลัง (S.D = 0.31) แสดงว่า ประชาชนมีเจตคติที่ดีเพิ่มมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน เพศชาย มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม ($\bar{X} = 4.25$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.67$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.48) หลัง (S.D = 0.32) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.25 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมและ เป็นรายด้านก่อนและหลัง การจัดกระบวนการเรียนรู้ของคณะกรรมการและประชาชน รอบป่าชุมชนโคกใหญ่ เพศหญิง

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=22)		หลัง (n=22)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	11.97 b	5.07	19.80 c	0.90	-11.183	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	17.03 c	4.60	19.80 c	1.36	-4.148	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	17.71 c	2.88	19.90 c	0.45	-5.639	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	18.51 c	2.40	20.00 c	0.38	-4.368	.000*
	เฉลี่ย	18.25 b	3.73	19.67 c	0.77	-5.495	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.55 b	0.57	4.51 c	0.42	-14.001	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.39 b	0.50	4.48 c	0.38	-16.273	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.67 c	0.36	4.63 c	0.25	-18.867	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.17 b	0.75	4.13 c	0.60	-12.266	.000*
	เฉลี่ย	3.65 b	0.62	4.23 b	0.51	-16.006	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.75 b	0.35	4.67 c	0.25	-16.681	.000*
	2. การวางแผน	3.04 a	0.55	4.22 b	0.28	-15.239	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.59 b	0.80	4.66 c	0.42	-9.350	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.49 a	0.80	4.54 c	0.37	-9.462	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.94 b	0.65	4.77 c	0.32	-8.961	.000*
	เฉลี่ย	3.72 b	0.63	4.48 c	0.32	-10.242	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

การมีส่วนร่วม

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)

- c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)
 เจตคติ
 a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00 - 2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67 - 5.00$)

จากตาราง 4.25 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน เพศหญิง มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.67$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 20.00$) ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.93$) และด้านระบบองค์กร ($\bar{X} = 19.80$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 18.25$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 3.73) หลัง (S.D = 0.77) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน เพศหญิง มีเจตคติโดยรวม ต่อการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.23$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.65$) มีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.62) หลัง (S.D = 0.51) แสดงว่า ประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน เพศหญิง มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.48$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.72$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.63) หลัง (S.D = 0.32) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

8. การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ จำแนกตามระดับการศึกษา

ตาราง 4.26 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ ระดับประถมศึกษา

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=29)		หลัง (n=29)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	11.85 b	4.44	21.00 c	2.22	-4.26	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	14.44 b	5.27	20.00 c	0.50	-3.16	.013
	3. การมีส่วนร่วม	17.77 c	2.35	19.60 c	1.11	-2.29	.050
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	19.04 c	1.42	23.00 c	0.30	-2.00	.195
	เฉลี่ย	13.97 b	2.37	19.90 c	1.83	-1.41	.001
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.46 b	0.44	4.49 c	0.35	-10.255	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.46 b	0.44	4.49 c	0.35	-10.255	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.32 b	0.71	4.40 c	0.52	-9.527	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.35 b	0.77	4.40 c	0.28	-7.722	.000*
	เฉลี่ย	3.14 b	1.63	4.61 b	0.84	-9.527	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.55 b	1.21	4.69 c	.48	-3.09	.015
	2. การวางแผน	3.44 a	0.75	4.38 b	.62	-3.09	.015
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.45 a	0.61	4.46 c	.45	-4.91	.001
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.54 b	0.45	4.22 b	.60	-6.16	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.31 a	0.57	4.25 b	.47	-3.74	.006
	เฉลี่ย	3.31 b	1.08	4.52 b	0.64	-4.87	.001

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้

¹ หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

² หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

การมีส่วนร่วม

¹ หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

² หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)

- ³ หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) ³ หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)
- เจตคติ
- ¹ หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00 - 2.33$)
- ² หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
- ³ หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67 - 5.00$)

จากตาราง 4.26 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.90$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 23.00$) ด้านระบบองค์กร ($\bar{X} = 21.00$) ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 20.00$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 13.97$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 2.37) หลัง (S.D = 1.83) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.61$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.14$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 1.63) หลัง (S.D = 0.84) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.52$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.31$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 1.08) หลัง (S.D = 0.64) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.27 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=39)		หลัง (n=39)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	14.82 b	5.74	19.60 c	1.85	-4.525	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	17.47 c	2.62	19.70 c	0.85	-4.606	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	19.01 c	2.39	19.80 c	1.06	-1.612	.118
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	16.20 b	5.61	20.00 c	0.70	-3.638	.001
	เฉลี่ย	17.11 c	3.04	19.65 c	1.83	-10.680	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.69 c	0.35	4.46 c	0.45	-3.94	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.02 b	0.42	4.08 c	0.45	-5.69	.013
	3. การมีส่วนร่วม	3.66 c	0.83	4.55 c	0.47	-3.20	.005
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.55 b	0.71	4.59 c	0.49	-3.77	.015
	เฉลี่ย	3.38 b	0.91	4.51 c	0.97	-3.09	.015
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.85 b	0.71	4.59 c	0.49	-4.618	.000*
	2. การวางแผน	3.33 a	0.72	4.43 b	0.44	-6.988	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.72 b	0.72	4.78 c	0.38	-7.009	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.23 a	0.85	4.36 b	0.45	-6.908	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.46 a	0.44	4.49 b	0.35	-10.255	.000*
	เฉลี่ย	3.65 b	0.94	4.82 c	0.23	-9.527	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

มีส่วนร่วม

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)

- c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)
 เจตคติ
 a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00 - 2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67 - 5.00$)

จากตาราง 4.27 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.65$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านองค์ความรู้ และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 20.00$) ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.80$) และด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 19.70$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 17.11$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 3.04) หลัง (S.D = 1.83) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.51$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.38$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.91) หลัง (S.D = 0.97) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ไม่ดีในประเด็นระบบองค์กร เพราะยังไม่ได้ทำความเข้าใจในเรื่องการแบ่งพื้นที่รับผิดชอบ และการยุติไม่ให้ตัดไม้ออกจากป่าชุมชนโคกใหญ่ คณะกรรมการป่าจึงต้องร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่เพื่อจัดทำกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าอย่างเร่งด่วน

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.82$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.65$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.94) หลัง (S.D = 0.23) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.28 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย- ปริญญาตรี

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=20)		หลัง (n=20)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	13.33 b	4.21	18.80 c	2.72	-2.71	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	16.66 b	5.16	20.00 c	0.87	-1.58	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	17.77 c	1.72	19.40 c	1.36	-2.23	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	19.52 c	1.16	20.00 c	0.20	-1.00	.000*
	เฉลี่ย	17.23 b	2.06	18.62 c	1.28	-1.58	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.08 c	0.52	4.26 c	0.28	-17.54	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.69 c	0.84	4.69 c	0.41	-9.16	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.48 c	0.75	4.55 c	0.37	-11.21	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.98 c	0.62	4.79 c	0.32	-10.14	.000*
	เฉลี่ย	3.55 c	1.26	4.39 c	1.84	-11.01	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.00 a	0.39	4.10 c	0.59	-5.76	.000*
	2. การวางแผน	3.83 b	0.68	4.53 c	0.50	-2.40	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.26 a	0.92	4.43 c	0.49	-3.53	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.30 a	0.82	4.82 c	0.91	-4.98	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	2.82 a	0.87	4.20 c	0.49	-3.99	.000*
	เฉลี่ย	2.91 a	0.84	4.37 c	0.62	-5.37	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

มีส่วนร่วม

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)

- c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)
 เจตคติ
 a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00 - 2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67 - 5.00$)

จากตาราง 4.28 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 18.62$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 20.00$) ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 20.00$) และด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.40$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 17.23$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 2.06) หลัง (S.D = 1.28) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.39$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.55$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 1.26) หลัง (S.D = 1.84) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ไม่ดีในด้านระบบองค์กร เพราะคณะกรรมการป่าชุมชนยังขาดการประสานงานกับหน่วยงานภาคนอก และยังขาดงบประมาณในการจัดทำแนวเขตป่าที่ชาวบ้านสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ภายใต้กฎระเบียบที่ตกลงร่วมกันไว้แล้ว

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.37$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 2.91$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.84) หลัง (S.D = 0.62) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

9. การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ จำแนกตามรายได้

ตาราง 4.29 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ ที่มีรายได้ระหว่าง 50,000 - 70,000 บาท

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=16)		หลัง (n=16)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	13.33 b	1.21	18.80 c	2.72	-2.71	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	14.66 c	2.16	20.00 c	0.40	-1.58	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	14.77 c	1.72	19.40 c	1.36	-2.23	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	11.52 c	1.16	20.00 c	0.04	-1.00	.000*
	เฉลี่ย	12.82 c	1.06	18.35 c	1.12	-1.58	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.08 b	0.52	4.26 c	0.28	-17.54	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.69 c	0.84	4.69 c	0.41	-9.16	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.48 b	0.75	4.55 c	0.37	-11.21	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.98 c	0.62	4.79 c	0.32	-10.14	.000*
	เฉลี่ย	3.61 b	0.68	4.57 c	0.64	-11.01	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.00 a	0.39	4.10 b	0.59	-5.76	.000*
	2. การวางแผน	3.83 b	0.68	4.53 c	0.50	-2.40	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.26 a	0.92	4.43 b	0.49	-3.53	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.30 a	0.82	4.82 c	0.91	-4.98	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	2.82 a	0.87	4.20 b	0.49	-3.99	.000*
	เฉลี่ย	3.14 a	1.73	4.41 b	0.98	-5.37	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

มีส่วนร่วม

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)

- c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$)
 เจตคติ
- c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)
- a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00 - 2.33$)
- b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
- c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67 - 5.00$)

จากตาราง 4.29 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีรายได้ระหว่าง 50,000 - 70,000 บาท มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 18.35$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 20.00$) ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 20.00$) และด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.40$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 12.82$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ($S.D = 1.06$) หลัง ($S.D = 1.12$) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้ที่อยู่ในระดับน้อยในด้านระบบองค์การในประเด็นการบริหารจัดการงบประมาณ อีกทั้งขาดการเนนกิจกรรมต่อเนื่อง หน่วยงานรัฐควรมีการสนับสนุนงบประมาณค่าตอบแทนคณะกรรมการ งบประมาณส่งเสริมอาชีพ และค่าอุปกรณ์ป้องกันไฟป่า

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีรายได้ระหว่าง 50,000 - 70,000 บาท มีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.57$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.55$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ($S.D = 0.68$) หลัง ($S.D = 0.34$) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ที่มีรายได้ระหว่าง 50,000 - 70,000 บาท มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.41$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.24$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ($S.D = 0.73$) หลัง ($S.D = 0.59$) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.30 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ ที่มีรายได้ระหว่าง 70,000 - 90,000 บาท

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=27)		หลัง (n=27)		t	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการ ป่าชุมชน	1. ระบบองค์กร	10.90 b	4.49	19.30 c	2.01	-5.36	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	13.63 b	5.04	20.00 c	0.80	-4.18	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	13.18 b	2.29	19.60 c	1.00	-2.19	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	10.70 b	1.49	19.70 c	0.86	-2.39	.000*
	เฉลี่ย	12.35 b	1.32	18.75 c	0.92	-1.78	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.06 b	0.52	4.20 c	0.47	-5.92	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.48 b	0.40	4.36 c	0.50	-5.17	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.24 b	0.71	4.30 c	0.48	-3.52	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.54 b	1.01	4.61 c	0.14	-3.86	.000*
	เฉลี่ย	3.33 b	1.66	4.36 c	0.89	-5.89	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.32 a	0.44	4.37 b	0.37	-6.61	.000*
	2. การวางแผน	3.19 a	0.47	4.23 b	0.51	-6.75	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.06 a	0.59	4.15 b	0.54	-4.66	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.31 a	0.50	4.60 c	0.37	-7.48	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	2.95 a	0.78	4.02 b	0.55	-5.13	.000*
	เฉลี่ย	3.26 a	0.54	4.27 b	0.63	-6.84	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

มีส่วนร่วม

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)

- c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)
 เจตคติ
 a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00 - 2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67 - 5.00$)

จากตาราง 4.30 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีรายได้ระหว่าง 70,000- 90,000 บาท มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 18.75$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 20.00$) ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 19.70$) และด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.60$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 12.35$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 3.32) หลัง (S.D = 0.92) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีรายได้ระหว่าง 70,000- 90,000 บาท มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.36$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.33$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 1.66) หลัง (S.D = 0.89) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ที่มีรายได้ระหว่าง 70,000 - 90,000 บาท มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.27$) กว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.26$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.54) หลัง (S.D = 0.63) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าลดน้อยลง เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ไม่เท่าเทียมกัน ตามลักษณะการเข้าถึงของป่าของแต่ละหมู่บ้านรอบป่า ยังไม่มีกฎในการแบ่งพื้นที่ดูแลป่าชัดเจน ทำให้ชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียงและต่างถิ่นบุกรุกในเขตอนุรักษ์ป่า จึงต้องมีการประชุม และทำประชาวิจารณ์ อีกทั้งต้องทำแผนแม่บทการจัดการป่าชุมชน

ตาราง 4.31 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ ที่มีรายได้ระหว่าง 90,000 -120,000 บาท

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=10)		หลัง (n=10)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	11.00 a	3.21	20.00 c	0.92	-1.500	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	12.00 a	1.72	19.66 c	1.05	-3.000	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	14.71 b	0.90	20.00 c	0.69	-1.000	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	15.00 b	2.07	20.00 c	1.20	-2.236	.000*
	เฉลี่ย	11.67 a	0.97	19.91 c	0.26	-3.713	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.26 b	0.73	4.30 c	0.52	-4.049	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.24 b	0.71	4.32 c	0.38	-4.015	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.56 b	0.29	4.53 c	0.29	-6.162	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	2.75 b	0.71	4.15 c	0.60	-5.056	.000*
	เฉลี่ย	3.40 b	0.68	4.32 c	0.44	-4.994	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.71 b	0.24	4.61 c	0.31	-5.403	.000*
	2. การวางแผน	3.10 a	0.37	4.20 b	0.48	-6.567	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	4.00 b	0.35	4.66 c	0.41	-6.708	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.50 a	0.90	4.53 c	0.39	-4.206	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.57 b	0.95	4.70 c	0.45	-2.901	.000*
	เฉลี่ย	3.62 b	0.96	4.64 c	0.51	-3.139	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

มีส่วนร่วม

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)

- c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)
 เจตคติ
 a หมายถึง 'ไม่ดี' ($\bar{X} = 1.00 - 2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67 - 5.00$)

จากตาราง 4.31 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีรายได้ระหว่าง 90,000-120,000 บาท มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.91$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านระบบองค์กร ($\bar{X} = 20.00$) ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 20.00$) และด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 20.00$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 11.67$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.97) หลัง (S.D = 0.26) แสดงว่าประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีรายได้ระหว่าง 90,000 -120,000 บาท มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.32$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.40$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.68) หลัง (S.D = 0.44) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ที่มีรายได้ระหว่าง 90,000-120,000 บาท มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.64$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.62$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.96) หลัง (S.D = 0.51) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.32 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ที่มีรายได้ระหว่าง 120,000 – 150,000 บาท

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=47)		หลัง (n=47)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	10.54 b	1.56	18.25 c	0.84	-6.45	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	12.45 b	0.72	21.27 c	0.76	-4.54	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	11.47 b	0.90	19.14 c	0.52	-6.16	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	11.51 b	1.08	18.25 c	0.87	-17.54	.000*
	เฉลี่ย	12.25 b	1.97	21.36 c	0.36	-9.16	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.37 b	0.43	4.18 c	0.54	-11.54	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.25 b	1.71	4.49 c	0.33	-9.16	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.41 b	0.86	4.07 c	0.32	-11.21	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.04 b	1.31	4.46 c	0.71	-10.14	.000*
	เฉลี่ย	3.24 b	1.61	4.53 c	0.66	-15.24	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.56 b	1.24	4.74 c	2.82	-16.18	.000*
	2. การวางแผน	3.29 b	1.37	4.05 b	1.86	-10.21	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	2.56 a	0.84	4.84 c	0.63	-17.54	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.11 a	0.81	4.81 c	1.54	-11.06	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.27 a	0.47	4.48 b	0.16	-11.61	.000*
	เฉลี่ย	3.34 a	0.87	4.17 b	1.27	-12.87	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

มีส่วนร่วม

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)

- c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)
 เจตคติ
 a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00 - 2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67 - 5.00$)

จากตาราง 4.32 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีรายได้ระหว่าง 120,000 – 150,000 บาท มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 21.36$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 21.27$) ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.14$) และด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 18.25$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 12.25$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 1.97) หลัง (S.D = 0.36) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีรายได้ระหว่าง 120,000 – 150,000 บาท มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.53$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.24$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 1.61) หลัง (S.D = 0.66) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ที่มีรายได้ระหว่าง 120,000 – 150,000 บาท มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.17$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.34$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน ลดลงจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.87) หลัง (S.D = 0.27) พบว่า ประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าน้อยลงเนื่องจาก ประเด็นการวางแผนของคณะกรรมการยังไม่ชัดเจนและยังไม่เชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการได้รับผลประโยชน์ยังไม่มีข้อกำหนดการใช้ชัดเจนต้องผ่านการประชุมหรือทำแผนการจัดการป่าระดับตำบลก่อนแล้วจึงเข้านำเสนอไปเป็นแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลรอบป่า แสดงว่าประชาชนที่มีรายได้ระหว่าง 120,000 – 150,000 บาทมีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

10. การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ จำแนกตามสถานภาพทางสังคม

ตาราง 4.33 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ สถานภาพเป็นผู้ใหญ่บ้าน

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=20)		หลัง (n=20)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	13.33 b	4.21	18.88 c	2.72	-2.71	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	11.66 b	1.16	20.00 c	1.20	-1.58	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	14.77 b	1.72	19.44 c	1.36	-2.23	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	13.52 b	1.16	23.00 c	0.80	-1.00	.000*
	เฉลี่ย	12.82 b	2.06	19.58 c	1.52	-1.58	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.54 b	0.50	4.20 c	0.71	-4.54	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.54 b	0.46	4.16 c	0.53	-3.99	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.58 b	0.37	4.35 c	0.35	-3.60	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.20 b	0.45	4.04 c	0.65	-3.78	.000*
	เฉลี่ย	3.46 b	0.44	4.18 c	0.56	-4.44	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.29 b	0.36	4.12 b	0.56	-4.38	.000*
	2. การวางแผน	3.42 a	0.80	4.61 c	0.53	-2.32	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.17 a	0.75	4.55 c	0.50	-2.90	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.10 a	0.92	4.70 c	0.48	-2.21	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.60 b	0.74	4.37 b	0.75	-1.64	.000*
	เฉลี่ย	3.63 b	0.71	4.47 b	0.56	-3.46	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

มีส่วนร่วม

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)

- c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)
 เจตคติ
 a หมายถึง 'ไม่ดี' ($\bar{X} = 1.00 - 2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67 - 5.00$)

จากตาราง 4.33 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีสถานภาพเป็นผู้ใหญ่บ้าน มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.58$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 23.00$) ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 20.00$) และด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.44$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 12.82$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 2.06) หลัง (S.D = 1.52) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีสถานภาพเป็นผู้ใหญ่บ้าน มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.18$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.46$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.44) หลัง (S.D = 0.56) แสดงว่าประชาชนที่มีสถานภาพเป็นผู้ใหญ่บ้านยังมีเจตคติที่ไม่ดีต่อการจัดการป่าชุมชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ที่ระดับ .05 เนื่องจากความขัดแย้งในเรื่องการบุกรุกและล้อมลวดหนามครอบครองพื้นที่ในบริเวณป่าชุมชน องค์กรป่าชุมชนจึงต้องจัดการเรียนรู้ ฝึกอบรมสร้างความเข้าใจ ความตระหนักและคุณค่าของป่า ซึ่งได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันของชาวบ้านรอบป่า

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ที่มีสถานภาพเป็นผู้ใหญ่บ้าน มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.47$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.63$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.71) หลัง (S.D = 0.56) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.34 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ สถานภาพเป็นสมาชิก อบต.

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=100)		หลัง (n=100)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	10.75 b	5.25	19.70 c	1.58	-3.674	.001
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	11.33 b	2.94	19.90 c	0.52	-5.500	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	14.88 b	2.65	19.70 c	0.99	-2.061	.046
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	12.50 b	5.52	20.00 c	0.08	-5.152	.000*
	เฉลี่ย	11.11 b	2.09	19.82 c	0.77	-15.528	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.20 b	0.72	4.60 c	0.39	-4.499	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.85 b	0.75	4.78 c	0.34	-6.418	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.27 b	0.65	4.41 c	0.43	-6.706	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.28 b	0.50	4.53 c	0.35	-9.407	.000*
	เฉลี่ย	3.40 b	0.65	4.58 c	0.37	-7.896	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.54 b	0.47	4.64 c	0.32	-11.792	.000*
	2. การวางแผน	2.98 a	0.49	4.18 b	0.43	-10.589	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.71 b	0.74	4.60 c	0.46	-4.726	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.53 b	0.74	4.53 c	0.48	-5.262	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.82 b	0.89	4.77 c	0.37	-4.973	.000*
	เฉลี่ย	3.51 b	0.66	4.54 c	0.41	-8.379	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้

¹ หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

² หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

การมีส่วนร่วม

¹ หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

² หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)

- ³ หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) ³ หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)
- เจตคติ
- ¹ หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00 - 2.33$)
- ² หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
- ³ หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67 - 5.00$)

จากตาราง 4.34 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีสถานภาพเป็นสมาชิก อบต. มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.82$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 20.00$) ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 19.90$) และด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.70$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวมและเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 2.09) หลัง (S.D = 0.77) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีสถานภาพเป็นสมาชิก อบต. มีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.58$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.40$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.65) หลัง (S.D = 0.37) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ที่มีสถานภาพเป็นสมาชิก อบต. มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 4.54$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.51$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.66) หลัง (S.D = 0.41) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.35 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ สถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=20)		หลัง (n=20)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	19.01 c	2.39	19.80 c	1.06	-1.612	.118
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	16.20 b	5.61	20.00 c	1.36	-3.638	.001
	3. การมีส่วนร่วม	17.03 c	4.60	21.81 c	2.36	-4.148	.000*
	4. องค์กรความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	14.71 c	2.88	19.99 c	0.45	-5.639	.000*
	เฉลี่ย	15.01 b	1.89	19.91 c	0.30	-14.510	.000
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.94 c	0.65	4.77 c	0.32	-8.961	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.04 b	0.55	4.22 c	0.28	-15.239	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.59 c	0.80	4.66 c	0.42	-9.350	.000*
	4. องค์กรความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.49 b	0.80	4.54 c	0.37	-9.462	.000*
	เฉลี่ย	3.41 c	1.35	4.97 c	0.95	-16.681	.000*
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.67 c	0.36	4.63 c	0.25	-18.867	.000*
	2. การวางแผน	3.17 a	0.75	4.13 c	0.60	-12.266	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.44 a	0.45	4.41 c	0.38	-16.006	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.48 a	0.63	4.45 c	0.38	-10.242	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.51 b	0.48	4.53 c	0.25	-15.069	.000*
	เฉลี่ย	3.13 a	0.72	4.13 c	0.44	-6.988	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

มีส่วนร่วม

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)

- c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)
 เจตคติ
 a หมายถึง 'ไม่ดี' ($\bar{X} = 1.00 - 2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67 - 5.00$)

จากตาราง 4.35 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีสถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มแม่บ้านมีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.91$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 21.81$) ด้านระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ ($\bar{X} = 20.00$) และด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 19.81$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 15.01$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 1.89) หลัง (S.D = 1.30) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีสถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.97$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.41$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 1.35) หลัง (S.D = 0.95) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ที่มีสถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.13$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.13$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.72) หลัง (S.D = 0.44) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 4.36 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของ
คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการ
เรียนรู้ สถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มเยาวชน

การจัดการป่าชุมชน		ก่อน (n=20)		หลัง (n=20)		t- test	p
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ความรู้ใน การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	11.33 b	3.22	19.33 c	2.10	-6.00	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	11.33 b	4.21	18.88 c	2.72	-2.71	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	12.66 b	5.16	20.00 c	0.00	-1.58	.000
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	14.77 b	1.72	19.44 c	1.36	-2.23	.000*
	เฉลี่ย	12.77 b	2.57	19.41 c	1.54	-5.27	.000*
เจตคติต่อ การ จัดการป่า ชุมชน	1. ระบบองค์กร	3.29 b	0.36	4.12 c	0.56	-4.38	.000*
	2. ระบบการจัดการป่า และที่ดินตามหลักวิชาการ	3.72 c	0.80	4.61 c	0.53	-2.32	.000*
	3. การมีส่วนร่วม	3.77 c	0.75	4.55 c	0.50	-2.90	.000*
	4. องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	3.70 c	0.92	4.70 c	0.48	-2.21	.000*
	เฉลี่ย	3.62 c	0.70	4.49 c	0.51	-1.64	.000
การมีส่วน ร่วมในการ จัดการป่า ชุมชน	1. ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	3.54 b	0.46	4.55 c	0.25	-17.25	.000*
	2. การวางแผน	3.61 b	0.58	4.54 c	0.41	-15.43	.000*
	3. การดำเนินกิจกรรม	3.50 b	0.55	4.52 c	0.37	-16.04	.000*
	4. การได้รับผลประโยชน์	3.71 c	0.41	4.64 c	0.27	-19.36	.000*
	5. การประเมิน ตรวจสอบ	3.30 b	0.76	4.21 c	0.58	-13.27	.000*
	เฉลี่ย	3.53 b	0.55	4.49 c	0.37	-17.72	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความรู้

a หมายถึง ต่ำ ($\bar{X} = 0.10 - 8.33$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 8.34 - 16.67$)

มีส่วนร่วม

a หมายถึง น้อย ($\bar{X} = 2.51-3.50$)

b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 3.51-4.50$)

- c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 16.68 - 25.00$) c หมายถึง มาก ($\bar{X} = 4.51 - 5.00$)
 เจตคติ
 a หมายถึง ไม่ดี ($\bar{X} = 1.00 - 2.33$)
 b หมายถึง ปานกลาง ($\bar{X} = 2.34 - 3.66$)
 c หมายถึง ดี ($\bar{X} = 3.67 - 5.00$)

จากตาราง 4.36 หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีสถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มเยาวชน มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 19.41$) โดยพิจารณาจากระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามลำดับ ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 20.00$) ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ($\bar{X} = 19.44$) และระบบองค์กร ($\bar{X} = 19.33$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวม ($\bar{X} = 14.77$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านความรู้ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 2.57) หลัง (S.D = 1.54) แสดงว่า ประชาชนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการและประชาชน ที่มีสถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มเยาวชน มีเจตคติโดยรวมต่อการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.49$) ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 3.62$) ซึ่งมีเจตคติต่อการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านเจตคติก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.70) หลัง (S.D = 0.51) แสดงว่าประชาชนมีเจตคติที่ดีมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ที่มีสถานภาพเป็นประธานหรือตัวแทนกลุ่มเยาวชน มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.49$) สูงกว่าก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวม ($\bar{X} = 3.53$) และเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน เพิ่มขึ้นจากก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน ส่วนค่า S.D โดยรวมด้านการมีส่วนร่วม ก่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ (S.D = 0.55) หลัง (S.D = 0.37) แสดงว่าประชาชนเข้าร่วมในการจัดการป่าเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตอนที่ 4 ผลเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของ คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนที่มีเพศ ระดับการศึกษา รายได้ และสภาพทางสังคม ต่างกัน

1. จำแนกตามเพศ

การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนโคกหินลาด ของคณะกรรมการและประชาชน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมของ ประชาชนที่มีเพศต่างกัน

ตาราง 4.37 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของ คณะกรรมการและประชาชน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรวมของประชาชนที่มีเพศต่างกัน (One-way MANCOVA)

แหล่งความแปรปรวน	สถิติทดสอบ	Hypothesis df	Error df	F	p
เพศ	Pillai's Trace	4.000	176.000	2.305	.065
	Wilks' Lambda	4.000	176.000	2.305	.065
	Hotelling's Trace	4.000	176.000	2.305	.065
	Roy's Largest Root	4.000	176.000	2.305	.065

จากตาราง 4.37 พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4.38 การเปรียบเทียบความรู้ในการจัดการป่าชุมชน เป็นรายด้านหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนที่มีเพศต่างกัน (One-way MANCOVA)

ความรู้ในการจัดการป่าชุมชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ระบบองค์กร	เพศ	4.186	2	2.093	1.115	.332
	ความคลาดเคลื่อน	165.159	178	1.877		
	รวม	35911.111	180			
ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ	เพศ	1.023	2	.511	1.091	.340
	ความคลาดเคลื่อน	41.238	178	.469		
	รวม	36311.111	180			
การมีส่วนร่วม	เพศ	.469	2	.234	.522	.595
	ความคลาดเคลื่อน	39.533	178	.449		
	รวม	36497.959	180			
องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน	เพศ	.006	1	.006	.184	.669
	ความคลาดเคลื่อน	2.848	179	.032		
	รวม	36683.000	180			

จากตาราง 4.38 พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความรู้ในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4.39 การเปรียบเทียบเจตคติในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้านหลังการจัด
กระบวนการเรียนรู้ของประชาชนที่มีเพศต่างกัน (One-way ANCOVA)

เจตคติในการจัดการ ป่าชุมชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ระบบองค์กร	เพศ	.219	2	.219	1.763	.188
	ความคลาดเคลื่อน	11.066	178	.124		
	รวม	2104.063	180			
ระบบการจัดการป่าและ ที่ดินตามหลักวิชาการ	เพศ	.427	2	.427	2.585	.111
	ความคลาดเคลื่อน	14.690	178	.165		
	รวม	1890.444	180			
การมีส่วนร่วม	เพศ	.019	2	.019	.141	.709
	ความคลาดเคลื่อน	11.912	178	.134		
	รวม	1657.375	180			
องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	เพศ	.444	1	.444	2.476	.119
	ความคลาดเคลื่อน	15.956	179	.179		
	รวม	1815.188	180			

จากตาราง 4.39 พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีเจตคติในการจัดการป่าชุมชนเป็น
รายด้านทั้ง 4 ด้าน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4.40 การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้านหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนที่มีเพศต่างกัน (One-way ANCOVA)

การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	เพศ	.002	1	.002	.011	.918
	ความคลาดเคลื่อน	14.659	179	.165		
	รวม	1842.516	180			
การวางแผน	เพศ	.301	1	.301	1.869	.175
	ความคลาดเคลื่อน	14.328	179	.161		
	รวม	1827.571	180			
การดำเนินกิจกรรม	เพศ	.387	1	.387	4.421	.038*
	ความคลาดเคลื่อน	7.791	179	.088		
	รวม	1959.832	180			
การได้รับผลประโยชน์	เพศ	.787	1	.787	2.950	.089
	ความคลาดเคลื่อน	23.741	179	.267		
	รวม	1675.313	180			
การประเมิน ตรวจสอบ	เพศ	.427	1	.427	2.585	.111
	ความคลาดเคลื่อน	14.690	179	.165		
	รวม	1890.444	180			

จากตาราง 4.40 พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้าน 4 ด้านไม่แตกต่างกัน ได้แก่ ด้านค้นหาปัญหาและสาเหตุ ด้านการวางแผน ด้านการได้รับผลประโยชน์ และด้านการประเมินผล ตรวจสอบ ยกเว้นด้านดำเนินกิจกรรมที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยประชาชนเพศชายมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนมากกว่าเพศหญิง

2. จำแนกตามระดับการศึกษา

การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวมของประชาชนที่ระดับการศึกษาต่างกัน

ตาราง 4.41 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมของประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน (One-way MANCOVA)

แหล่งความแปรปรวน	สถิติทดสอบ	Hypothesis df	Error df	F	p
ระดับการศึกษา	Pillai's Trace	8.000	172.000	.575	.798
	Wilks' Lambda	4.000	176.000	.902	.466
	Hotelling's Trace	8.000	172.000	.584	.790
	Roy's Largest Root	8.000	172.000	.579	.794

จากตาราง 4.41 พบว่า ประชาชนมีระดับการศึกษาต่างกันมีความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวมไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4.42 การเปรียบเทียบความรู้ในการจัดการป่าชุมชน เป็นรายด้านหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวมของประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน (One-way ANCOVA)

ความรู้ในการจัดการป่าชุมชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ระบบองค์กร	ระดับการศึกษา	3.854	2	3.854	1.790	.184
	ความคลาดเคลื่อน	191.601	178	2.153		
	รวม	36200.000	180			
ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ	ระดับการศึกษา	.554	1	.554	1.182	.280
	ความคลาดเคลื่อน	41.708	179	.469		
	รวม	36311.111	180			
การมีส่วนร่วม	ระดับการศึกษา	.103	1	.103	.231	.632
	ความคลาดเคลื่อน	39.899	179	.448		
	รวม	36497.959	180			
องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน	ระดับการศึกษา	.088	1	.044	1.401	.252
	ความคลาดเคลื่อน	2.766	179	.031		
	รวม	36683.000	180			

จากตาราง 4.42 พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน เป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4.43 การเปรียบเทียบเจตคติในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้านหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน (One-way ANCOVA)

เจตคติในการจัดการป่าชุมชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ระบบองค์กร	ระดับการศึกษา	.181	2	.091	.446	.641
	ความคลาดเคลื่อน	17.845	178	.203		
	รวม	1990.889	180			
ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ	ระดับการศึกษา	.219	2	.110	.647	.526
	ความคลาดเคลื่อน	14.898	178	.169		
	รวม	1890.444	180			
การมีส่วนร่วม	ระดับการศึกษา	.043	2	.021	.168	.846
	ความคลาดเคลื่อน	11.242	178	.128		
	รวม	2104.063	180			
องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน	ระดับการศึกษา	.112	2	.056	.304	.739
	ความคลาดเคลื่อน	16.287	178	.185		
	รวม	1815.188	180			

จากตาราง 4.43 พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีเจตคติในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4.44 การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้านหลังการจัด
กระบวนการเรียนรู้ของประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน (One-way ANCOVA)

การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	ระดับการศึกษา	.056	3	.028	.302	.740
	ความคลาดเคลื่อน	8.122	177	.092		
	รวม	1959.832	180			
การวางแผน	ระดับการศึกษา	1.180	2	.590	2.223	.114
	ความคลาดเคลื่อน	23.349	178	.265		
	รวม	1675.313	180			
การดำเนินกิจกรรม	ระดับการศึกษา	.652	1	.326	2.047	.135
	ความคลาดเคลื่อน	14.009	179	.159		
	รวม	1842.516	180			
การได้รับผลประโยชน์	ระดับการศึกษา	.366	2	.183	1.128	.328
	ความคลาดเคลื่อน	14.264	178	.162		
	รวม	1827.571	180			
การประเมิน ตรวจสอบ	ระดับการศึกษา	3.253	2	1.084	2.567	.060
	ความคลาดเคลื่อน	36.749	178	.422		
	รวม	36497.959	180			

จากตาราง 4.44 พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้านทั้ง 5 ด้าน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ ไม่แตกต่างกัน

3. จำแนกตามรายได้

การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวมของประชาชนที่มีรายได้ ต่างกัน

ตาราง 4.45 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวม ที่มีรายได้ต่างกัน (One-way MANCOVA)

แหล่งความแปรปรวน	สถิติทดสอบ	Hypothesis df	Error df	F	p
รายได้	Pillai's Trace	12.000	168.000	1.140	.328
	Wilks' Lambda	12.000	168.000	1.130	.337
	Hotelling's Trace	11.000	169.000	1.117	.347
	Roy's Largest Root	4.000	176.000	1.925	.114

จากตาราง 4.45 พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่างกันมีความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวม ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4.46 การเปรียบเทียบความรู้ในการจัดการป่าชุมชน เป็นรายด้านหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมของประชาชนที่มีรายได้ต่างกัน (One-way ANCOVA)

ความรู้ในการจัดการป่าชุมชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ระบบองค์กร	รายได้	2.064	3	.688	.309	.819
	ความคลาดเคลื่อน	193.391	177	2.223		
	รวม	36200.000	180			
ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ	รายได้	2.217	3	.739	1.606	.194
	ความคลาดเคลื่อน	40.044	177	.460		
	รวม	36311.111	180			
การมีส่วนร่วม	รายได้	3.253	3	1.084	2.567	.060
	ความคลาดเคลื่อน	36.749	177	.422		
	รวม	36497.959	180			
องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน	รายได้	.165	3	.055	1.777	.157
	ความคลาดเคลื่อน	2.689	177	.031		
	รวม	36683.000	180			

จากตาราง 4.46 พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่างกัน มีความรู้ในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้าน ทั้ง 4 ด้าน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4.47 การเปรียบเทียบเจตคติในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้านหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้
ของประชาชนที่มีรายได้ต่างกัน (One-way ANCOVA)

เจตคติในการจัดการป่า ชุมชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ระบบองค์กร	รายได้	.592	3	.197	1.183	.321
	ความคลาดเคลื่อน	14.524	177	.167		
	รวม	1890.444	180			
ระบบการจัดการป่าและ ที่ดินตามหลักวิชาการ	รายได้	1.067	3	.356	1.824	.149
	ความคลาดเคลื่อน	16.960	177	.195		
	รวม	1990.889	180			
การมีส่วนร่วม	รายได้	.313	3	.104	.828	.482
	ความคลาดเคลื่อน	10.972	177	.126		
	รวม	2104.063	180			
องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	รายได้	.420	3	.140	.762	.518
	ความคลาดเคลื่อน	15.980	177	.184		
	รวม	1815.188	180			

จากตาราง 4.47 พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่างกันมีเจตคติในการจัดการป่า ชุมชน
เป็นรายด้าน ทั้ง 4 ด้าน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4.48 การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้านหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนที่มีรายได้ต่างกัน (One-way ANCOVA)

การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	รายได้	.613	3	.204	1.265	.292
	ความคลาดเคลื่อน	14.048	177	.161		
	รวม	1842.516	180			
การวางแผน	รายได้	1.271	3	.424	2.760	.047*
	ความคลาดเคลื่อน	13.358	177	.154		
	รวม	1827.571	180			
การดำเนินกิจกรรม	รายได้	.417	3	.139	1.558	.205
	ความคลาดเคลื่อน	7.761	177	.089		
	รวม	1959.832	180			
การได้รับผลประโยชน์	รายได้	4.359	3	1.453	6.268	.001*
	ความคลาดเคลื่อน	20.169	177	.232		
	รวม	1675.313	180			
การประเมิน ตรวจสอบ	รายได้	.420	3	.140	.762	.518
	ความคลาดเคลื่อน	15.980	177	.184		
	รวม	1815.188	180			

จากตาราง 4.48 พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ต่างกันมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้าน 2 ด้านไม่แตกต่างกัน ได้แก่ ด้านค้นหาปัญหาและสาเหตุ ด้านการดำเนินกิจกรรม และด้านการประเมิน ตรวจสอบ ยกเว้นด้านการวางแผน และด้านการได้รับผลประโยชน์ ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. จำแนกตามสถานภาพทางสังคม

การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวมของประชาชนที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน

ตาราง 4.49 การเปรียบเทียบความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวม ของประชาชนที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน (One-way MANCOVA)

แหล่งความแปรปรวน	สถิติทดสอบ	Hypothesis df	Error df	F	p
สถานภาพทางสังคม	Pillai's Trace	12.000	168.000	.513	.905
	Wilks' Lambda	12.000	168.000	.506	.910
	Hotelling's Trace	16.000	164.000	.499	.915
	Roy's Largest Root	14.000	166.000	.942	.443

จากตาราง 4.49 พบว่า ประชาชนที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกันมีความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวม ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4.50 การเปรียบเทียบความรู้ในการจัดการป่าชุมชน เป็นรายด้านหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมของประชาชนที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน (One-way ANCOVA)

ความรู้ในการจัดการป่าชุมชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ระบบองค์กร	สถานภาพทางสังคม	1.028	3	.343	.765	.517
	ความคลาดเคลื่อน	38.974	177	.448		
	รวม	36497.959	180			
ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ	สถานภาพทางสังคม	2.713	3	.904	.408	.747
	ความคลาดเคลื่อน	192.741	177	2.215		
	รวม	36200.000	180			
การมีส่วนร่วม	สถานภาพทางสังคม	.607	3	.202	.423	.737
	ความคลาดเคลื่อน	41.654	177	.479		
	รวม	36311.111	180			
องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน	สถานภาพทางสังคม	.101	3	.034	1.063	.369
	ความคลาดเคลื่อน	2.753	177	.032		
	รวม	36683.000	180			

จากตาราง 4.50 พบว่า ประชาชนที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกันมีความรู้ในการจัดการป่าชุมชน เป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4.51 การเปรียบเทียบเจตคติในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้านหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน (One-way ANCOVA)

เจตคติในการจัดการป่าชุมชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ระบบองค์กร	สถานภาพทางสังคม	.035	3	.012	.056	.983
	ความคลาดเคลื่อน	17.992	177	.207		
	รวม	1990.889	180			
ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการ	สถานภาพทางสังคม	.381	3	.127	.750	.526
	ความคลาดเคลื่อน	14.736	177	.169		
	รวม	1890.444	180			
การมีส่วนร่วม	สถานภาพทางสังคม	.029	3	.010	.074	.974
	ความคลาดเคลื่อน	11.256	177	.129		
	รวม	2104.063	180			
องค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน	สถานภาพทางสังคม	.168	3	.056	.301	.825
	ความคลาดเคลื่อน	16.231	177	.187		
	รวม	1815.188	180			

จากตาราง 4.51 พบว่า ประชาชนที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัันมีเจตคติในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 4.52 การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้านหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน (One-way ANCOVA)

การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
ค้นหาปัญหาและสาเหตุ	สถานภาพทางสังคม	.038	3	.013	.076	.973
	ความคลาดเคลื่อน	14.623	177	.168		
	รวม	1842.516	180			
การวางแผน	สถานภาพทางสังคม	.325	3	.108	.659	.580
	ความคลาดเคลื่อน	14.305	177	.164		
	รวม	1827.571	180			
การดำเนินกิจกรรม	สถานภาพทางสังคม	.290	3	.097	1.066	.368
	ความคลาดเคลื่อน	7.888	177	.091		
	รวม	1959.832	180			
การได้รับผลประโยชน์	สถานภาพทางสังคม	.313	3	.104	.375	.771
	ความคลาดเคลื่อน	24.215	177	.278		
	รวม	1675.313	180			
การประเมิน ตรวจสอบ	สถานภาพทางสังคม	.088	3	.044	1.401	.252
	ความคลาดเคลื่อน	2.766	177	.031		
	รวม	36683.000	180			

จากตาราง 4.52 พบว่า ประชาชนที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ ไม่แตกต่างกัน

สรุป

ผลการเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีเพศ ระดับการศึกษา รายได้ และสถานภาพทางสังคมแตกต่างกัน

1. ผลการเปรียบเทียบความรู้ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมที่มีเพศต่างกันมีความรู้ ในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมไม่แตกต่างกัน

1.1 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกหินลาดเพศชาย มีความรู้โดยรวมน้อยกว่าเพศหญิง

1.2 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกใหญ่เพศชาย มีความรู้โดยรวมมากกว่าเพศหญิง

จากผลการเปรียบเทียบสามารถสรุปได้ว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ทั้ง 2 เพศ มีความรู้มากกว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

2. ผลการเปรียบเทียบความรู้ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความรู้ ในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมไม่แตกต่างกัน

2.1 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกหินลาดที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ซึ่งเห็นได้จากผลการศึกษา พบว่า ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีความรู้มากที่สุด รองลงมาระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงปริญญาตรี มีความรู้แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

2.2 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกใหญ่ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ซึ่งเห็นได้จากผลการศึกษา พบว่า ระดับประถมศึกษามีความรู้มากที่สุด รองลงมาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงปริญญาตรี มีความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากผลการเปรียบเทียบสามารถสรุปได้ว่าประชาชนรอบป่าทั้ง 2 พื้นที่ จะเห็นได้ว่าโดยภาพรวมป่าชุมชนโคกหินลาดมีความรู้มากกว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 เนื่องจากมีระบบองค์กรที่เข้มแข็ง มีกิจกรรมอนุรักษ์ป่าอย่างต่อเนื่อง ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดมหาสารคามและองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลิง โคกก่อ วังแสง ดอนหว้าน และแกด้า จัดสรรงบประมาณและร่วมดำเนินกิจกรรมของป่าชุมชนโคกหินลาดเข้าเป็นแผนงานประจำปีของอบต.ทุกปี จึงมีผลทำให้ประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาดมีโอกาสเข้าอบรม สัมมนาและทัศนศึกษา สามารถแสวงหาความรู้ได้ตลอด

3. ผลการเปรียบเทียบความรู้ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมที่มีรายได้ต่างกันมีความรู้ ในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมไม่แตกต่างกัน

3.1 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกหินลาดที่มีรายได้ต่างกัน ซึ่งเห็นได้จากผลการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ระหว่าง 70,000-90,000 บาทมีความรู้มากที่สุด รองลงมารายได้ระหว่าง 50,000-70,000 บาท และรายได้ระหว่าง 120,000-150,000 บาท มีความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

3.2 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกใหญ่ที่มีรายได้ต่างกันซึ่งเห็นได้จากผลการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ระหว่าง 120,000-150,000 บาทมีความรู้มากที่สุด รองลงมารายได้ระหว่าง

90,000-120,000 บาท และรายได้ระหว่าง 70,000-90,000 บาท มีความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากผลการเปรียบเทียบสามารถสรุปได้ว่าประชาชนรอบป่าทั้ง 2 พื้นที่ จะเห็นได้ว่าโดยภาพรวมป่าชุมชนโคกใหญ่มีความรู้มากกว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จะเห็นข้อสังเกตจากประชาชนรอบป่าโคกใหญ่ที่มีรายได้ระหว่าง 120,000-150,000 บาทมีความรู้มากที่สุด เพราะการมีโอกาสแสวงหาความรู้ได้มากกว่า และมีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมเพราะมีรายได้ที่เพียงพอในการใช้จ่ายในครอบครัว ทำวนเกษตร และเก็บเห็ดขายในฤดูฝน

4. ผลการเปรียบเทียบความรู้ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกันมีความรู้ ในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมไม่แตกต่างกัน

4.1 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกหินลาดที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน จะเห็นได้ว่า กลุ่มแม่บ้านมีความรู้มากที่สุด รองลงมาผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มเยาวชน มีความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

4.2 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกใหญ่ที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน จะเห็นได้ว่า กลุ่มแม่บ้านมีความรู้มากที่สุด รองลงมาสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้ใหญ่บ้าน มีความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากผลการเปรียบเทียบสามารถสรุปได้ว่าประชาชนรอบป่าทั้ง 2 พื้นที่ จะเห็นได้ว่าโดยภาพรวมป่าชุมชนโคกหินลาดมีความรู้มากกว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 เนื่องจากมีนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการส่งเสริมบทบาทสตรีในหมู่บ้าน ทำให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านได้มีโอกาสเข้าร่วมอบรม สัมมนา สาธิต แสวงหาความรู้ อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการประกอบอาชีพ เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว และยังเป็นการต่อยอดการทำงานของกลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่มผลิตเตาประหยัด

ผลการเปรียบเทียบเจตคติ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนที่มีเพศ ระดับการศึกษา รายได้ และสภาพภาพทางสังคมแตกต่างกัน

1. ผลการเปรียบเทียบเจตคติ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมที่มีเพศต่างกันมีเจตคติ ในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมไม่แตกต่างกัน

1.1 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกหินลาดเพศหญิง มีเจตคติ โดยรวมมากกว่าเพศชาย

1.2 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกใหญ่เพศชาย มีเจตคติ โดยรวมมากกว่าเพศหญิง

จากผลการเปรียบเทียบสามารถสรุปได้ว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด ทั้ง 2 เพศ มีเจตคติ มากกว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

2. ผลการเปรียบเทียบเจตคติ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีเจตคติ ในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ไม่แตกต่างกัน

2.1 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกหินลาดที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ซึ่งเห็นได้จากผลการศึกษา พบว่า ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงปริญญาตรีมีเจตคติมากที่สุด รองลงมาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับประถมศึกษา มีเจตคติแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

2.2 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกใหญ่ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ซึ่งเห็นได้จากผลการศึกษา พบว่า ระดับประถมศึกษาที่มีเจตคติมากที่สุด รองลงมาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงปริญญาตรี มีเจตคติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากผลการเปรียบเทียบสามารถสรุปได้ว่าประชาชนรอบป่าทั้ง 2 พื้นที่ จะเห็นได้ว่าโดยภาพรวมป่าชุมชนโคกหินลาดมีเจตคติมากกว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

3. ผลการเปรียบเทียบเจตคติ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมที่มีรายได้ต่างกันมีเจตคติ ในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมไม่แตกต่างกัน

3.1 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกหินลาดที่มีรายได้ต่างกัน ซึ่งเห็นได้จากผลการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ระหว่าง 70,000-90,000 บาทมีเจตคติมากที่สุด รองลงมารายได้ระหว่าง 50,000-70,000 บาท และรายได้ระหว่าง 90,000-120,000 บาท มีเจตคติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

3.2 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกใหญ่ที่มีรายได้ต่างกัน ซึ่งเห็นได้จากผลการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ระหว่าง 50,000-70,000 บาท มีเจตคติมากที่สุด รองลงมารายได้ระหว่าง 120,000-150,000 บาท และรายได้ระหว่าง 70,000-90,000 บาท มีเจตคติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากผลการเปรียบเทียบสามารถสรุปได้ว่าประชาชนรอบป่าทั้ง 2 พื้นที่ จะเห็นได้ว่าโดยภาพรวมป่าชุมชนโคกใหญ่มีความรู้มากกว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จะเห็นข้อสังเกตจากประชาชนรอบป่าโคกใหญ่ประสบปัญหาการบุกรุกและครอบครองพื้นที่ป่าใน 2-3 ปีที่ผ่านมา คณะกรรมการและประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ได้ร่วมกันเรียกร้องต่อผู้สิทธิในการครอบครองในนามป่าสาธารณะประโยชน์ ที่ประชาชนใช้ร่วมกันไม่ใช่แบ่งพื้นที่ครอบครองรายบุคคล

4. ผลการเปรียบเทียบความรู้ ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกันมีเจตคติ ในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมไม่แตกต่างกัน

4.1 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกหินลาดที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน จะเห็นได้ว่าผู้ใหญ่บ้าน มีเจตคติมากที่สุด รองลงมาสมาชิก อบต. และกลุ่มเยาวชน มีเจตคติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

4.2 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกใหญ่ที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน จะเห็นได้ว่า กลุ่มแม่บ้านมีเจตคติมากที่สุด รองลงมาสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มเยาวชน มีเจตคติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากผลการเปรียบเทียบสามารถสรุปได้ว่าประชาชนรอบป่าทั้ง 2 พื้นที่ จะเห็นได้ว่าโดยภาพรวมประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ มีเจตคติที่ดีมากกว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จะเห็นได้ว่า ประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ผ่านบทเรียนการต่อสู้เรียกร้องในการปกป้องป่าชุมชนมาพอสมควร ตั้งแต่ยุคต่อต้านโรงงานต้มเกลือ จนถึง ยุคแปลง

สินทรัพย์เป็นทุนมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต และการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างไม่เท่าเทียม ชุมชนต้องทำความเข้าใจ เรียนรู้สถานการณ์ตามบริบทสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และนิเวศของป่า

ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วม ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม ที่มีเพศ ระดับการศึกษา รายได้ และสภาพภาพทางสังคม ต่างกันมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1. ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วม ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมที่มีเพศต่างกันมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมไม่แตกต่างกัน

1.1 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกหินลาดเพศชายมีส่วนร่วม โดยรวมน้อยกว่าเพศหญิง

1.2 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกใหญ่เพศชายมีส่วนร่วม โดยรวมมากกว่าเพศหญิง

จากผลการเปรียบเทียบสามารถสรุปได้ว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด เพศหญิงมีส่วนร่วม มากกว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

2. ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วม ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมไม่แตกต่างกัน

2.1 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกหินลาดที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ซึ่งเห็นได้จากผลการศึกษา พบว่า ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีส่วนร่วม มากที่สุด รองลงมา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงปริญญาตรี และระดับประถมศึกษามีส่วนร่วมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

2.2 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกใหญ่ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ซึ่งเห็นได้จากผลการศึกษา พบว่า ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีส่วนร่วม มากที่สุด รองลงมา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงปริญญาตรี และระดับประถมศึกษามีส่วนร่วมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากผลการเปรียบเทียบสามารถสรุปได้ว่าประชาชนรอบป่าทั้ง 2 พื้นที่ จะเห็นได้ว่าโดยภาพรวมป่าชุมชนโคกหินลาดมีส่วนร่วม มากกว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการวางแผนป่าชุมชนโคกหินลาดมีแผนพัฒนาป่าชุมชนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 5 ตำบล และมีการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องโดยผู้สนับสนุนหลัก คือ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดมหาสารคาม เพราะมีพื้นที่ป่าสงวนเป็นพื้นที่ใกล้เคียง มีการแบ่งพื้นที่รับผิดชอบชัดเจน มีกฎกติกาของป่าชุมชนเป็นที่ยอมรับและชุมชนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

3. ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วม ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมที่มีรายได้ต่างกันมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมไม่แตกต่างกัน

3.1 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกหินลาดที่มีรายได้ต่างกัน ซึ่งเห็นได้จากผลการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ระหว่าง 120,000-150,000 บาท มีส่วนร่วมมากที่สุด รองลงมา รายได้ระหว่าง 90,000-120,000 บาท และรายได้ระหว่าง 50,000-70,000 บาท มีส่วนร่วม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

3.2 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกใหญ่ที่มีรายได้ต่างกัน ซึ่งเห็นได้จากผลการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ระหว่าง 90,000-120,000 บาทมีส่วนร่วมมากที่สุด รองลงมารายได้ระหว่าง 50,000-70,000 บาท และรายได้ระหว่าง 70,000-90,000 บาท มีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากผลการเปรียบเทียบสามารถสรุปได้ว่าประชาชนรอบป่าทั้ง 2 พื้นที่ จะเห็นได้ว่า โดยภาพรวมป่าชุมชนโคกใหญ่มีส่วนร่วม มากกว่าประชาชนรอบป่าชุมชนโคกหินลาด อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 จะเห็นข้อสังเกตจากประชาชนรอบป่าโคกใหญ่ที่มีรายได้ระหว่าง 90,000-120,000 บาท ส่วนร่วม มากที่สุด เพราะประชาชนรอบป่าโคกใหญ่ส่วนใหญ่ มีการประกอบอาชีพอยู่ในหมู่บ้าน มีการย้ายฐานการผลิต และมีการมาจัดตั้งโรงงานใกล้ป่าชุมชน ที่ชาวบ้านสามารถทำงานรับจ้างในโรงงานโดยไม่ต้องอพยพแรงงานออกจากชุมชนเช่นในอดีต ได้แก่ โรงงานเย็บผ้า โรงงานรองเท้า และโรงฆ่าสัตว์ใกล้บ้าน เพราะมีรายได้ที่เพียงพอในการใช้จ่ายในครอบครัว เก็บเห็ดขาย เก็บพิน ปลูกผัก จึงทำให้ชาวบ้านมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของป่าชุมชนได้มากกว่าป่าชุมชนโคกหินลาด

4. ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วม ก่อนและหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนโดยรวมที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกันมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชนของประชาชน หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมไม่แตกต่างกัน

4.1 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกหินลาดที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน จะเห็นได้ว่า กลุ่มแม่บ้านมีส่วนร่วม มากที่สุด รองลงมาผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มเยาวชน มีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

4.2 เปรียบเทียบป่าชุมชนโคกใหญ่ที่มีสถานภาพทางสังคมต่างกัน จะเห็นได้ว่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมมากที่สุด รองลงมากลุ่มเยาวชน และผู้ใหญ่บ้าน มีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของ ทั้ง 2 พื้นที่ กลุ่มแม่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมมากที่สุด เนื่องจาก นโยบายส่งเสริมบทบาทสตรี กลุ่มผู้หญิงในชุมชนเริ่มเข้ามาเป็นผู้นำชุมชนมากขึ้น และมีความตั้งใจที่จะดำเนินกิจกรรมพัฒนา ชาวบ้านได้นำแนวคิดการจัดการทรัพยากรป่ามาประยุกต์ใช้กับการจัดการป่าของหมู่บ้าน และป่าชุมชนของตน ทั้งเรื่องความเท่าเทียมกันของคนในสังคม เสรีภาพในการแสดงออกทางความคิดเห็นสะท้อนปัญหาจากเวทีการเรียนรู้ การกระทำ การแสดงความรักต่อป่า เคารพความคิดเห็นของผู้อาวุโสและชาวบ้านด้วยกันผ่านการแบ่งปัน และการมีส่วนร่วมทั้ง 5 ประเด็น